पारिच्छेद : १

परिचय

१. पृष्ठभूमि

पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जन निरन्तर प्रक्रिया हो । समाजको माग र सिकारुको आवश्यकताका आधारमा पाठ्यक्रममा समसामयिक, विश्वव्यापी र स्थानीय विषयवस्तुलाई समावेश गरिन्छ । कुनै तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीमा व्यवहारकुशल तथा जीवनोपयोगी सिप र सक्षमताहरू विकास गर्न पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सिकारुमैत्री बनाउने प्रयास गरिन्छ । यसै क्रममा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको सैद्धान्तिक अवधारणाअनुसार आधारभूत तहको मौजुदा पाठ्यक्रममा परिमार्जन गरी एकीकृत पाठ्यक्रम विकास गरिएको छ । पाठ्यक्रमको मौजुदा संरचनाअनुसार आधारभूत तहमा कक्षा १-३ मा साप्ताहिक ५ पाठ्यघण्टाका दरले वार्षिक १६० पाठ्यघण्टाको मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप र कक्षा ४-८ मा साप्ताहिक ४ पाठ्यघण्टाका दरले वार्षिक १२८ घण्टाको मातृभाषा/स्थानीय विषय समावेश गरिएको छ । स्थानीय विषयअन्तर्गत मातृभाषा तथा स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिमा आधारित विषयसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप समावेश हुने छन् । यसअन्तर्गतका सिर्जनात्मक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलापलाई अन्य विषयक्षेत्रका क्रियाकलापसँग पनि सम्बन्धित गराउन सकिन्छ । स्थानीय तहले विद्यालयको सहभागितामा स्थानीय विज्ञ, अभिभावक तथा शिक्षकको सहयोगमा स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने नीतिगत व्यवस्था अनुरुप यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ ।

२. विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसार विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यहरू निम्नानुसार हुने छन् :

(क) प्रत्येक व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गरी व्यक्तित्व विकास गर्ने ,

(ख) सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रका मूल्य तथा मान्यताप्रति प्रतिबद्ध, राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति बफादार, स्वाभिमानी, सामाजिक तथा साँस्कृतिक विविधतालाई सम्मान गर्ने, चरित्रवान्, नैतिकवान् एवम् जिम्मेवार नागरिक तयार गर्ने ,

(ग) श्रमप्रति सम्मान एवम् सकारात्मक सोच भएका, रोजगार तथा स्वरोजगारउन्मुख, उत्पादनशील, उद्यमशील र सिपयुक्त नागरिक तयार गर्ने ,

(घ) व्यक्तिको सामाजिकीकरणमा सहयोग गर्दै सामाजिक सद्भाव तथा सहिष्णुता र राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्न सहयोग पुऱ्याउने ,

(ङ) प्राकृतिक तथा राष्ट्रिय सम्पदा र पर्यावरणको संरक्षण, संवर्धन र सदुपयोग गर्दै दीगो विकासमा योगदान गर्ने सचेत नागरिक तयार गर्ने ,

(च) प्रत्येक व्यक्तिमा शान्ति, मानव अधिकार, समानता, समावेशिता र सामाजिक न्यायका मान्यताअनुरूपको आचरण विकास गरी समतामूलक, समावेशी, न्यायपूर्ण र समाजवादउन्मुख राष्ट्र निर्माणमा मद्दत गर्ने ,

(छ) राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी, आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोग गर्न सक्ने विश्व परिवेश सुहाउँदो दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने ,

(ज) वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिप, सिद्धान्त तथा प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने वैज्ञानिक सुझबुझ भएका र खोज तथा अनुसन्धानमुखी जनशक्ति तयार गर्ने ,

(झ) रचनात्मक तथा समालोचनात्मक चिन्तन गर्ने, जीवनोपयोगी सिप भएका, सहिष्णु र भाषिक सक्षमतामा निपुण नागरिक तयार गर्ने ,

(ञ) नेपाली मौलिक कला, संस्कृति, सौन्दर्य, आदर्श तथा वैशिष्ट्यहरूको संरक्षण, संवर्धन र विस्तारतर्फ अभिप्रेरित भई नेपाली पहिचानप्रति गौरव गर्ने नागरिक तयार गर्ने ,

(ट) जलवायु परिवर्तन तथा प्राकृतिक एवम् मानव सिर्जित प्रकोपप्रति सचेत रही सम्भावित जोखिम न्यूनीकरण तथा विपद् व्यवस्थापन गर्न सक्षम नागरिक तयार गर्ने ,

(ठ) सामाजिक न्यायमा आधारित समृद्ध राष्ट्र निर्माणका निम्ति आवश्यक मानव संसाधनको विकास गर्ने ।

३. विद्यालय शिक्षाको तहगत संरचना र उमेर

नेपालको विद्यालय शिक्षा आधारभूत र माध्यमिक गरी दुई तहको रहेको छ । एक वर्ष अवधिको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षापछि कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्म गरी जम्मा आठ वर्षको आधारभूत शिक्षा कायम गरिएको छ भने कक्षा कक्षा ९ देखि १२ सम्मको चार वर्ष अवधिको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षा कायम गरिएको छ । माध्यमिक शिक्षा साधारण, परम्परागत र प्राविधिक तथा व्यावसायिक गरी तीन प्रकारको हुने छ । माध्यमिक शिक्षाको प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारतर्फ थप एक वर्ष अवधिको व्यावहारिक अभ्यास समेटिने छ । बालमनोविज्ञान, सिकारुको उमेर तथा सिकाइ क्षमता स्तरका आधारमा विद्यालय शिक्षाको तहगत र कक्षागत खाका देहायबमोजिम हुने छ :

विद्यालय शिक्षाको तहगत र कक्षागत संरचना

विद्यालयको तह	कक्षा	उमेर समूह	सिकाइ क्षमतास्तर
प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा	४ वर्ष	
आधारभूत	कक्षा १- ३	५ देखि ७ वर्षसम्म	तह १
	कक्षा ४ - ५	८ देखि ९ वर्षसम्म	तह २
	कक्षा ६ - ८	१० देखि १२ वर्षसम्म	तह ३
माध्यमिक	कक्षा ९ - १०	१३ देखि १४ वर्षसम्म	तह ४

	कक्षा ११ - १२	१५ देखि १६ वर्षसम्म	तह ५

४. शिक्षाको माध्यम

घोडाघोडी नगरपालिकामा बहुसाँस्कृतिक र बहुभाषिक समुदायको बसोवास रहेकाले यहाँ विभिन्न जातजाति र साँस्कृतिक पृष्ठभूमि भएका मानिसहरू बस्दछन् । यस नगरपालिकामा प्रायजसो समुदायमा मिश्रित प्रकारको बसोबास भएकाले विद्यालयहरूमा समेत विभिन्न भाषिक तथा साँस्कृतिक पृष्ठभूमिका विद्यार्थीहरू छन् । यहाँका विद्यालयहरूमा भाषिक दृष्टिले मिश्रित कक्षा भएकाले धेरैजसो विद्यालयमा द्विभाषिक तथा बहुभाषिक अवस्था रहेको छ ।

विभिन्न भाषिक पृष्ठभूमि भएका बालबालिकाहरू विद्यालयमा भर्ना हुँदा घरपरिवार वा समुदायमा उनीहरूले प्रयोग गरिरहेको भाषा प्रयोग गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरिएमा सिकाइ सहज र प्रभावकारी हुने छ । दोस्रो भाषामा शिक्षणसिकाइ सुरु गर्दा भाषा नबुझ्नाले बालबालिकाहरू विद्यालय तथा कक्षाकोठामा नरमाउने, कक्षा छाड्ने, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सहभागी नहुने पनि हुन सक्दछन् । त्यस्तै भाषाको समस्याले गर्दा शिक्षणका क्रममा दिइने ज्ञान, सिप उनीहरूले सहज रूपमा प्राप्त गर्न नसक्नुका साथै उनीहरूमा निरसता सिर्जना भई कक्षा छाड्ने, विद्यालय आउन नमान्ने जस्ता समस्या सिर्जना हुन गई अन्ततः नियमित रूपमा विद्यालयमा पठाउन नसक्ने समस्या सिर्जना हुन जान्छ । बालबालिकालाई मातृभाषाका माध्यमले शिक्षण गर्न सकिएमा सिकाइ प्रक्रिया रुचिकर र प्रभावकारी हुन गई समग्रमा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुग्न जानुका साथै अन्य भाषाको सिकाइमा पनि मातृभाषाको सिकाइले सकारात्मक प्रभाव पार्छ । यसरी प्रारम्भिक तहका विद्यार्थीले आफ्नो पहिलो भाषामा पढ्न पाएमा सिकाइ सहज हुनाका साथै पहिलो भाषामा आधारभूत दक्षता हासिल नगरेसम्म अपरिचित भाषालाई शिक्षणको माध्यम भाषाको रूपमा प्रयोग गर्न उपयुक्त मानिँदैन । बालबालिकाले घरपरिवार तथा समुदायमा प्रयोग गर्ने भाषामा शिक्षण गर्दा कक्षामा बढिभन्दा बढि अन्तरक्रिया हुन गई सिकाइ सजिलो र छिटो हुनाका साथै अन्य भाषाको सिकाइमा पनि पहिलो भाषाको सिप सङ्क्रमण सहज हुने अनुसन्धानले देखाएका तथ्यहरूलाई दृष्टिगत गरी मातृभाषा वा घरपरिवार तथा समुदायमा बोलिने भाषाबाट सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न र द्वि वा बहुभाषी बालबालिका भएका कक्षामा सिकाइ सहजीकरणका लागि द्वि वा बहुभाषाको प्रयोग हुन सक्ने वातावरण तयार गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु उपयुक्त हुने छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरी घोडाघोडी नगरपालिकामा स्थानीय परिवेशमा आधारित रही विद्यालयको भाषिक वातावरण अनुकूल हुने गरी नेपाली र थारू मातृभाषामा यो स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू गरिएको छ । यस पाठ्यक्रमलाई आवश्यकता र औचित्यका आधारमा अन्य भाषामा समेत सहजीकरण गर्नु पर्ने छ ।

५. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) पाठ्यक्रम ढाँचा तथा संरचना

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) मा एकीकृत स्वरूपको पाठ्यक्रम हुने छ। सिकाइका क्षेत्रहरू (Themes) पहिचान गरी विषय र सिकाइका क्षेत्रका आधारमा बहुविषयात्मक (Multidisciplinary)तथा अन्तरविषयगत (Interdisciplinary)ढाँचामा पाठ्यक्रम आधारित गरिने छ । यसअनुसार एकीकृत विषयक्षेत्रहरूले समेट्न नसकेका सिकाइ उपलब्धिहरूलाई समेट्ने गरी विषयगत सिकाइ क्षेत्रहरूसमेत रहन सक्ने छन्। भाषागत विषयसँग सम्बन्धित विषयक्षेत्रहरू पठनपाठन सम्बन्धित भाषामा नै गर्नुपर्ने छ। यस्तो पाठ्यक्रम क्रियाकलापमुखी हुने छ। यसले विद्यार्थीहरूमा विषयवस्तुको ज्ञानका साथै विभिन्न किसिमका सिपको विकासमा जोड दिने छ।यस तहमा बालबालिकाहरूले आफ्नो मातृभाषामा सिक्ने अवसर प्राप्त गर्ने छन्। आधारभूत तह (कक्षा १-३)मा विद्यार्थीहरूलाई भाषा, गणित, विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षा, सामाजिक अध्ययन, सिर्जनात्मक कला,मातृभाषा तथा स्थानीय विषयका सिकाइ क्षेत्रहरू प्रदान गरिने छ। एकीकृत सिद्धान्तअनुसार विषयसम्बन्धीक्रियाकलाप, पाठ्यघण्टा (Credit hour)र वार्षिक कार्यघण्टा निम्नानुसार हुने छन् :

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को पाठ्यक्रम संरचना

क्र. स.	विषयसम्बन्धी क्रियाकलाप	पाठ्यघण्टा (Credit hour)	वार्षिक कार्यघण्टा
१	भाषिक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप नेपाली)	५	१६०
२	भाषिक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (अङ्ग्रेजी)	४	१२८
३	गणितीय सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
४	विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षासम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
५	सामाजिक अध्ययन, चारित्रिक विकास तथा सिर्जनात्मक कलासम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
६	मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप	५	१६०
जम्मा		२६	८३२

६. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) का सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को उद्देश्य बालबालिकालाई औपचारिक शिक्षासँग परिचित गराउने र आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान र सिप तथा जीवनोपयोगी सिपहरूका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाइसम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्ने हुने छ। उनीहरू आफू रहेको प्राकृतिक तथा

सामाजिक वातावरणसँग परिचित र सचेत हुने छन् । यस तहको पाठ्यक्रम बालबालिकाको उमेरगत क्षमता एवम् रुचिलाई ध्यान दिई एकीकृत सिद्धान्तअनुसार विकास गरिने छ । आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) का सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. आधारभूत भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र प्रयोग ,

२. आधारभूत गणितीय अवधारणा र सिपको विकास र प्रयोग ,

३. अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक एवम् चारित्रिक गुणको विकास ,

४. विज्ञान, वातावरण, सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञानको विकास ,

५. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी र जीवनोपयोगी सिप (Life skills)को विकास ,

६. कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि र सिर्जनात्मकताको विकास ,

७. आफ्नो परिवेशसँग परिचित भई विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र सम्भावको विकास ।

७. कार्यान्वयन योजना

पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गतिशील प्रक्रिया भएकाले यसको निर्माण र कार्यान्वयन सहज रेखीय पद्धतिका रूपमा नभई अन्तरसम्बन्धित चक्रका रूपमा रहने गर्दछ । पाठ्यक्रमका सन्दर्भहरूको विश्लेषण गरी अवधारणा विकास, पाठ्यक्रमको मस्यौदा तयार, विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग छलफलबाट राय तथा सुझाव प्राप्त गरी प्राप्त सुझावहरूसमेतलाई उपयुक्तताका आधारमा समावेश गरी यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले निर्दिष्ट गरेअनुसारको विद्यालय तहको पाठ्यक्रम संरचनामा आधारित भई तयार गरिएको यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्न विद्यालय तथा शिक्षकका लागि आवश्यक पर्ने पाठ्यक्रम निर्देशिका, शिक्षक निर्देशिका, विद्यार्थीका लागि आवश्यक पाठ्यपुस्तक, अभ्यासपुस्तिका, सन्दर्भ सामग्रीलगायतका सिकाइ सामग्रीहरू विकास गरी तिनको परीक्षण तथा सुधार गर्नु आवश्यक छ भने अर्कातिर नयाँ विषवस्तु र सिकाइ प्रक्रियामा निपुण हुने गरी शिक्षकको विकास र छनोट गर्नु पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि अनिवार्य छ । यसले विद्यमान शिक्षक तयारी र शिक्षक पेसागत विकास कार्यक्रममा परिमार्जन आवश्यक देखाएको छ । त्यसै गरी पाठ्यक्रमको नयाँ ढाँचाअनुसारको शिक्षण सिकाइ कार्य सञ्चालन गरी विद्यार्थीमा अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउनका लागि शिक्षण सिकाइ विधि तथा प्रक्रियामा सुधार गरी क्रियाकलापमुखी र विद्यार्थीकेन्द्रित बनाइनु आवश्यक छ भने विद्यार्थीको मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाकै अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई सिकाइका रूपमा र सिकाइका लागि उपयोग गर्नुपर्ने हुन्छ ।विद्यालय तहमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले दिएको पाठ्यक्रम संरचना तथा आधारअनुसार निर्माण गरिएको कक्षा १-३ को यो पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनको तालिका यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तालिका

कक्षा	१	२	३
कार्यान्वयन वर्ष	शैक्षिक सत्र २०७७	शैक्षिक सत्र २०७८	शैक्षिक सत्र २०७८

८. पाठ्यक्रम विकास, स्वीकृति र परिमार्जन

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपले मार्गदर्शन गरेअनुसार स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास र परिमार्जन स्थानीय तहले गर्ने छ । पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र पाठ्यसामग्रीको विकास तथा निर्माण प्रक्रियामा महिला, आदिवासी/जनजाति समूह, दलित,अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत समूहका व्यक्तिहरू, अभिभावक, शिक्षक, नागरिक समाज र मानव अधिकार तथा बाल अधिकार विशेषज्ञहरूसमेतको व्यापक प्रतिनिधित्व गराइने छ । साथै स्थानीय तहमा पाठ्यक्रम विकाससम्बन्धी कार्य हुँदासमेत विशेषज्ञसहित सरोकारवालाहरूको समावेशी प्रतिनिधित्व गराइने छ । स्थानीय तहले विकास गर्ने स्थानीय पाठ्यक्रमको स्वीकृतिको संस्थागत व्यवस्था स्थानीय तहले गर्ने छ । पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र पाठ्यसामग्रीको विकास गर्दा तोकिएको प्रक्रियाअनुसार गरिने छ । पाठ्यक्रमको अद्यावधिक परिमार्जन तथा सुधार गर्ने कार्य निम्नानुसार गरिने छ :

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपले निर्देश गरेअनुसार स्थानीय पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र पाठ्यसामग्रीको विकास गरिने छ ।

- आवश्यकतानुसार स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकलाई प्रत्येक वर्ष अद्यावधिक गरिने छ ।
- सामान्यतया प्रत्येक पाँच वर्षमा समसामयिक परिमार्जन गरिने छ ।
- सामान्यतया प्रत्येक दश वर्षमा पुनरावलोकन गरी समयानुकूल परिवर्तन गरिने छ ।

परिच्छेद : २

स्थानीय पाठ्यक्रम : हाम्रो परिवेश

१. परिचय

बालबालिकाहरू आफ्नो वरिपरिको सामाजिक, भौतिक, साँस्कृतिकलगायतका अवस्थासँग परिचित भएमा, सिकाइलाई दैनिक जीवनसापेक्ष बनाउन र समाजसँग जोड्न सकेमा उनीहरूलाई वातावरणसँग अन्तरक्रिया गरी समायोजित हुन सहज हुन्छ । विगतका अनुभवबाट सिक्न, वर्तमान अवसरको खोजमा संलग्न हुन र भविष्यप्रति सचेत रहन एवम् आफू र आफू रहेको वातावरणको सरसफाइ, संरक्षण र संवर्धनमा सरिक भई शारीरिक सबलताका लागि स्वच्छ र तन्दुरुस्त रहने जीवनशैली अवलम्बन गरी, सिर्जना र कलाको माध्यमबाट सकारात्मक र असल एवम् समाजोपयोगी नागरिकका रूपमा तयार रहन सहयोग पुगोस् भनी हाम्रो स्थानीय विषयक्षेत्रको स्थानीय पाठ्यक्रम "**हाम्रो परिवेश**" विकास गरिएको छ । आधारभूत तह (कक्षा १-३) को हाम्रो स्थानीय विषयक्षेत्रको पाठ्यक्रममा बालबालिकालाई सामाजिक र भौतिक वातावरणप्रति रुचि जगाउने, आफू वरपर रहेको वातावरणको पहिचान गर्ने, वैज्ञानिक सोच विकास गर्ने, सरसफाइ र संरक्षण एवम् स्वास्थ्यप्रति सचेत हुने, कला र सङ्गीतप्रति रुचि जगाई सिर्जनात्मक प्रतिभाको विकासमा सहयोग गर्ने विषयवस्तुको समावेश गरी उत्पादनशील र सक्रिय नागरिकको जग बसाउने उद्देश्य लिइएको छ । यसपाठ्यक्रमले सहभागितात्मक तथा क्रियाकलापमुखी शिक्षण सिकाइलाई जोड दिँदै विद्यार्थीहरूलाई सिर्जनशील तथा खोजउन्मुख बनाई दैनिक समस्या समाधानका सिप विकासमा सहयोग गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को संरचना अनुसार आधारभूत तह (कक्षा १-३) मा हाम्रो स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम तर्जुमा गरिएको छ । यस विषयक्षेत्रको पाठ्यक्रममा मूलतः सामाजिक अध्ययन,चारित्रिक विकास, विज्ञान तथा वातावरण, स्वास्थ्य तथा शारीरिक र सिर्जनात्मक कला जस्ता सिकाइका क्षेत्रहरूका विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ । यी कक्षामा स्थानीय सामाजिक क्षेत्र अन्तर्गत रहेका आफू र आफ्नो परिवार तथा छरछिमेक, परम्परा, सामाजिक मूल्य र मान्यता, नागरिक चेतना, भूगोल, इतिहास र आर्थिक क्रियाकलाप लगायतका विषयवस्तु समावेश गरिएको छ । आफ्नो परिचित सेरोफेरोको अध्ययनले बालबालिकालाई आफूले आफैँलाई चिन्ने र परिवार र छरछिमेकहरूमा घुलमिल हुने, संस्कृति तथा परम्परादेखि स्थापित सामाजिक चालचलन, नियम आदिसँग परिचित हुने, असल नागरिकमा हुनुपर्ने मानवीय गुण, अधिकार र कर्तव्यको पहिचान गरी सामाजिकीकरणमा जोड दिने, बालबालिकाहरूलाई आफू रहेको ठाउँ, क्षेत्र आदिको भौगोलिक स्वरूपका परिचित गराउने, आफू र आफ्न आफ्नो परिवार, समुदायका विगतका सम्बन्धमा खोजीनिति गर्न प्रेरित गर्ने र उनीहरूलाई मितव्ययी भई

परिवार तथा स्थानीय समुदायका आर्थिक क्रियाकलापका बारेमा जानकारी लिन प्रेरित गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । व्यक्ति, समाज र राष्ट्रका लागि असल र दक्ष नागरिक तयार गर्न बालबालिकाहरूमा सानै उमेरदेखि सूचना तथा प्रविधि र वातावरणसँग परिचित गराई उनीहरूमा वैज्ञानिक सोच, चिन्तन र अभिवृत्तिप्रति सकारात्मक भावनाको विकास गर्न विद्यालय शिक्षाको प्रारम्भिक कक्षादेखि नै प्रविधि तथा वातावरणका विषयवस्तु समावेश गरिएको छ । बालबालिकाहरूमा कलाप्रति अनुराग बढाउन र मौलिक तथा सिर्जनात्मक प्रतिभा विकास गर्न कला क्षेत्रका विभिन्न विषयवस्तुहरू समावेश गरिएको छ । आधारभूत तहको कक्षा १-३ मा स्वस्थ जीवनशैली, वातावरणीय सफाइ र उपचारका क्षेत्रहरू समावेश गरिएका छन् । व्यक्तिको शारीरिक , मानसिक,सामाजिक र संवेगात्मक पक्षको विकास अर्थात् सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुऱ्याउन स्थानीय परम्परागत खेलकुद समावेश गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमता

१. परिवार, समुदाय र घोडाघोडीको इतिहास पहिचान र सम्मान ।

२. स्थानीय मातृभाषाहरूको पहिचान र आफ्नो मातृभाषाको प्रयोग ।

३. सामाजिक, साँस्कृतिक र धार्मिक गतिविधिहरूको पहिचान तथा सम्मान एवम् सहभागिता ।

४. स्थानीय रहनसहन र सँस्कृतिको पहिचान, सम्मान र सहभागिता ।

५. स्थानीय सङ्घ संस्थाको पहिचान, महत्व बोध र उपयोग

६. आफ्नो समुदाय र नगरपालिकाको भौगोलिक स्वरुपको जानकारी र नक्साङ्कन ।

७. आफ्नो वरपरको मौसमको पहिचान र सचेतना ।

८. आफ्नो वरिपरिका प्राकृतिक सम्पदाहरूको पहिचान, संरक्षण र उपयोग ।

९. स्थानीय पेसागत कलाको पहिचान, संरक्षण, वर्गीकरण, निर्माण, अभ्यास र प्रयोग ।

१०. स्थानीय गीत, वादन र नृत्यको चिनारी र अभ्यास

११. माटो र स्थानीय सामग्रीबाट बन्ने वस्तु तथा विशेष खाद्य परिकार तयारी ।

१२. जडिबुटीको पहिचान र उपयोग ।

१३. स्थानीय परम्परागत खेलकुदमा आधारित शारीरिक क्रियाकलापहरूमा सहभागिता र अभ्यास ।

१४. सूचना र सञ्चारका साधनहरूको चिनारी र उपयोग ।

१५. परिवार, छरछिमेक एवम् स्थानीय क्षेत्रको आर्थिक क्रियाकलापको उपयोग ।

१६. कामको सम्मान, मितव्ययिता र समाजिक मेलमिलाप ।

१७. कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग व्यवसायको पहिचान र महत्व बोध ।

१८. परिवारिक र सामाजिक आदर्श र शिष्टाचारका नियमहरूको पालना ।

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
१. आफ्नो पारिवारिक पृष्ठभूमि बताउन । २. आफ्नो मातृभाषा बोल्न । ३. पारिवारिक रहनसहन र संस्कार बताउन । ४. परिवारमा मनाइने चाडपर्वहरू को नाम भन्न । ५. आफ्नो गाउँघर र छिमेकी गाउँमा भएका ऐतिहासिक र धार्मिक स्थलहरूका नाम बताउन । ६. गाउँटोलका सामाजिक सङ्घ संस्थाहरूको नाम भन्न । ७. घरका हजुरबुबा, हजुरआमा, बुबाआमालाई आदर सत्कार गर्न । ८. आफू बसेको ठाउँको नाम र अवस्थिति बताउन । ९. आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरिको जमिनको स्वरुप बताउन । १०. आफ्नो गाउँको बाटो,सडक, कुलो, नदी, ताल र वन बताउन । ११. स्थानीय क्षेत्रको हावापानी र मौसम भन्न ।	१. आफ्नो समुदायको सामान्य परिचय बताउन । २. स्थानीय ठाउँमा बोलिने विभिन्न भाषाहरूको सूची बनाउन । ३. स्थानीय मातृभाषाका केही शब्दहरू बुझ्न, बोल्न र वाक्य बनाउन । ४. आफ्नो जाति र समुदायको रहनसहन र संस्कारको परिचय दिन । ५. स्थानीय चाडपर्वहरू , मेला, जात्रा आदिको परिचय दिन । ६. आफ्नो वडा र समुदायमा रहेका साँस्कृतिक सम्पदाहरूको नाम भन्न । ७. वडा स्तरका सामाजिक सङ्घ संस्थाहरूको नाम भन्न । ८. छरछिमेकका नातागोता, गुरू मान्यजनलाई आदर, सत्कार, शिष्टाचार र सहयोग गर्न । ९. आफ्नो वडाको अवस्थिति र सिमाना बताउन । १०. आफ्नो टोल समुदाय र त्यस वरिपरिको भौगोलिक स्वरुप बताउन र रेखाङ्कन	१. घोडाघोडीको सामान्य इतिहास बताउन । २. स्थानीय मातृभाषामा कुराकानी गर्न । ३. स्थानीय क्षेत्रको रहनसहन र संस्कारको परिचय दिन । ४. स्थानीय स्तरमा मनाइने धार्मिक तथा सांस्कृतिक क्रियाकलापहरूको परिचय दिन । ५. स्थानीय चाडपर्वहरूमा गरिने मुख्य मुख्य क्रियाकलापहरू बताउन । ६. स्थानीय क्षेत्रमा रहेका साँस्कृतिक सम्पदाहरूको परिचय दिन । ७. स्थानीय तहका सङ्घ संस्थाहरूको नाम बताउन । ८. समुदायमा मिलेर बस्न । ९. घोडाघोडी नगरपालिकाको अवस्थिति र सिमाना बताउन । १०. नगरपालिकाको भौगोलिक स्वरुप बताउन र रेखाङ्कन गर्न । ११. आफ्नो नगरपालिकाभित्र

कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
१२. वातावरणका मुख्य तत्वहरू भन्न । १३. स्थानीय गाउँघरका नदी र तालका नाम भन्न । १४. आफ्नो गाउँ र विद्यालय वरपर रहेका बोटविरुवाहरूको पहिचान गर्न । १५. आफ्नो गाउँ र विद्यालय वरपर पाइने पशुपंक्षीहरू को नाम बताउन । १६. फुलबारी तथा बोटविरुवाको हेरचाह गर्न । १७. घरपरिवारका परम्परागत मौलिक कला झल्किने सामग्री पहिचान गर्न । १८. माटोबाट निर्माण गरिने वस्तुहरूको नाम भन्न र विभिन्न आकृतिहरू बनाउन । १९. आफूले सुनेको स्थानीय गीत गाउन । २०. एकल र सामूहिक नृत्य गर्न । २१. स्थानीय बाजाहरूको नाम बताउन । २२. परम्परागत स्थानीय खेलहरूको नाम भन्न र लेख्न ।	गर्न । ११. आफ्नो वडाभित्र रहेको गाउँ, ताल, मैदान, खोला, सड़क चिन्न र नाम भन्न । १२. स्थानीय क्षेत्रको हावापानी र मौसम भन्न र लेख्न । १३. वातावरणका तत्वहरूको सूची बनाउन १४. स्थानीय नदी र तालको सूची बनाउन । १५. नदी र तालको फाइदा बताउन । १६. गाउँ तथा नजिकको जङ्गलमा रहेका प्रमुख बोटविरुवाहरूको सूची बनाउन । १७. स्थानीय जडिबुटीहरू को पहिचान गर्न । १८. स्थानीय वनजङ्गलमा पाइने पशुपन्छीहरूको पहिचान गर्न । १९. वनजङ्गलका फाइदा भन्न र लेख्न । २०. फुलबारी तथा करेसाबारीको हेरचाह गर्न । २१. घरपरिवार तथा छरछिमेकका परम्परागत मौलिक कला झल्किने	रहेको गाउँ, ताल, मैदान, खोला, सड़क चिन्न र नाम भन्न । १२. गाउँदेखि जिल्ला सदरमुकामसम्मको सडक र दूरी बताउन । १३. स्थानीय क्षेत्रको हावापानी र मौसमको विवरण दिन । १४. वातावरणका तत्वहरूको परिचय दिन । १५. स्थानीय नदी, ताल र पानीका अन्य स्रोतहरूको उपयोग बताउन । १६. घोडाघोडी तालको सामान्य परिचय दिन । १७. स्थानीय बोटविरुवाहरूको सूची बनाई वर्गीकरण गर्न । १८. सामुदायिक वनका फाइदा तथा महत्व भन्न । १९. जडिबुटीहरूको उपयोग र महत्वको सूची बनाउन । २०. स्थानीय वन्यजन्तुको महत्व बताउन । २१. स्थानीय प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षणका उपायहरू बताउन र संरक्षणमा सहभागिता

कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
२३. सिकाइमा प्रयोग हुने विद्युतीय उपकरणहरूको नाम बताउन । २४. मोबाइलको परिचय दिन २५. घरपरिवारका सदस्यले गर्ने काम बताउन । २६. घरमा आम्दानी हुने क्रियाकलाप बताउन । २७. घरको दैनिक कामकाज र खानपानका लागि खरिद बिक्री गरिने वस्तुहरूको नाम भन्न । २८. खेतीपातीसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप भन्न । २९. स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको नाम बताउन ।	सामग्रीहरूको परिचय दिन । २२. माटोबाट विभिन्न सामग्रीहरू बनाउन । २३. स्थानीय सामग्रीको प्रयोग गरी खेलौना निर्माण गर्ने अभ्यास गर्न । २४. आफूले जानेका स्थानीय गीतहरू गउन । २५. स्थानीय गीतमा नृत्य गर्न २६. स्थानीय बाजाहरू बजाउने अभ्यास गर्न । २७. समुदायमा प्रचलित परम्परागत स्थानीय खेलहरू पहिचान गर्न र खेल्न । २८. सिकाइमा प्रयोग हुने विद्युतीय उपकरणहरूको नाम भन्न र लेख्न । २९. सिकाइमा मोबाइलको प्रयोग गर्न । ३०. कम्प्युटरको सामान्य परिचय दिन । ३१. छरछिमेक तथा साथीको परिवारका सदस्यले गर्ने काम बताउन । ३२. छरछिमेक तथा गाउँघरका आयआर्जनका क्रियाकलाप बताउन ।	जनाउन । २२. विद्यालयमा बाल बगैँचाको निर्माण र संरक्षण गर्न । २३. परम्परागत मौलिक कला झल्किने सामग्रीहरू वर्गीकरण गर्न र प्रयोग बताउन । २४. माटोबाट विभिन्न सामग्रीहरू बनाउन र रङ भर्न । २५. खेर जाने सामग्रीको प्रयोग गरी विभिन्न उपयोगी सामग्री निर्माण गर्ने अभ्यास गर्न । २६. घरपरिवारमा खाइने विशेष परिकार पकाउने तरिका बताउन । २७. स्थानीय गीतमा ताल मिलाई नृत्य गर्न । २८. स्थानीय बाजाहरू बजाउने अभ्यास गर्न । २९. स्थानीय खेलहरूको पहिचान, प्रदर्शन र अभ्यास गर्न । ३०. सिकाइमा मोबाइल र कम्प्युटरको प्रयोग गर्न । ३१. स्थानीय पेसा

कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
	३३. गाउँघरमा उत्पादन हुने वस्तुहरू , तिनको प्रयोग र बिक्रि वितरणको स्थिति बताउन । ३४. कृषि पेसासँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूको पहिचान गर्न र सूची बनाउन । ३५. सामुदायस्तरमा सञ्चालन भएका उद्योग व्यवसायको नाम भन्न । ३६. स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको परिचय दिन ।	व्यवसायको उदाहरण सहित परिचय दिन ३२. स्थानीय स्तरका आर्थिक क्रियाकलाप खोजी गर्न र बताउन । ३३. आफ्नो नगरपालिकामा उत्पादित तथा निर्मित वस्तुहरूको उपयोग गर्न । ३४. कृषिबाट हुने फाइदा बताउन । ३५. करेसाबारीको परिचय दिन ३६. स्थानीयस्तरमा सञ्चालन भएका उद्योग व्यवसायको परिचय र महत्व बताउन । ३७. कृषिमा आधारित उद्योगको परिचय दिन । ३८. घोडाघोडी नगरपालिकामा भएका पर्यटकीय स्थलहरूको सूची तयार गर्न । ३९. स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको परिचय दिन । ४०. पर्यटकीय स्थलको रुपमा घोडाघोडीको महत्व बताउन ।

४. विषयवस्तुको विस्तृतीकरण

यस विषयमा कक्षागत रुपमा बालबालिकाहरूले हासिल गर्ने सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

४.१ कक्षा १ : विषयवस्तुको विस्तृतीकरण

वार्षिक पाठ्यघण्टा = १६०

क्षेत्र	**विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि**	**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप**	**सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया**	**पाठ्यघण्टा**
१. हाम्रो भाषा,सँस्कृति,इतिहास र साँस्कृतिक सम्पदा					४०
क. हाम्रो इतिहास	• आफ्नो परिवारिक पृष्ठभूमि बताउन	• आफ्नो परिवारको हाल बसेको ठाउँ र बसाइ सरेर आएको ठाउँको नाम, • परिवारको पृष्ठभूमी: - आफ्नो जन्मस्थान र जन्ममिति - आमाको माइतीघर(मामाघर) - बुबाको मामाघर (हजुरआमाको माइतीघर) - हजुरबुबा, हजुरआमा तथा परिवारको प्रमुख व्यक्तिको परिचय • आफ्नो परिवारका सदस्यहरूसँग पर्ने नाता, नाम, थर, उमेर , • आफ्नो परिवारको भाषा, आफ्नो जाती र धर्म ।	• आफ्नो परिवार हाल बसेको ठाउँ र बसाइ सरी आएको भए कुन ठाउँबाट आएको सो ठाउँको नाम भन्न लगाउने, • बालबालिकाहरूलाई आफ्ना बाजे,बज्यै, आमा,बुबा, दाजु,भाइ, दिदी,बहिनीको नाम, थर र उनीहरूको उमेर भन्न लगाउने , • आफ्नो परिवारको भाषा, आफ्नो जाती र धर्म भन्न लगाउने ।	• तिम्रो बाजे र बज्यैको नाम र थर के हो ? • तिम्रो आमा र बुबाको उमेर कति कति वर्ष छ ? • तिम्रो परिवारमा कुन धर्म मानिन्छ ? • तिम्रो घरको मुख्य व्यक्ति को हुनुहुन्छ ?	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
ख. भाषा	• आफ्नो मातृभाषामा बोल्न	• मातृभाषाहरू जस्तैः डंगौरा, देवखरिया, रभ्फटिया, कठरिया, राजी र डोटेली आदि ।	• प्रत्येक बालबालिकाहरूलाई कुनै विषयमा आ– आफ्नो मातृभाषामा बोल्न लगाउने, • समूहगत रुपमा कुनै विषयमा संवाद गर्न लगाउने , • चित्र प्रदर्शन गरी बालबालिकाहरूलाई चित्र देखाई मातृभाषामा वर्णन गर्न लगाउने, • बालबालिकाहरूलाई आ-आफ्नो मातृभाषामा गीत गाउँदै नाच्न लगाउने ।	• तिमीले बोल्ने भाषाको नाम के हो ? • तिमी आफ्नो भाषामा गीत गाऊ । • बालबालिकाको क्रियाकलाप अवलोकन ।	५
ग. सँस्कृति , रहनसहन र संस्कार	• पारिवारिक रहनसहन र संस्कार बताउन , • घरका हजुरबा, हजुरआमा, बुबाआमालाई आदरसत्कार गर्न ।	• संयुक्त परिवार (हजुरबुबा र हजुरआमा, आमाबाबु, काकाकाकी, दाजुभाइ, दिदीबहिनी आदि), • एकल परिवार (आमाबाबु, दाजुभाइ, दिदीबहिनी आदि), • भलमन्सा, चिराकी, सुँडेनी, बड्घरिया, गुरुवा, केसौका, मुखिया, कटवाले आदि • घरको आँगनमा देवताको थान, तुलसीको मठ • पहिरन (लेहङ्गा, चोलिया, गटिया ,चुनरी ,ब्लाउज , अंगीया, अंगौछा, भेगुवा , लँगौटी, दौरा ,सुरुवाल,	• संयुक्त र एकल परिवारको चित्र देखाई कस्तो परिवारको हो, भन्न लगाउने, • समुदायको पहिरनको चित्र तथा सामग्री प्रदर्शन गर्ने, • समूह बनाई आफ्नो घरमा खाइने खानेकुराको नाम भन्न लगाउने, • चाडपर्वमा खाइने खानेकुराका बारे छलफल गर्ने , • घरमा विभिन्न समयमा गरिने संस्कार र क्रियाकलाप (जस्तै : जन्मदिन, कुलपुजा, विवाह, व्रतबन्ध) बारे छलफल गर्ने , • बालबलिकालाई आदर सत्कार गरिएका चित्रहरू प्रदर्शन गर्ने, भिडियोहरू देखाउने	• एकल परिवारमा को को हुन्छन् ? • संयुक्त परिवारमा को को हुन्छन् ? • आफ्नो घरवारका सदस्यहरूले लगाउने लुगाहरूको नाम भन । • तिमीले आज के के खानेकुरा खायौ ? • तिम्रो जन्मदिन कहिले पर्छ ? • घरमा आफूभन्दा	१५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
		टोपी, गुन्यु, चोली, जामा, घाँघर, भोटो, पटुका, लुङ्गी, सारी ,धोती,चौबन्दी आदि), ● खानपिन जस्तैः दालभात, कपुवा, चटनी, माछा, घोंघी, सुतही, खँरिया बरिया, ढिकरी, सेलरोटी लाउन, बाबर, डुब्का, बारा फुरौला, मस्यौरा, खुरमा , कसार ,फिनी ,अनर्सा आदि) । ● घरमा विभिन्न समयमा गरिने संस्कार र क्रियाकलाप (जस्तै : जन्मदिन, कुलपुजा,न्वारन,पास्नी ,चुडाकर्म विवाह, व्रतबन्ध , मृत्यु सँस्कार, देवाली , तुलसी पूजा) ● आफ्नो घरपरिवार भित्रका नातेदारहरूलाई मर्यादा अनुसार ढोग, भेट, सलाम,दण्डवत्,प्रणाम, नमस्कार, असल बोलिचाली ।	र समूहमा अभिनय गर्न लगाउने, ।	ठूलालाई कसरी ढोग्छौ ?	
घ. चाडपर्व	परिवारमा मनाइने चाडपर्वहरूको नाम भन्न ।	● स्थानीय चाडपर्वहरू जस्तैः माघी, अतवारी, गौरा, लवाङ्गीपूजा, गुरही, चिरै भाग्ने, ओल्के, बिसु आदि ।	● घरपरिवारमा मनाइने चाडपर्वहरूको नाम भन्न लगाउने, ● गाँउघरमा मनाइने चाडपर्वको सूची बनाई	● स्थानीय चाडपर्वहरूको नाम भन ।	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
			ती चाडपर्वमा गरिने पूजापाठ, खानपान, नाचगान र अन्य क्रियाकलापहरूको बारेमा चित्र देखाई छलफल गर्ने ● समूहगत रुपमा अभिनय गर्न लगाउने ।		
ङ. स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदा	● आफ्नो गाउँघर र छिमेकी गाउँमा भएका ऐतिहासिक र धार्मिक स्थलहरूका नाम बताउन ।	● स्थानीय धार्मिक र ऐतिहासिक सम्पदाहरू जस्तैः घोडाघोडी मन्दिर, सीताकुवा, महोन्याल मन्दिर, बुट्काबाबा, असनाबाबा, बेलपत्री शिवबाबा मन्दिर, मरवा, चर्च, गुम्बा, कुवा आदि ।	● विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय गाँउको भ्रमण गराई त्यहाँका मठ मन्दिर, चैत्य, गुम्बा, घ्याङ्ग, चर्च, मस्जिद आदिको पहिचान गर्ने, गराउने ● समूहगत रुपमा चित्र प्रदर्शन गर्ने र मन्दिरको नाम भन्ने, ● श्रव्यदृश्य सामग्रीहरूको प्रदर्शन गर्ने ।	● चित्र हेरी मन्दिर, मस्जिद, चर्च र गुम्बा चिन ।	५
च. सामाजिक सङ्घ संस्थाहरू	● गाउँटोलका सामाजिक सङ्घ संस्थाहरूको नाम भन्न ।	● सामाजिक सङ्घ संस्थाहरू जस्तैः महिला समूह, खोप केन्द्र, बाल क्लब, सामुदायिक वन समिति, टोल विकास समिति ,युवा क्लब आदि ।	● समूहगत रुपमा चित्र प्रदर्शन गर्ने, ● स्थानीय सङ्घ संस्थाहरूको बारेमा भन्न लगाउने, ● अभिनय गर्न लगाउने ।	● सामाजिक सङ्घ संस्थाहरूको नाम भन । ● चित्र हेरी नाम भन ।	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
२. हाम्रो भूगोल र प्राकृतिक सम्पदा					४५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
क. हाम्रो भूगोल	• आफू बसेको ठाउँको नाम र अवस्थिति बताउन , • आप आफ्नो ऱ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरिको जमिनको स्वरुप बताउन , • आफ्नो गाउँको बाटो, सडक, कुलो, नदी, ताल र वन बताउन , • स्थानीय क्षेत्रको हावापानी र मौसम भन्न ।	• आफ्नो गाउँघरको नाम र ठेगाना, • घर तथा विद्यालय वरिपरिको धरातलीय स्वरुपको परिचय (अग्लो, होचो, समथर, खेत, बारी बगैंचा, चौर आदि , • आफ्नो गाउँको बाटो, सडक, कुलो, नदी, ताल आदिको नाम ,। • हावापानी र मौसम (गर्मी,जाडो,वर्षा ,हिउँद,सिरेटो ,खडेरी, बादल, हुस्सु,,तुँवालो , हुरीबतासआदि) ।	• विद्यार्थीहरूलाई उनीहरूको गाउँको नाम सोधेर भन्न लगाउने, • गाउँबस्तीको चित्र प्रदर्शन गरी चिन्न र भन्न मौका दिने, • आफ्नो गाउँघर नजिकको दायाँबायाँ तथा तलमाथि भएको बाटोको नाम सोधी छलफल गराउने, • आफू बसेको गाउँठाउँको बनोट भिरालो, समथर, नदी किनार, उच्च स्थान कस्तो छ भनी छलफल गराउने, • कक्षाकोठा बाहिर लगेर वरिपरिको भू-बनोट देखाउने र त्यसको सामान्य नक्सा कोर्न लगाउने , • कक्षाकोठा बाहिर लगेर वरिपरिको हावापानी र मौसम अवलोकन गर्न लगाउने । • चित्र, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने ।	• आफ्नो गाउँको नक्सा हेरी बाटो देखाऊ । • गाउँको बाटो, सडक आदिबाट नजिकको कुन ठाउँ पुगिन्छ भन । • तिमीले भ्रमण गरेको ठाउँ कस्तो छ ? भन । • आजको मौसम कस्तो छ ? • तराईमा कस्तो हावापानी पाइन्छ ?	२०
ख. प्राकृतिक सम्पदा	१. वातावरणका मुख्य तत्वहरू भन्न , २. स्थानीय गाउँघरका नदी र तालका नाम भन्न ,	• वातावरणका मुख्य तत्वहरू : हावा, पानी, माटो , • आफू बसेको ठाउँ वरपर समुदायमा रहेका ताल, नदीको चित्र र नामको	• वातावरणका मुख्य तत्वहरू (हावा, पानी, माटो) बारे बताउने , • आफू बसेको गाउँघरका प्रचलित कुवा, खोला, नदी, तालको नाम भनिदिने र	• वातावरणमा के के पर्छन् ? • आफू बसेको गाउँघरका कुवा, खोला, नदी, तालको	२५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
	३. आफ्नो गाउँ र विद्यालय वरपर रहेका बोटविरुवाहरूको पहिचान गर्न , ४. आफ्नौ गाउँ र विद्यालय वरपर पाइने पशुपंक्षीहरूको नाम बताउन , ५. फुलबारी तथा बोटविरुवाका हेरचाह गर्न ।	सूची , –स्थानीय नदीहरू जस्तैः-डोडा, कन्द्रा , बौलाहा आदि –स्थानीय तालहरू जस्तैः- घोडाघोडी, नकरोडी , बैसहवा आदि , • आफ्नो गाउँघरमा पालिएका र विद्यालय वरपर पाइने पशुपन्छीहरूको नाम/चित्र, घरपालुवा पशुपन्छीहरू जस्तैः- गाई, भैंसी, बाखा, कुखुरा,परेवा हाँस आदि , स्थानीय जङ्गलमा पाइने पशुपन्छीहरू जस्तैः- मयुर,ढुकुर,, कोइली,मैना,सुगा,भँगेरा ,बँदेल,जरायो, स्याल, खरायो, बाघ आदि , • विद्यालय वरपर र गाउँघरमा रहेका बोटबिरुवाहरूको नाम र चित्र । जस्तैः- साल, सिसौं, जामुन,आँप, लिचि,खयर,पीपल ,वर ,कटहर, आदि ,	देखाइदिने, • बालबालिकाहरूको घरगोठमा पालिएका पशुपंक्षीको नाम भन्न लगाउने, • आफ्नो गाउँ र विद्यालय वरपर पाइने वन्यजन्तुको चित्र बनाई कक्षाकोठामा प्रदर्शन गर्ने, • स्थानीय गाउँघर, वनजङ्गलको अवलोकन भ्रमण गराई बोटबिरुवाहरू र देखिएका पशुपंक्षीहरू चिनाइदिने, नाम बताइदिने , • विद्यालयमा रहेको फुलबारी तथा बोटविरुवाहरूको सिंचाइ गोडमेलमा विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराउने ।	नाम भन । • तिमीले देखेका वन्यजन्तुहरूको नाम भन । • आफ्नो गाउँघरमा फलफूल तथा बोटबिरुवाहरूको नाम भन ।	

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
		• फुलबारी तथा बोटविरुवाहरूको हेरचाह गरिरहेको चित्र(जस्तैः- गोडमेल, सिँचाइ, घेराबार आदि) ।			

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
३) हाम्रो सिप, कला र प्रविधि					५०
क. हाम्रो सिप र कला	• घरपरिवारका परम्परागत मौलिक कला झल्किने सामग्री पहिचान गर्न ।	• आफ्नो घरवरिपरि पाइने वस्तुहरू : • काठबाट, माटोबाट, पातबाट, कागजबाट, बेतबाँसबाट बनेका सामग्रीहरू । जस्तै : ढिकी, गुन्द्री , चकटी , पिरका , मदानी, ठेकी, चौकी, चौँठी, जाँतो, मानो, पाथी, चर्खा, ढकिया आदि ।	• बेतबाँस, काठ, माटो, पात, कागज र ऊनबाट बनेका वस्तु तथा चित्रहरू सङकलन गरी कक्षा कोठामा प्रदर्शन गर्ने, • शिक्षकले बालबालिकाहरूलाई समूहगत रुपमा वस्तुहरूको नाम पहिचान गर्न लगाउने र अन्तमा शिक्षकले भन्ने, • यी सामग्रीहरू क-कसको घरमा पाइन्छ भनी छलफल गर्न गराउने ।	• चित्र र वस्तु हेरी नाम भन । • केबाट बनेका छन छुट्याएर भन : बाकस, दुना, खुत्रुके, फूल आदि ।	५
ख) हाम्रो सिर्जना	• माटोबाट निर्माण गरिने वस्तुहरूको	• माटोका वस्तु, आकृति तथा सामग्रीहरू (पिङग्री,गाग्रो,गाग्री	• शिक्षकले नमुना आकृति बनाई देखाउने र बालबालिकाहरूलाई	• माटोबाट कुन कुन वस्तुहरू बनाउन सकिन्छ ?	२५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
	नाम भन्न र विभिन्न आकृतिहरू बनाउन , • आफुले सुनेका स्थानीय गीत गाउन , • एकल र सामूहिक नृत्य गर्न , • स्थानीय बाजाहरूको नाम भन्न ।	,घैंटो,डेहरी,कुठ्ली,चूलो,खुत्रुके , मट्याङ्ग्रो, चरा, घोडा, खुर्सानी, आँप, स्याऊ, अम्बा, ठेकी, माछा, आदि) , • माटोलाई प्रयोग गरी विभिन्न आकारहरू (गोलो, च्याप्टो, बाटुलो र लाम्चो आदि) निर्माण , • स्थानीय बाजाहरूको नाम जस्तैः- मादल, मजिरा, ढोल, डम्फू , हुड्को, शङ्ख, डमरु आदि • स्थानीय गीतहरू जस्तैः- देउडा, सखिया, होली, धमार, मागर आदि • स्थानीय नाच जस्तैः- देउडा, मुङ्ग्रहुवा, सखिया, होली आदि ।	समूहगत र व्यक्तिगत रुपमा माटोका वस्तुहरू बनाउन लगाउने, • कुनै वस्तु वा चित्र देखाई माटोका आकृति बनाउन लगाउने, • चित्र प्रदर्शन गरी छलफल • श्रव्यदृश्य प्रस्तुती र छलफल नृत्य अभ्यास	• माटाको आकृति बनाऊ (माछा, चरा, गाडी आदि) । • स्थानीय बाजाका नाम भन • तिमीले सुनेको कुनै स्थानीय गीत गाऊ । • नृत्य अवलोकन	
ग) परम्परागत स्थानीय खेल	• परम्परागत स्थानीय खेलहरूको नाम भन्न र खेल्न ।	• परम्परागत स्थानीय खेलहरू जस्तैः लुकामारी, कौरी नुकावर, भाँडाकुटी, गोली खेल्ने, चुङ्गी, आसपास, फुल्ला, छुर, गट्टा आदि ।	• स्थानीय खेल खेलेर देखाउने , • खेल खेल्न लगाउने ।	• तिमीले खेलेको खेलको नाम भन । • खेल अवलोकन ।	१०
घ) सञ्चार प्रविधि	• सिकाइमा प्रयोग हुने विद्युतीय उपकरणहरूको नाम बताउन ।	• सिकाइमा प्रयोग हुने विद्युतीय उपकरणहरूको चित्र , (मोबाइल, रेडियो, टिभि) ।	• सिकाइमा प्रयोग हुने विद्युतीय उपकरणहरूको चित्र (मोबाइल, रेडियो, टिभि आदि) प्रदर्शन गरी छलफल गराउने ,	• सिकाइमा प्रयोग हुने विद्युतीय उपकरणहरूको नाम भन ।	१०

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
	• मोबाइलको परिचय दिन ।	• मोबाइलको परिचय ।	• विभिन्न विद्युतीय उपकरणहरूको प्रयोग गरी देखाउने , • मोबाइल देखाई चिनाउने र मनोरञ्जन तथा शैक्षिक उपयोग बारे बताउने ।		

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
७) पेसा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप					२५
क. स्थानीय पेसा व्यवसाय	• घरपरिवारका सदस्यले गर्ने काम बताउन ।	• घरपरिवारका सदस्यहरूले दैनिक रुपमा गर्ने काम खेतीबारीका काम, घरेलु काम (डोका बुन्ने, करेसाबारीको काम, काठको काम , गाह्रो लगाउने,कपाल काट्ने,साइकल मर्मत गर्ने ,लुगा सिउने , पढ्ने, पढाउने, कार्यालयको काम आदि ।	• कक्षाका बालबालिकाहरूको घरपरिवारका सदस्यले गर्ने दैनिक पेसागत क्रियाकलापहरू (काम) बारे छलफल गर्ने, • विद्यालय नजिकको कुनै एक दुई घरका मानिसले गर्ने पेसागत कामको अवलोकन गराई छलफल गराउने ।	• आफ्नो घरका सदस्यहरूले गर्ने कामको बारेमा भन । • स्थानीय गाउँघरको पेसा व्यवसायको अवलोकन गर्दा देखिएका कामहरू बारे सुनाऊ ।	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
ख) स्थानीय आय आर्जन क्रियाकलाप	• घरमा आम्दानी हुने क्रियाकलाप भन्न ।	- घरपरिवारका सदस्यहरूले आय आर्जनका लागि गर्ने क्रियाकलाप जस्तै : - खेतीपाती (अन्नबाली, तरकारी, फलफूल, फूल, आदि), - पशुपालन (गाई, भैंसी, भेडा बाखा, बङ्गुर), - पंक्षीपालन (कुखुरा, हाँस, आदि), - अन्य (माछा, मौरीपालन, जडिबुटी आदि) ।	• कक्षाका विद्यार्थीहरूको घरमा उनीहरूका परिवारका सदस्यले गर्ने दैनिक क्रियाकलापहरू (काम) बारे छलफल गर्ने ,। • विद्यालय नजिकको कुनै एक दुई घरमा अवलोकन गराई त्यहाँका मानिसले गर्ने कामबारे जानकारी सङ्कलन गर्ने ।	• तिम्रो घरको आम्दानीका स्रोतहरू के-के हुन ?	५
ग) बजार	• घरको दैनिक कामकाज र खानपानका लागि खरिद बिक्री गरिने वस्तुहरूको नाम भन्न ।	आफ्नो घरमा उत्पादन हुने बस्तुहरू , तीनीहरूको प्रयोग र बिक्रि बारे छलफल, बजारको चित्रकथा	• दैनिक रुपमा प्रयोग हुने खाद्य सामग्रीहरूको बारेमा छलफल गर्ने/गराउने , • बजारको चित्र प्रदर्शन र अवलोकन भ्रमण गराई, छलफल गराउने ।	• तिमी बजारबाट के के किन्छौ ? • तिम्रो घरबाट बजारमा के के बेचिन्छ ? • हाट बजारमा के के पाइन्छ ?	५
घ) पेसागत ज्ञान	• खेतीपातीसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप भन्न ।	• खेतीपाती (अन्नबाली, तरकारी, फलफूल, फूल, जडिबुटी आदि) ।	• खेतीपातीका क्रियाकलापहरू सम्बन्धमा छलफल गर्ने ।	• बारीमा के के फल्छ ? • खेतमा के के रोप्छौ ?	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
ङ) पर्यटन	• स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको नाम बताउन ।	• स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरू (घोडाघोडी ताल, चिडिया ताल, बुलबुले ताल,ओजुवा ताल , नकरोड ताल, बुट्काबाबा, अस्नाबाबा, सीताकुवा , बेतेनी आदि) ।	• स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको चित्र तथा श्रव्य दृश्य सामग्रीको प्रदर्शन गरी छलफल गर्न लगाउने ।	• स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको नाम भन ।	५

४.२ कक्षा २: विषयवस्तुको विस्तृतीकरण

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१. हाम्रो भाषा,सँस्कृति,इतिहास र साँस्कृतिक सम्पदा					४०
क) समुदायको इतिहास	• आफ्नो समुदायको सामान्य परिचय बताउन ।	• समुदायको संरचनाजस्तैः जातजाति (जस्तैः थारू,मगर,बाहुन, गुरूङ,राजी,नेवार,क्षेत्री आदि), धर्म (हिन्दु, इसाइ, इस्लाम, बौद्ध आदि) । • वडा अध्यक्ष, भलमन्सा, चिराकी, स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको आदिको नाम परिचय , • आफ्नो गाउँ समुदायका ऐतिहासिक व्यक्ति ,	• आफ्नो समुदायका जातजाति, धर्मको सूची बनाउन लगाउने , • वडा अध्यक्ष, भलमन्सा, चिराकी, स्वास्थ्य स्वयंसेविका आदिको नाम भन्न लगाउने, • आफ्नो गाउँ समुदायका ऐतिहासिक व्यक्ति खोज्न र चिन्न लगाउने , • पुरानो वस्ती, चौतारो, बाटो,	• आफ्नो समुदायको नाम भन । • तिम्रो गाउँमा कुन कुन जात थरका मानिसहरू बस्दछन् ? • तिम्रो गाउँमा पुराना वस्तुहरू के के छन् ?	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		● पुरानो वस्ती, चौतारो, बाटो, कुलो ,कुवा आदि ।	कुलो आदि पहिचान गर्न लगाउने ।		
ख) समुदायमा बोलिने मातृभाषाहरू	● स्थानीय ठाउँमा बोलिने विभिन्न भाषाहरूको सूची बनाउन , ● स्थानीय मातृभाषाका केही शब्दहरू बुझ्न, बोल्न र वाक्य बनाउन ।	● विभिन्न सामुदायका भाषा जस्तैः थारू (डंगौरा, देउखरिया, रझटिया कठरिया),नेपाली,डोटेली,मगर, नेवारी,राजी आदि) , ● स्थानीय गाउँघरमा बोलिने भाषाको अक्षर/लिपि	● प्रत्येक विद्यार्थीहरूलाई आ-आफ्नासमुदायमा बोलिने मातृभाषाहरूको नाम भन्न लगाउने, ● आ-आफ्ना मातृभाषामा समूहगत रूपमा संवाद गर्न लगाउने , ● श्रव्य सामग्रीको प्रयोग गरी मातृभाषाको पहिचान गर्न लगाउने ● चित्र वा वस्तु देखाई मातृभाषामा वर्णन गर्न लगाउने , ● केही स्थानीय भाषा र नेपाली भाषाको शब्दभण्डारको सूची	● आफ्नो मातृभाषाको नाम भन । ● आफ्नो मातृभाषामा लय मिलाएर गीत गाऊ । ● तिम्रो गाउँमा बोलिने मातृभाषाहरू के के हुन्?	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			बनाई छलफल गर्ने ।		
ग) स्थानीय रहनसहन र सँस्कृतिको परिचय	• आफ्नो जाति र समुदायको रहनसहन र संस्कारको परिचय दिन , • छरछिमेकका नातागोता ,गुरू मान्यजनलाई आदर, सत्कार, शिष्टाचार र सहयोग गर्न ।	• स्थानीय पूजापाठ तथा मेलापर्वहरू जस्तैः हरेरी पूजा, अरौटी, धुरिया पूजा, लवाङ्गी पूजा/न्वाङ्गी, मोहन्याल जाँत,माघी मेला, दही चामल खाने, दुलहा दुलहीको पुतला बनाएर खेल्ने,दिदी बहिनीहरूलाई कोसेली दिने) आदि, • बरघरिया,गुरूवा,चिरकिया ,केसौका ,सोरहिनिया सुँडिनी , मुखिया,जोगी,सन्यासी, कटुवाले ,पुरोहित ,वैद्य आदि , • भोज भतेर जस्तैः विवाह, व्रतबन्ध, भण्डारा आदि , • परिवारमा लगाइने भेषभूषा (पहिरन जस्तैः- लेहङ्गा,गटिया, चोलो, फरिया, जामा ,घाँघर ,पटुका, दौरा सुरुवाल , गरगहना जस्तैः- बाला , मुन्द्री , तिलहरी,पाउजु,औँठी,चुरा, पोते , कन्ठी, कन्दनी, बाली, कल्ली, पाउजु, हार आदि), • आफ्नो छरछिमेकका नातागोता ,	• पहिरन प्रर्दशनी गरेर जातिको पहिचान गर्न लगाउने, • बालबालिकाहरूको आ–आफ्नो गाउँघरमा हुने गरेको संस्कृतिक गतिविधिहरू जस्तैः कथा, पूजापाठ, न्वारन, विवाह, पास्नी आदिको बारेमा भन्न लगाउन , • श्रव्य दृश्य सामग्रीहरूद्वारा साँस्कृतिक झाँकीहरू प्रदर्शन गरी छलफल गराउने , • संस्कारअनुसार अभिवादन,(ढोग नमस्ते,प्रणाम, सलाम,दण्डवत्) गर्न लगाउने , • आदारसत्कार गरिएका चित्रहरू र भिडियोहरू देखाउने , • असक्त असहाय पात्रहरूलाई सहयोग गर्ने अभिनयात्मक खेल खेलाउने ।	• तिम्रो टोलका मानिसहरू कस्ता कस्ता पहिरन लगाउँछन्, भन । • चाडपर्वहरू जस्तैः हरेरी पूजा, अरौटी, धुरिया पूजा, लवाङ्गी पूजा/न्वाङ्गीमा के के गर्छन् ? • तिमी आफूभन्दा ठूलालाई भेट हुँदा र विदा हुँदा कसरी अभिवादन गर्छौ ?	१५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		भिक्षु ,गुरू, पुरोहित, जोगी , सन्यासी, वैद्य ,मान्यजन तथा ठूलालाई आदर र सानालाई माया गर्ने साथै अनाथ, अशक्तप्रति सहयोगी भावनाको विकास ।			
घ) स्थानीय चाडपर्वहरूको परिचय	• स्थानीय चाडपर्वहरू, मेला, जात्रा आदिको परिचय दिन ।	• स्थानीय चाडपर्वहरू जस्तैः माघी, अतवारी,गौरा,लवाङ्गीपूजा,बिसु,ओल के, गुरही, चिरै भाग्ने आदिको नाम तथा परिचय ।	• समूहगत रूपमा मनाइने चाडपर्वहरूको नाम सोध्ने, भन्न लगाउने र टिपोट गर्ने, • विभिन्न चाडपर्वहरूको चित्र प्रर्दशन गरी परिचय दिई छलफल गर्न लगाउने, • समूहगत रूपमा अभिनय गर्न लगाउने ।	• स्थानीय चाडपर्वहरूको नाम भन । • माघीमा के के गरिन्छ ?	५
ङ) स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदाहरूको परिचय	आफ्नो वडा र समुदायमा रहेका साँस्कृतिक सम्पदाहरूको नाम भन्न	• स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदाहरू जस्तैः घोडाघोडी मन्दिर,महोन्यालमन्दिर,सीताकुवा आदिमा गरिने पूजा र मूर्ती पूजा, • बुट्का बाबा,असना बाबा, बेलपत्री शिव बाबा,मरवा आदिमा गरिने पूजा, • चर्च, गुम्बा,मस्जिदको पहिचान	• स्थानीय धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलहरूको भ्रमण गराई देखेका कुराहरू टिपोट गर्न लगाई छलफल गर्ने • स्थानीय सँस्कृतिक सम्पदाहरूका बारेमा समूह छलफल गर्न लगाउने , • समूहगत रूपमा चित्र प्रर्दशनी	• घोडाघोडी मन्दिरमा के को पूजा हुन्छ ? • तिम्रो वरिपरि मन्दिरहरूको नाम भन ?	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		आदि ।	गर्ने र मन्दिरको नाम भन्न लगाई छलफल गर्ने ।		
च) वडा स्तरका सामाजिक सङ्घसंस्थाहरू	• वडा स्तरका सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको नाम भन्न ।	• वडा स्तरका सामाजिक सङ्घसंस्थाहरू जस्तैः महिला समूह, बाल क्लबहरू,सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति,जुनियर रेडक्रस सर्कल,युवा क्लबहरू, वडा स्तरीय बरघरिया सञ्जाल, वडा स्तरीय खोप केन्द्र आदि	• सामाजिक भेलाको चित्र प्रर्दशनी गर्ने, • स्थानीय सङ्घ संस्थाहरूले गर्ने कार्यहरूको बारेमा छलफल गर्ने, • सामाजिक सङ्घसंस्थाको कार्यको अभिनय गर्न लगाउने ।	• तिम्रो वडामा रहेका सङ्घसंस्थाहरूको नाम भन । • चित्र हेरेर नाम भन ।	5

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
२. हाम्रो भूगोल र प्रकृतिक सम्पदा					४०
क) हाम्रो भूगोल	• आफ्नो वडाको अवस्थिति र सिमाना बताउन , • आफ्नो टोल समुदाय र त्यस वरिपरिको भौगोलिक स्वरुप	• वडाको अवस्थिति देखिने नक्सा • स्थानीय गाउँको भौगोलिक स्वरुप (भिरालो, समथर, खोला, ताल) बारे जानकारी, चित्र तथा विवरण ,	• स्थानीय गाउँको भौगोलिक स्थितिको बारेमा जानकारी गराई अवलोकन भ्रमण गराउने, • भिरालो, समथरको परिभाषा र	• गाउँको स्वरूप बारे भन । • नगरपालिकाको नक्सा हेरी आफ्नो वडा देखाऊ । • स्थानीय गाउँ र छिमेकी गाउँ	१५

	बताउन र रेखाङ्कन गर्न , ● आफ्नो वडाभित्र रहेको गाउँ, ताल, मैदान, खोला, सड़क चिन्न र नाम भन्न , ● स्थानीय क्षेत्रको हावापानी र मौसम भन्न र लेख्न ।	● नजिकको गाउँको भौगोलिक स्थिति, सिमाना, स्वरूप, समथर, भिरालो, बाटो, खोला, जङ्गल आदिको नक्सा र विवरण , ● स्थानीय क्षेत्रको हावापानी र मौसम (गर्मी, जाडो, वर्षा, हिउँद, बादल, शितलहर ,तुँवालो ,हुस्सु, सिरटो, शितलहर,तुँवालो ,खडेरी हुरीबतासआदि) ।	स्वरूप बारे छलफल गर्ने, ● आफ्नो नगरपालिकाको नक्सा प्रस्तुत गरी गाउँ तथा वडाको सिमाना बारे छलफल गरी रेखाङ्कन गर्न लगाउने , ● छिमेकी गाउँको क्षेत्र भ्रमण गराउने र दुई गाउँ बिचको भौगोलिक भिन्नता र समानता बारे छलफल गर्ने, ● दुई गाउँलाई छुट्याउने खोला, बाटो, जङ्गल , चौतारो आदि बारे छलफल गरी ठाउँको नाम बारे जानकारी दिने , ● कक्षाकोठा बाहिर लगेर वरिपरिको हावापानी र मौसम अवलोकन गर्न लगाउने , ● चित्र, श्रव्यदृश्य सामग्री पदर्शन गरी छलफल गर्ने ।	बीचको भिन्नता र समानता(समथर, भिरालो, ताल आदि) देखाऊ, ● तिम्रो गाउँलाई छुट्याउने सिमानाहरू (खोला, जङ्गल , पहाड, बाटो, चौतारो)भन । ● आफू बसोबास गरेको क्षेत्र, गाउँ र टोलका नाम भन । ● आफू बसोबास गरेको क्षेत्र, गाउँको मौसम र हावापनी बारे भन ।	
ख) प्राकृतिक सम्पदा	● वातावरणका तत्वहरूको सूची बनाउन , ● स्थानीय नदी र तालको सूची बनाउन , ● नदी र तालको फाइदा बताउन	● वातावरणका मुख्य तत्वहरू : हावा, पानी, माटो, वनस्पति, वन्यजन्तु आदि , ● आफू बसेको ठाउँ वरपर समुदायमा रहेका ताल, नदीको चित्र र नामको	● वातावरणका मुख्य तत्वहरू : हावा, पानी, माटो, वनस्पति, वन्यजन्तु आदि बारे छलफल गर्ने , ● स्थानीय नदी, ताल चिनाई	● वातावरणका तत्वहरू के के हुन् ? ● आफू बसेको गाउँघर र वडामा रहेको नदी, तालको सूची बनाऊ । ● नदी र तालका फाइदा के के हुन् ?	२५

	, ● गाउँ तथा नजिकको जङ्गलमा रहेका प्रमुख बोटविरुवाहरूको सूची बनाउन, ● स्थानीय जडिबुटीहरूको पहिचान गर्न , ● स्थानीय वनजङ्गलमा पाइने पशुपन्छीहरू र तिनको आहारा पहिचान गर्न , ● वनजङ्गलका फाइदा भन्न र लेख्न , ● फुलबारी तथा करेसाबारीको हेरचाह गर्न ।	सूची , –स्थानीय नदीहरू जस्तैः-डोडा, कन्द्रा, बौरहा, सुक्तिकाँडा आदि , –स्थानीय तालहरू जस्तैः-घोडाघोडी, नकरोडी, चिडिया, बैसहुवा, ओजुवा ,चिडिया आदि , ● नदी र तालबाट हुने फाइदा जस्तैः-सिंचाइ गर्न, बिजुली निकाल्न, डुङ्गा चलाउन, पौडी खेल्न, माछापालन गर्न आदि , ● स्थानीय गाउँघरमा र जङ्गलमा पाइने बोटबिरुवाहरू , फलफूलहरूको चित्रद्धारा पहिचान जस्तैः- साल, सिँसौ, जामुन, खयर, हल्दु आदि , ● स्थानीय जडिबुटी जस्तैः- बेल, बेसार ,तीतेपाती,अमला, हर्रो, तुलसी, निम, गुर्जो, घोडाताप्रे, बर्रो, बोजो ,घ्युकुमारी आदि , ● स्थानीय जङगली पशुपंक्षीहरूको नाम र चित्र जस्तैः-ढुकुर,मयुर,ढुकुर,सुगा , काग, चित्तल,खरायो, स्याल, बाघ, आदि , ● स्थानीय जङ्गली पशुपंक्षीहरूको आहारा जस्तैः-घाँस, किरा फट्याङग्रा, मासु आदि , ● वनजङ्गलबाट हुने फाइदाहरू जस्तैः- काठ, दाउरा, स्याउला, घाँस, जडीबुटी, सोत्तर आदि , ● फुलबारी तथा बोटबिरुवाहरूको हेरचाह ।	सूची बनाउन लगाउने , ● विद्यालय नजिक भएको पानीको स्रोत देखाई त्यसको प्रयोग बारे छलफल गर्ने/नदी र तालको फाइदा बताउने , ● आफ्नो गाउँ, वडा र विद्यालय वरपरको स्थानीय वनजङ्गलको अवलोकन भ्रमण गराई बोटबिरूवाहरू चिनाई नाम लेख्न लगाउने, ● स्थानीय गाउँघरमा पाइने जडिबुटीहरूको नाम टिपोट गरी चित्रद्वरा छलफल गर्ने , ● विद्यार्थीहरूलाई आफू बसेको ठाउँ र वडा वरपर पाइने वन्यजन्तुको नाम,चित्र, खाना, वासस्थानका आधारमा परिचय दिन लगाउने, ● वनजङ्गलको फाइदा बारे छलफल गराउने , ● विद्यालय वरिपरी भ्रमण गराई वातावरणको अवस्थाबारे बताईदिने र वरिपरी फोहोर वा सफा के छ त्यस सम्बन्धी छलफल गर्ने , ● विद्यालयमा रहेको फुलबारी तथा बोटबिरुवाहरूको सिंचाइ र गोडमेलमा विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराउने ।	● आफ्नो गाउँघर र वडामा पाइने बोटविरुवाहरूको सूची तयार गर । ● स्थानीय जङ्गलमा पाइने जडिबुटीका नाम भन । ● आफूले देखेका वन्यजन्तुको नाम र आहारा बताऊ । ● वनजङ्गलबाट के फाइदा हुन्छ ? ● बोटविरुवाको हेरचाह कसरी गरिन्छ ?	

क्षेत्र	**विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि**	बिषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याकन प्रक्रिया	पाठ्यभार
३) हाम्रो सिप, कला तथा प्रविधि					५०
क) हाम्रो सिप र कला	• घरपरिवार तथा छरछिमेकका परम्परागत मौलिक कला झल्किने सामग्रीहरूको परिचय दिन ।	घरपरिवार र छरछिमेकमा पाइने वस्तु,चित्र र सामग्रीहरू : • बेतबाँसका सामग्रीहरूजस्तै : कुर्सी, डोको, पेटार,टेबल, डिलिया ,थुन्से ,डालो,नाङ्लो ,मुडा,भकारी, बेना(पङ्खा) आदि , • काठबाट बनेका सामग्रीहरू जस्तै : पिर्का, टेबुल, हलो , जुवा, खराउ, आरी, पलरा,चट्वा, डबला, मादल, तबला,साराङ्गी , खाट, आदि , • माटोबाट बनेका सामग्रीहरू जस्तै : डेहरी, चुलो ,टायल, कुठ्ली ,खुत्रुके,मकल ,इटा, दियो आदि ,	• विभिन्न वस्तु,चित्र र सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी विद्यार्थीहरूलाई नाम भन्न लगाउने, • ती वस्तुहरू कसको कसको घरमा छन् सोध्ने, • तीवस्तुहरूको नाम र काम सोधी पृष्ठपोषण दिने, • परम्परागत मौलिकता झल्किने सामग्री कक्षाकोठामा प्रदर्शन गर्ने, • परम्परागत मौलिकता झल्किने सामग्रीको चित्र बनाई कक्षाकोठामा प्रदर्शन गर्ने, • आफ्नो घरवरपर भएका परम्परागत मौलिकता झल्किने सामग्रीको अवलोकन गराई ती सामग्रीको प्रयोग सोध्ने,	• चित्र हेरेर नाम भन । • वस्तु हेरेर काम भन । • डोको के काममा प्रयोग हुन्छ ? • तिम्रो घरमा काठबाट बनेका सामग्रीहरू के के छन् ?	५

		• ऊनबाट बनेका सामग्रीहरू जस्तै :स्विटर, पन्जा, मोजा, टोपी, गलबन्दी,गलैँचा ,राडी,कम्मल आदि , • पातबाट बनेका सामग्रीहरू (दुना, टपरी ,फिरफिरे आदि) , • कागजबाट बनेका आकृतिहरू जस्तै : फूल, डुङ्गा आदि , • अन्य सामग्री (जस्तै : लरिया, कुवा, हेल्का, डिलिया , जाल, खराउ, झुक्का, ढकिया, छतरी , टपरी,गुन्द्री, डोको, चकटी, बेरची, खराउ, ठेकी, पिर्का, डोकनी, ढिकी,खटिया,डोली,डोला, भकारी,डाली, थुन्से, लरिया, लहरू, झुक्का, डेहरी,चुलो, भौका,भौकी, वखल, चकिया (जाँतो), हलो, जुवा, किल्वाई (दाँते), हेंगा, कुवा,जरूवा,गेड्ली, खोरिया आदि) ।	• शिक्षकले माटोबाट विभिन्न सामग्री निर्माण गरी प्रदर्शन गर्ने ।		
ख) हाम्रो सिर्जना	• माटोबाट विभिन्न सामग्रीहरू बनाउन ,	• माटोबाट बनेका विभिन्न वस्तुहरू जस्तैः- भाँडाहरू ,	• विद्यार्थीहरूलाई माटोबाट विभिन्न सामग्री निर्माण गर्न लगाउने ,	• माटोबाट केराको नमुना बनाई देखाऊ ।	२०

	• स्थानीय सामग्रीको प्रयोग गरी खेलौना निर्माण गर्ने अभ्यास गर्न , • आफुले जानेका स्थानीय गीतहरू गाउन , • स्थानीय गीतमा नृत्य गर्न , • स्थानीय बाजाहरू बजाउने अभ्यास गर्न ।	चरा, फलफूल आदि • गुडिया, पुतली, भकुण्डो आदिको निर्माण • स्थानीय गीतहरू जस्तैः- देउडा, मागल, सखिया, झुमरा, होली गीत, भैली, तीज आदि , • स्थानीय नृत्य जस्तैः- देउडा, मुङ्ग्रहुवा, सखिया, होली नाच आदि , • स्थानीय बाजाहरू जस्तैः- मादल, बाँसुरी, दमाहा, सहनाई, ढोल, डम्फु आदि ।	• स्थानीय सामग्रीको प्रयोग गरी विभिन्न खेलौनाहरू निमार्ण गर्न लगाउने , • नमुना प्रदर्शन ,सामूहिक तथा व्यक्तिगत अभ्यास , • प्रस्तुती ।	• स्थानीय सामग्रीबाट खेलौना निर्माण अवलोकन • तिमीले सुनेको स्थानीय गीत गाऊ । • नृत्य र वाद्यवादन अवलोकन	
ग) हाम्रा खेलहरू	• समुदायमा प्रचलित परम्परागत स्थानीय खेलहरू पहिचान गर्न र खेल्न ।	• परम्परागत स्थानीय खेलहरू जस्तैः कौरी, (लुकामारी) नुकावर, भाँडाकुटी, गोली, एक्ठी खेल,छुर,लक्कुढाल,टिपु, घरबसावर आदि, ।	• शिक्षकले नमुना देखाई निर्देशन दिएर खेल खेल्न लगाउने ।	• स्थानीय खेलको नाम भन । • समूहमा साथीसँग कुनै एउटा खेल ।	१०
घ) सञ्चार प्रविधि	• सिकाइमा प्रयोग हुने विद्युतीय उपकरणहरूको नाम भन्न र लेख्न , • सिकाइमा मोबाइलको प्रयोग गर्न , • कम्प्युटरको सामान्य	• सिकाइमा प्रयोग हुने विद्युतीय उपकरणहरूको नाम (क्याल्कुलेटर, मोबाइल, रेडियो, टिभि, कम्प्युटर आदि) , • मोबाइलको प्रयोग : बालगीत, नृत्य, वस्तु प्रदर्शन, चित्र कोर्ने र रङ भर्ने,	• सिकाइमा प्रयोग हुने विद्युतीय उपकरणहरूको नाम भन्न र लेख्न लगाउने , • मोबाइलको प्रदर्शन गरी बालगीत, नृत्य, वस्तु प्रदर्शन गर्ने , • चित्र कोर्ने र रङ भर्ने, हिसाब सिक्ने	• सिकाइमा प्रयोग हुने विद्युतीय सामग्रीहरू के के हुन् ? • तिमीहरू मोबाइलबाट के सिक्न सक्छौ ? • कम्प्युटरका हार्डवेयरका	१५

	परिचय दिन ।	हिसाब सिक्ने अभ्यास आदि , ● कम्प्युटर : विद्युतीय उपकरण, बहुउपयोगी , सञ्चार र सिकाइमा सहायक आदि , - हार्डवेयर (माउस, किबोर्ड, मोनिटर, सिपियु आदि) , - कम्युटर खोल्ने र बन्द गर्ने अभ्यास ।	अभ्यास गराउने , ● विभिन्न उपयोगी एप्सहरूको प्रयोग देखाउने , ● विद्यार्थीहरूलाई आफैं अभ्यास गर्ने ,अवसर प्रदान गर्ने , ● कम्प्युटरको प्रदर्शन गरी हार्डवेयरहरू चिनाउने , ● कम्प्युटरको सामान्य परिचय र प्रयोग बताउने , ● कम्युटर खोल्ने र बन्द गर्ने अभ्यास गराउने ।	नाम भन । ● कम्प्युटर कस्तो उपकरण हो ? ● कम्प्युटर खोल्ने र बन्द गर्ने कार्यको अवलोकन	

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
७) पेसा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप					३०
क) स्थानीय पेसा, व्यवसाय	● छरछिमेक तथा साथीको परिवारका सदस्यले गर्ने काम बताउन ।	● घरपरिवार तथा छरछिमेकका सदस्यहरूले दैनिक रूपमा गर्ने खेती, पशुपालन, व्यापार व्यवसाय, नोकरी,मजदुरी,वैदेशिक रोजगार आदि ।	● परिवार तथा छरछिमेकका सदस्यले गर्ने दैनिक पेसागत तथा व्यवसायिक क्रियाकलापहरूबारे छलफल गर्ने, ● विद्यालय नजिकको कुनै एक दुई घरमा अवलोकन गराई त्यहाँका मानिसले गर्ने पेसागत कामबारे जानकारी सङ्कलन गर्ने	● तिम्रो परिवार तथा छरछिमेकका सदस्यले गर्ने काम (पेसा, व्यवसाय) को सूची बनाऊ ? ● तिम्रो साथीको	५

			, ● विभिन्न पेसा व्यवसाय झल्किने चित्र,श्रव्य दृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने ।	परिवारका सदस्यले कुन कुन पेसा व्यवसाय (काम) गर्दछन् ?	
ख) स्थानीय आय आर्जन क्रियाकलाप	● छरछिमेक तथा गाउँघरका आयआर्जनका क्रियाकलाप बताउन ।	● परिवार,छरछिमेकका तथा साथीकापरिवारको सदस्यहरूले आय आर्जनका लागि गर्ने क्रियाकलाप - घरेलु व्यवसाय (गलैंचा, राडी, पाखी, टोपी, झोला, थाङका आदि) - सिकर्मी, डकर्मी घट्ट, मिल - पसल, खेतिपाती	● खेतीपाती, माछापालन ,मौरीपालन जस्ता आय आर्जनका क्रियाकलाप झल्किने चित्र प्रदर्शन,अवलोकन,भ्रमण सहित छलफल गराउने , ● विभिन्न आय आर्जनका पेसा व्यवसाय झल्किने श्रव्य दृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्ने ।	● तिम्रो साथीको घरपरिवारका सदस्य र छरछिमेकीका आय आर्जनका क्रियाकलापहरू के के हुन ?	५
ग) बजार	● गाउँघरमा उत्पादन हुने वस्तुहरू , तिनको प्रयोग र बिक्री वितरणको स्थिति बताउन ।	● गाउँघरमा उत्पादन हुने वस्तुहरू , ● बजार , ● बजारमा खरिद बिक्री गरिने बस्तुहरू ।	● गाउँघरमै उत्पादन भएका दैनिक रुपमा घरमा प्रयोग हुने र बाहिरबाट किनेर ल्याइने सामाग्रीहरूको सूची तयार गरी छलफल गर्ने , ● स्थानीय पसल वा बजारको अवलोकन गराई त्यहाँ भएका वस्तु बारे छलफल गर्ने , ● क्रेता विक्रेताको भूमिका निर्वाह प्रदर्शन गर्ने र त्यसबारे छलफल गर्ने ।	● किराना पसलको परिचय देऊ? ● तिम्रो गाउँघरमा उत्पादन हुने र बजारमा विक्री वितरण हुने वस्तुहरूका नाम भन ।	५

घ)पेसागत ज्ञान	• कृषि पेसासँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूको पहिचान गर्न र सूची बनाउन ।	• कृषि: - खेतीपाती (अन्न बाली,तरकारी,फलफूल, फूल, च्याउ,आदि) , - पशुपालन(गाई,भैंसी,भेडा बाखा,बङ्गुर,कुखुरा,हाँसआदि), - माछा, मौरी पालन, - जडिबुटी खेती आदि ।	• कृषि पेसासँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू चित्र, श्रव्यदृश्य प्रदर्शन, क्षेत्र भ्रमण गरी पहिचान गराई सूची बनाउन लगाउने ।	• कृषि पेसाभित्र के के क्रियाकलापहरू पर्दछन् ?	५
ङ) उद्योग व्यवसाय	• समुदाय स्तरमा सञ्चालन भएका उद्योग व्यवसायको नाम भन्न ।	• स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका उद्योग व्यवसायहरू जस्तै : मिल,इटाभट्टा,किराना पसलहरू,होटल,कपडा सिलाउने,कपाल काट्ने आदि ।	• स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका पसल, उद्योग, मिल,ईटा भट्टा,होटल, कपडा सिलाएको,कपाल काटेको चित्र देखाई छलफल गर्ने, • स्थानीय उद्योग व्यवसायका भ्रमण अवलोकन गराई प्रश्नोत्तर गराउने, • उद्योग व्यवसायको श्रव्य दृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी छलफल गराउने ।	• तिम्रो समुदायमा रहेका उद्योगहरूको सूची बनाऊ?	५
च) पर्यटन	स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको परिचय दिन ।	• स्थानीय पर्यटीय स्थलहरू जस्तै : घोडाघोडी ताल,चिडिया ताल,बुलबुले,नकरोड,बुट्का बाबा,अस्ना बाबा,सीता कुवा आदि ।	• स्थानीय पर्यटीय स्थलहरूको चित्र तथा श्रव्य दृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी छलफल गराउने ।	• तिम्रो समुदाय वरपर रहेका पर्यटकीय स्थलहरू कुन कुन हुन् ?	५

४.३ कक्षा ३: विषयवस्तुको विस्तृतीकरण

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१. हाम्रो भाषा,सँस्कृति,इतिहास र साँस्कृतिक सम्पदा					३२
क.हाम्रो इतिहास	• घोडाघोडीको सामान्य इतिहास बताउन ।	• स्थानीय किंवदन्तिमा आधारित कथा , • पौराणिक कथा , • समुदाय र घोडाघोडी बिचको ऐतिहासिक सम्बन्ध , • घोडाघोडी नगरपालिककाको स्थापना र परिचय ।	• शिक्षकले किंवदन्ति सुनाई विद्यार्थीहरूबिच अन्तरक्रिया गर्ने, • पौराणिक कथा सुनाउने • घोडाघोडी नगरपालिकको विवरण प्रस्तुत गर्ने ।	• घोडाघोडी नाम कसरी रहन गयो ? • घोडाघोडी नगरपालिकाको स्थापना कहिले भयो ? • कुन कुन गा.वि.स.हरू मिलेर घोडाघोडी नगरपालिका बन्यो ?	४
ख. भाषा	• स्थानीय मातृभाषामा कुराकानी गर्न ।	• स्थानीय स्तरमा बोलिने मातृभाषा जस्तैः नेपाली, डंगौरा, देवखरिया, रभ्कटिया, कठरिया, डोटेली, नेवारी, मगर, गुरूङ आदि ।	• आफ्नो मातृभाषामा कुनै विषयमा बोल्न लगाउने, • आफ्नो मातृभाषामा साथीहरूसँग संवाद गर्न लगाउने, • विभिन्न मातृभाषाहरूको श्रव्यदृश्य सामग्री देखाउने र सुनाउने ।	• तिम्रो मातृभाषामाआफ्नो परिचय देऊ । • आफ्नो मातृभाषामा परिवारको बारेमा जानकारी देऊ । • थारू भाषामा संवाद गरेर सुनाऊ ।	४
ग. सँस्कृति र	• स्थानीय क्षेत्रको रहनसहन र संस्कारको परिचय दिन ,	• आफनो जाति, समुदायको खानपिन (कपुवा, चट्नी, ढिक्री, खँरिया ,	• आफ्नो जात समुदायको खाना तथा पहिरनको	• तिम्रो परिवारमा चाडपर्वमा खाइने विशेष खाना के के	१२

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
रहनसहन	• स्थानीय स्तरमा मनाइने धार्मिक तथा सांस्कृतिक क्रियाकलापहरूको परिचय दिन , • समुदायमा मिलेर बस्न ।	फुलौरी, कचौरी,लाउन ,बाबर ,खुर्मा ,कसार , सेलरोटी, खिर,खिचडी, मासको फाँडो,डुब्का, भुनेरोटी आदि) , • लवाङ्गी पूजा, मोहन्याल जाँत, देवाली पुजा,तुलसी पूजा आदि , • न्वारन, पास्नी, विवाह , व्रतबन्ध, चुडाकर्म, मृत्युसंस्कार आदि , • आफनो जाति, समुदायको पहिरन (अंगोछा, धोती, झुलुवा, भेगुवा, लेहङ्गां,गटिया , गुन्यू, चोली, पटुका,जामा ,घाँघर ,गामन , पछ्यौरी आदि , • पारिवारिक संरचना (संयुक्त परिवार र एकल परिवार , • सामुदायिक मेलमिलाप : जस्तै : नम्र भएर बोल्ने ,कसैसँग झै-झगडा नगर्ने, विभेद नगर्ने , मिलेर बस्ने, समूहिक कार्य मिलेर गर्ने ,नेतृत्व सिप ।	बारेमा छलफल गर्न लगाउने र टिपोट गर्ने । • संयुक्त परिवार र एकल परिवारको चित्र प्रदर्शन गरी पारिवारको संरचना बारे छलफल गराउने , • समुदायमा समूहिक रूपमा गरिने धार्मिक तथा सांस्कृतिक क्रियाकलापहरू भैरहेका चित्रहरू प्रदर्शन गरी परिचय दिन लगाउने , • बालबालिकाहरूलाई शिष्टचार गरी बोलिने कुनै संवाद गराउने, • सामूहिक खेल खेलाउने, • मेलमिलापबाट हुने फाइदाहरूको बारेमा छलफल गर्ने ।	हुन्? • थारू समुदायमा महिलाहरूले कुन कुन लुगा लगाउँछन ? • संयुक्त परिवार र एकल परिवारमा के फरक छ ? • लवाङ्गी पूजा कसरी मनाइन्छ ? • न्वारनमा के के गरिन्छ ? • आफूभन्दा ठूला र सानासँग बोल्दा शिष्टाचारका शब्दहरू भन । • मेलमिलापबाट हुने फाइदाहरूके के हुन ?	
घ. चाडपर्व	• स्थानीय चाडपर्वहरूमा	• स्थानीय चाडपर्व (माघी, अट्वारी,	• स्थानीय चाडपर्वका	• तिम्रो समुदायमा मनाउने	४

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	गरिने मुख्य मुख्य क्रियाकलापहरू बताउन ।	गुरिया,हरेरी , लवाङ्गी, ओल्के, गौरा, बिसु, लुतो फाल्ने आदि चाडपर्वका बिशेषताहरू) ।	बारेमा बालबालिकाहरू बिच छलफल गर्ने गराउने , • स्थानीय चाडपर्व (माघी, अट्वारी, गुरिया, लवाङ्गी, ओल्के, गौरा, बिसु, आदि) बारे भन्ने र टिपोट गने , • स्थानीय चाडपर्वको विशेषताबारे छलफल गराउने ।	चाडपर्वको नाम भन । • ओल्के पर्व कसरी मनाइन्छ ?	
ङ. साँस्कृतिक सम्पदा	• स्थानीय क्षेत्रमा रहेका साँस्कृतिक सम्पदाहरूको परिचय दिन ।	• स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदा (जस्तै घोडाघोडी मन्दिर,मोहन्याल मन्दिर सीताकुवा, अस्नाबाबा, बुट्काबाबा, शिवमन्दिर,तुलसी मठ, विभिन्न चर्च तथा गुम्बा आदि) ।	• स्थानीय सम्पदाको बारेमा बालबालिकाहरू बिच छलफल गराउने र टिपोट गर्ने, • नजिकै रहेका सम्पदाहरूको स्थालगत अवलोकन भ्रमण गराउने, • विभिन्न सम्पदाको श्रव्यदृश्य सामग्री देखाएर चिन्न लगाउने , • मन्दिर, चर्च आदिमा	• तिम्रो वरिपरि भएका मन्दिर तथा चर्च र गुम्बाहरूको नाम भन । • मन्दिर र चर्च गुम्बाहरू बिच के फरक हुन्छ ? • तिमीहरू मन्दिर, चर्च र गुम्बाहरूबाट के सिक्छौ ? • "सीताकुवा" को परिचय देऊ । • घोडाघोडी मन्दिरको छोटो परिचय देऊ ।	४

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			पूजाआराधना गरेको फोटोहरू देखाउने, ● धार्मिक स्थानहरूको महत्वबारे छलफल गराउने ।		
च. स्थानीय सङ्घ संस्था	● स्थानीय तहका सङ्घ संस्थाहरूको नाम र काम बताउन ।	● स्थानीय स्तरका सङ्घ संस्थाहरू (जस्तै, चरा संरक्षण सञ्जाल,पर्यटन बोर्ड, घोडाघोडी सँस्कृति संरक्षण, सन्त समागम, घोडाघोडी प्रतिष्ठान, घोडाघोडी स्तरीय भलमन्सा सञ्जाल, मुक्त कमैया सञ्जाल, रेडक्रस,प्राकृतिक द्वन्द्व रूपान्तरण केन्द्र, सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आदि) , ● भलमन्सा, रेडक्रस र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रका काम ।	● आफ्नो समुदायमा भएका सङ्घ संस्थाहरूको बारेमा छलफल गर्न लगाउने, ● विभिन्न सङ्घ संस्थाको बारेमा शिक्षकले बताइ दिने, ● नजिकै रहेको कुनै सङ्घ संस्थामा अवलोकन गर्न लगाउने, ● नजिकैको कुनै संस्थाको कार्य सम्बन्धमा छलफल गराउने । ● भलमन्सा, रेडक्रस र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रका कामको बुँदा टिपोट गराउने ।	● तिम्रो समुदायमा भएका संस्थाहरूको नाम भन । ● घाइतेको उपचार र उद्धार कुन संस्थाले गर्छ ? ● प्रौढ शिक्षा दिने संस्था कुन हो ? ● भलमन्साले गाउँमा के के काम गर्छन् ?	४

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
२. हाम्रो भूगोल र प्राकृतिक सम्पदा					४२
क) हाम्रो भूगोल	• घोडाघोडी नगरपालिकाको अवस्थिति र सिमाना बताउन, • नगरपालिकाको भौगोलिक स्वरुप बताउन र रेखाङ्कन गर्न , • आफ्नो नगरपालिकाभित्र रहेको गाउँ, ताल, मैदान, खोला, सड्क चिन्न र नाम भन्न , • गाउँदेखि जिल्ला सदरमुकामसम्मको सडक र दूरी बताउन , • स्थानीय क्षेत्रको हावापानी र मौसमको विवरण दिन ।	• नगरपालिकाको नक्सा र भौगोलिक स्थिति देखाउने विवरण, सिमानामा पर्ने पालिकाहरूको नाम , • नगरपालिकामा रहेका ताल, नदीहरू आदिबारे जानकारी , • गाउँदेखि जिल्ला सदरमुकाम, र नगरपालिकको केन्द्रसम्मको दूरी , • हावापानी र मौसमको विवरण ।	• घोडाघोडी नगरपालिकाको नक्सा देखाएर गाउँ बस्ती, भौगोलिक स्वरूप र भूभाग बारे छलफल गर्ने, • नक्सामा प्रत्येक वडा चिन्न लगाउने, • नगरपालिकाको चारैतिर पर्ने सिमाना, अन्य पालिका, जिल्ला बारे छलफल गराउने, • नगरपालिका र आफ्नो गाउँको नक्सा कोर्न लगाउने • आफ्नो घर, विद्यालयबाट स्थानीय नगरपालिकको केन्द र जिल्ला सदरमुकाम जाने बाटो देखाउन दूरी अनुमान	• नगरपालिकाको नाम, आफू बसेको वडा र विद्यालय रहेको ठाउँको नाम लेख । • आफ्नो नगरपालिकाको क्षेत्रफल र सीमानामा पर्ने अन्य पालिकाको नाम भन । • घोडाघोडी नगरपालिकाको भौगोलिक स्वरूप बारे भन । • जिल्ला सदरमुकामको नाम र गाउँबाट सदरमुकाम जोड्ने सडकको दूरी बताऊ । • आआफ्नो नगरपालिकाको नक्सा कोरी आफू बसेको वडा देखाऊ । • घोडाघोडी क्षेत्रको हावापानी र मौसम कस्तो छ ?	१५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			गर्न लगाउने, ● स्थानीय क्षेत्रको हावापानी र मौसमबारे छलफल गरी बताउन लगाउने ।		

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
ख) प्राकृतिक सम्पदा	• वातावरणका तत्वहरूको परिचय दिन , • स्थानीय नदी, ताल र पानीका अन्य स्रोतहरूको उपयोग बताउन , • घोडाघोडी तालको सामान्य परिचय दिन , • स्थानीय बोटविरुवाहरूको सूची बनाई वर्गीकरण गर्न । • सामुदायिक वनका फाइदा तथा महत्व भन्न , • जडिबुटीहरूको उपयोग र महत्वको सूची बनाउन , • स्थानीय वन्यजन्तुको महत्व बताउन , • स्थानीय प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षणका उपायहरू बताउन र संरक्षणमा सहभागिता जनाउन , • विद्यालयमा बाल बगैंचाको	• वातावरणका तत्वहरूको परिचय , • नदी र तालहरूको उपयोग जस्तैः-सिंचाइ, बिजुली निकाल्न, डुङ्गा चलाउन, माछा गोही जस्ता जन्तुको संरक्षण गर्ने, पर्यटन क्षेत्रको विकास आदि , • घोडाघोडी तालको सामान्य परिचय (नामकरण, अवस्थिति, आकार, क्षेत्रफल, गहिराइ, वनस्पति र जीवजन्तु) , • स्थानीय बोटविरुवाहरूको सूची र वर्गीकरण तालिका , • सामुदायिक वनको परिचय र फाइदाहरू जस्तैः- काठ, दाउरा, स्याउला, जडीबुटी, पर्यटन, वातावरण संरक्षण, आर्थिक उपार्जन आदि), • स्थानीय जडीबुटी (जस्तैः-तुलसी, निम, कुरिलो, पुदिना, बोजो, कमल, गुर्जो ,हर्रो, बर्रो,	• वातावरणका तत्वहरू हावा, पानी, माटो, वनस्पति, जीवजन्तु आदि बारे छलफल गर्ने , • विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय क्षेत्रको भ्रमण गराई त्यहाँ रहेका ताल, नदी आदिको सूची बनाई छलफल गर्ने, • स्थानीय क्षेत्रमा रहेका नदी र तालका फाइदाबारे छलफल गर्ने • शिक्षकले घोडाघोडी तालको परिचय प्रस्तुत गर्ने , • स्थानीय गाउँ तथा जङ्गलवरपर अवलोकन भ्रमण गराई बोटविरुवाहरूको सूची निर्माण गरी रुख, बुट्यान र झारपातमा वर्गीकरण गर्न लगाउने ,	• हावाबाट हुने फाइदा भन । • नदी र तालका फाइदाहरू लेख । • घोडाघोडी ताल कस्तो आकारको छ ? • स्थानीय जङ्गलमा पाइने बोटबिरुवाहरूको सूची बनाई वर्गीकरण गर । • तिम्रो गाउँमा रहेको सामुदायिक वनका फाइदा बताऊ । • स्थानीय जङ्गलमा पाइने जडीबुटीहरूको सूची बनाई तिनीहरूको उपयोग भन । • गाउँ नजिकको जङ्गलमा पाइने वन्यजन्तुको सूची बनाई महत्व बताऊ । • प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण किन गर्नु पर्छ ? • बालबगैंचा निर्माण र संरक्षणमा सहभागीताको	२७

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	निर्माण र संरक्षण गर्न ।	अमला, बेसार, हडचुरो ,तीतेपाती ,घोडताप्रे, खयर, जामुन, काँचो केरा, चरीअमिलो, पाखनबेद, पाँचऔँले, बिरेनुन, ज्वानो, मेथी ,जाइफल , लसुन ,पथ्थरचट्टा घ्युकमारी आदि), ● जडीबुटीको फाइदा जस्तैः- घाउ खटिरा निको पार्न, ज्वरो कम गर्न, रुघाखोकी कम गर्न ,पखाला रोक्न ,पथ्थरी हटाउन ,हाड जोड्न आदि), ● वन्यजन्तुहरू : बँदेल, बाघ, चितुवा, निल गाई, बाँदर, लोखर्के, न्याउरी, चितल, जरायो, खरायो, हात्ती आदिको सचित्र विवरण र महत्व जस्तैः-वातावरण सन्तुलन, पर्यटकीय क्षेत्रको विकास, राष्ट्रिय पहिचान आदि) , ● प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण : वृक्षरोपण, बारबन्देज, पर्खाल, सरसफाइ, भू-क्षय, बाढीपहिरोबाट जगेर्ना र संरक्षण	● विद्यार्थीहरूलाई उनीहरूको गाउँ नजिक रहेको सामुदायिक वनको नाम सोधी उनीहरूको परिवारले सामुदायिक वनबाट प्राप्त गरेका फाइदा सोध्ने , ● शिक्षकले सामुदायिक वनको परिचय र फाइदा बताइदिने । ● स्थानीय गाउँ तथा जङ्गल वरपर अवलोकन भ्रमण गराई जडीबुटीहरूको पहिचान गरी सूची निर्माण गर्ने,चित्रहरू देखाउने र ती जडीबुटीहरूको उपयोगबारे बताउने, ● स्थानीय जङ्गलमा पाइने प्रमुख पशुपन्छीहरूको महत्वबारे स्थानीय विज्ञहरूको उपस्थितिमा	अवलोकन ।	

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		, • बाल बगैँचाको निर्माण र संरक्षण ।	विद्यार्थीहरूमाझ छलफल गराउने , • स्थानीय क्षेत्रमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाहरूको सूची बनाई तिनीहरूको महत्व र संरक्षणबारे छलफल गर्ने, • विद्यालयमा बाल बगैँचाको निर्माण र संरक्षण गर्न लगाउने ।		
३) हाम्रो सिप, कला र प्रविधि					५०
क) हाम्रो सिप तथा कला	• परम्परागत मौलिक कला झल्किने	• बेतबाँसका सामगीहरू जस्तै : कुर्सी, डोको, पेटार,टेबल, मुडा,	• उल्लेखित वस्तु, सामग्री, आकृति देखाई नाम भन्न	• माटोबाट बनेका स्थानीय सामग्री के के हुन ?	४

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	सामग्रीहरू वर्गीकरण गर्न र प्रयोग बताउन ।	भकारी, पङ्खा, नाङ्लो, डालो,थुन्से ,डिलिया आदि, ● काठबाट बनेका सामग्रीहरू जस्तै : पिर्का, टेबल, कुर्सी, हलो , जुवा, खराउ, आरी, चौका, बेलना , पलरा,चट्वा, डबला, मादल, तबला,सारङ्गी ,हत्तासो , खाट,बाकस ,दराज ,खुर्पेटो, दाप आदि , ● माटाबाट बनेका सामग्रीहरू जस्तै : डेहरी, कुठ्ली , चूलो ,टायल, इटा, दियो ,मकल ,खुत्रुके आदि , ● ऊनबाट बनेका सामग्रीहरू जस्तै :स्वीटर, पन्जा, मोजा, टोपी, गलबन्दी,राडी ,गलैंचा ,कम्मल आदि, ● पातबाट बनेका सामग्रीहरू , ● परालबाट बनेका , ● कागजबाट बनेका आकृतिहरू जस्तै : फूल, डुङ्गा आदि ।	लगाउने , ● ती वस्तुहरू कस कसको घर समुदायमा पाइन्छन् र तिनीहरूको प्रयोग के के मा , कसरी गरिन्छ भनी विद्यार्थीहरूसँग प्रश्नोत्तर गर्ने, ● उल्लेखित वस्तुहरू भएको ठाउँमा विद्यार्थीहरूलाई भ्रमण गराई तिनीहरूको प्रयोग देखाउने, ● ती वस्तुको निर्माण सामग्रीको आधारमा वर्गीकरण गर्न लगाउने ।	● तिम्रो घरमा बेतबाँस,ऊन र काठबाट बनेका कुन कुन वस्तु छन्?	
ख) हाम्रो सिर्जना	● माटोबाट विभिन्न	● माटोबाट बनेका विभिन्न	● माटोबाट विभिन्न	● अवलोकन	२०

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	सामग्रीहरू बनाउन र रङ भर्न , • खेर जाने सामग्रीको प्रयोग गरि विभिन्न उपयोगी सामग्री निर्माण गर्ने अभ्यास गर्न , • घरपरिवारमा खाइने विशेष परिकार पकाउने तरिका बताउन , • स्थानीय गीतमा ताल मिलाई नृत्य गर्न , • स्थानीय बाजाहरू बजाउने अभ्यास गर्न ।	वस्तुहरू जस्तैः- भाँडाहरू , चरा, फलफूल आदि , • गमला, पङ्खा, बेर्री ,रुमाल झोला ,टोकरी , टोपी ,डोरी माला ,सजावट सामग्री ,खेलौना ,चकटी ..आदि । • ढिक्री,खँरिया, खिर,सिन्की(गुन्द्रुक), भुनेरोटी,डुब्का,बारा,मस्यौरा, फुलौरा,कसार,कसार ,अनर्सा , चटनी, खिचडी , चाकु आदि, • स्थानीय गीतहरू जस्तैः- देउडा, मागल, सखिया, झुमरा, होली गीत, भैली, देउसी , तीज आदि , • स्थानीय नृत्य जस्तैः- देउडा, मुङग्रहुवा, सखिया , होली नाच आदि , • स्थानीय बाजाहरू जस्तैः- मादल, बाँसुरी, दमाहा, सहनाई, ढोल, डम्फु आदि ।	सामग्रीहरू बनाई रङ भर्न लगाउने , • खेर जाने सामग्रीहरूको प्रयोग गरी विभिन्न उपयोगी सामग्रीहरू निर्माण गर्ने अभ्यास गराउने , • विशेष अवसरमा खाइने परिकार बनाउने तरिका बारे छलफल गर्ने , • उल्लेखित परिकारहरू पकाउँदा आवश्यक सामग्री र पकाउने तरिका बारे विद्यार्थीलाई वर्णन गर्ने, • स्थानीय गीत विद्यार्थीहरूलाई समूह र व्यक्तिगत रुपमा गाउन लगाउने , • विद्यार्थीहरूलाई समुह र एकल रुपमा नाच्न अभ्यास गराउने ,	• डुप्का बनाउने तरिका भन । • खँरिया बनाउन के के सामग्रीहरू चाहिन्छ ? • स्थानीय बाजाहरू बजाउन लगाई शिक्षकले अवलोकन गर्ने । • गीत अनुसार नृत्य अवलोककन गर्ने ।	

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			• स्थानीय बाजा शिक्षक वा स्रोत शिक्षकले बजाउने र विद्यार्थीहरू लाई एकल वा समूहमा बजाउन लगाउने ।		
ग) हाम्रा खेलहरू	• स्थानीय खेलहरूको पहिचान, प्रदर्शन र अभ्यास गर्न ।	• परम्परागत स्थानीय खेलहरू जस्तै: लुकामारी, कौरी नुकावर, भाँडाकुटी, गोली, एक्ठी खेल, घर बसावर, बोल बघुवा, घर सटावर, टाँरा चिरावर, छूर, रुमाल लुकाइ आदि ।	• शिक्षकले सम्बन्धित खेलको विधि बताउने , • विधि अनुसार खेल खेल्न लगाउने ।	• परम्परागत स्थानीय खेलको नाम भन ? • लुकामारी कसरी खेलिन्छ ?	१०
घ) सञ्चार प्रविधि	• सिकाइमा मोबाइल र कम्प्युटरको प्रयोग गर्न ।	• मोबाइल र कम्प्युटरको प्रयोग (फोटो खिच्न, गीत र कविता सुन्न, भिडियो हेर्न , अक्षर लेख्न, चित्र बनाउन आदि) , • कम्प्युटरमा Notepad र Paint Applicationको सामान्य प्रयोग ।	• मोबाइल र कम्प्युटरको प्रयोग गरी फोटो खिच्न, गीत र कविता सुन्न, भिडियो हेर्न , अक्षर लेख्न, चित्र बनाउने अभ्यास गराउने , • कम्प्युटरमा Notepad र Paint Application को सामान्य प्रयोग अभ्यास गराउने ।	• अवलोकन , • मोबाइल र कम्प्युटरबाट के के काम गर्न सकिन्छ ?	१६

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
७) पेसा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप					३६
क) स्थानीय पेसा, व्यवसाय	• स्थानीय पेसा व्यवसायको उदाहरण सहित परिचय दिन ।	• स्थानीय स्तरमा भएका पेसा व्यवसाय जस्तै : कृषि, व्यापार व्यवसाय,नोकरी, ज्यालादारी मजदूरी, वैदेशिक रोजगार आदि - कृषिकार्य :जस्तै पशुपालन,माछा पालन,मौरी पालन,फलफूल खेती,कौसी खेती,फूल खेती,जडिबुटी आदि , - व्यापार व्यवसाय : जस्तै किराना पसल, हार्डवेयर पसल, होटेल आदि , - नोकरी जस्तै : शिक्षक, कर्मचारी, वकिल आदि ।	• गाउँ घरमा अवलोकन गर्न लगाई त्यहाँका मानिसले गर्ने पेसा, व्यवसायको जानकारी सङ्कलन गराउने, • विभिन्न पेसा व्यवसाय झल्किने चित्र,श्रव्य दृश्य सामग्री प्रदर्शन सहित छलफल गर्ने, • विभिन्न पेसा व्यवसायसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूको उदाहरण सहित चित्र,श्रव्य दृश्य सामग्रीको प्रस्तुती तथा छलफल गर्ने ।	• स्थानीयपेसा, व्यवसायको उदाहरण सहित परिचय देऊ? • तिम्रो गाउँघरमा गरिने विभिन्न कृषि कार्यहरूको सूची तयार गर ।	४
ख) स्थानीय आय आर्जन क्रियाकलाप	• स्थानीय स्तरका आर्थिक क्रियाकलाप खोजी गर्न र बताउन ।	• स्थानीय स्तरका मानिसहरूले आय आर्जनका लागि गर्ने क्रियाकलाप जस्तै : खेतीपाती (अन्न बाली,तरकारी,फलफूल,फूल,	• स्थानीय स्तरका मानिसहरूले आय आर्जनका लागि गर्ने क्रियाकलाप जस्तै : खेतीपाती (अन्न	• स्थानीय स्तरका आय आर्जनका क्रियाकलापहरूको सूची तयार गर ?	४

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		आदि),पशुपालन(गाई, भैंसी,भेडा बाखा,बङ्गुर),पंक्षीपालन(कुखुरा,हाँस,परेवा , बट्टाइ, टर्की आदि),माछा,मौरी पालन,जडिबुटी, खेती,कौसी खेती,स्वःरोजगार,पसल व्यवसाय, व्यवसायिक तरकारी खेती आदि ।	बाली,तरकारी,फलफूल,फूल, आदि),पशुपालन गाई,भैंसी,भेडा बाखा,बङ्गुर),पंक्षी(कुखुरा,हाँसआदि),माछा,मौरी पालन,जडिबुटी, खेती,कौसीखेती,स्वःरोजगार,पसल व्यवसाय, व्यवसायिक तरकारी खेती आदिको छलफल,अवलोकन भ्रमण,चित्र, श्रव्य दृश्य सामग्रीको प्रदर्शन ।		
ग) बजार	• आफ्नो नगरपालिकामा उत्पादित तथा निर्मित बस्तुहरूको उपयोग गर्न	• स्थानीय उत्पादनका वस्तुहरूको प्रयोग • स्थानीय उत्पादनको बजारको जानकारी	• स्थानीय गाउँमा उत्पादन भएका दैनिक रुपमा गाउँघरमा प्रयोग हुने सामाग्रीहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने र छलफल गर्ने • स्थानीय उत्पादनको प्रयोगको अवस्था र सम्भावना खोजी गर्न लगाउने	• स्थानीय गाउँघरका पसलमा बेच्न राखिएका सामानहरू मध्ये कुन कुन सामानहरू गाउँमा नै उत्पादन भएका हुन् ? • स्थानीय स्तरमा उत्पादन भएका वस्तुहरू कहाँ कहाँ बेचिन्छन्? • हामीले किन स्थानीय वस्तुहरू नै प्रयोग गर्नुपर्छ	४

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			● स्थानीय उत्पादनको प्रयोगका महत्व बोध गराउने ।	?	
घ) पेसागत ज्ञान	● कृषिबाट हुने फाइदा बताउन , ● करेसाबारीको परिचय दिन ।	● कृषिका फाइदा (जस्तै :आम्दानी, ताजा अन्न, फलफूल , तरकारी, रोजगारी, कच्चा पदार्थको स्रोत आदि), ● करेसाबारीको परिचय (घरका वरिपरिको तरकारी खेती गर्ने जग्गा), ● करेसाबारी निर्माण (जग्गा, घेरबार, मल, बिउ, पानी, औजार आदि) ।	● कृषि पेसा हुने आर्थिक फाईदा, रोजगार आदि बारे छलफल गराउने , ● करेसाबारीको अवलोकन भ्रमण , ● चित्र, श्रव्यदृश्य प्रदर्शन ।	● कृषि पेसाबाट स्थानीय मानिसलाई पुग्ने फाइदा बारे चर्चा गर । ● करेसाबारी बनाउन के के चाहिन्छ ?	८
ङ) उद्योग व्यवसाय	● स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका उद्योग व्यवसायको परिचय र महत्व बताउन, ● कृषिमा आधारित उद्योगको परिचय दिन ।	● स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका उद्योग व्यवसायहरू जस्तै : मिल, इटा भट्टा,किराना पसलहरू,होटल, होमस्टे आदि, ● स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका उद्योग व्यवसायको महत्व जस्तै : रोजगारी, स्थानीय उत्पादनको बजार, आम्दानी आदि , ● कृषिमा आधारित उद्योग जस्तै :	● स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका पसल, उद्योग, मिल, इटाभट्टा,होटल आदिको चित्र प्रदर्शन, अवलोकन भ्रमण, छलफल, प्रश्नोत्तर गराउने, ● उद्योग व्यवसाय झल्किने श्रव्य दृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने,	● घोडाघोडी नगरपालिकामा भएका उद्योगहरूको सूची तयार गर । ● कृषिमा आधारित उद्योगहरूको महत्व उल्लेख गर ।	८

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		कुटानी पिसानी मिल,चिनी मिल,हाट बजार,दुध डेरी आदि ।	• कृषिमा आधारित उद्योगहरू झल्किने चित्र, श्रव्य दृश्य सामग्री प्रदर्शन,छलफल अवलोकन, भ्रमण गराउने ।		
च) पर्यटन	• घोडाघोडी नगरपालिकामा भएका पर्यटकीय स्थलहरूको सूची तयार गर्न, • स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको परिचय दिन, • पर्यटकीय स्थलको रूपमा घोडाघोडीको महत्व बताउन ।	• स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरू जस्तै : घोडाघोडी ताल,चिडिया ताल, ओजह्वा ताल, बैसहवा ताल , बुलबुले,नकरोड ताल,बुट्का बाबा,अस्ना बाबा,सीता कुवा आदि ।	• स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको चित्र प्रदर्शन सहित छलफल,श्रव्य दृश्य सामग्रीको प्रदर्शन, • घोडाघोडी पर्यटकीय स्थलको डकुमेन्ट्रि प्रदर्शन गर्ने, • स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको अवलोकन भ्रमण गर्ने गराउने ।	• घोडाघोडी नगरपालिकामा रहेका पर्यटकीय स्थलहरूको सूची तयार गर । • बुलबुलेको परिचय देऊ । • पर्यटकीय स्थलको रूपमा घोडाघोडी तालको महत्व स्पष्ट पार ।	८

५. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया विद्यार्थीकेन्द्रित, सान्दर्भिक र सिकाइका निम्ति सहयोगी हुनुपर्छ । यो योजनाबद्ध र सिकाइ उपलब्धि उन्मुख वा प्रतिफल केन्द्रित हुनुपर्छ । सहजीकरण प्रक्रिया विद्यार्थीलाई उत्प्रेरित गर्ने, सक्रिय बनाउने र रुचि जगाउने पनि हुनुपर्छ । यस प्रक्रियामा विद्यार्थी सक्रिय भई सिकाइ क्रियाकलापमा संलग्न हुने र आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्राप्त गरी सिकाइमा सुधार गर्न सक्ने अवसर हुनुपर्दछ । यो प्रक्रिया सिकारु र सिकाइका विविधतालाई सम्मान गर्ने र सबैलाई समावेश गर्ने समावेशी सिद्धान्तमा आधारित पनि हुनुपर्छ । एउटै प्रकारको सिकाइ सहजीकरण विधि सधैँ र सबैतिर उपयुक्त हुन नसक्ने भएकाले एउटै विषयवस्तु सिकाइका लागि पनि विविध विधि अपनाउन सकिन्छ । त्यसैले शिक्षण विधिको छनोट गर्दा सकभर विविधता कायम गर्नुपर्छ । सिकाइ सहजीकरण विधिको चयन गर्दा मुख्य रूपमा विद्यार्थीको पूर्व ज्ञान,रुचि, क्षमता, चाहना, उनीहरूको तहगत स्तर, विषयवस्तुको स्वरूपलगायत उपलब्ध हुन सक्ने स्रोत साधन, वातावरणीय अवस्था इत्यादिलाई विचार गर्नुपर्दछ ।

प्रारम्भिक कक्षाहरूमा विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा जोड दिई कक्षालाई जीवन्त बनाउन र विद्यार्थीलाई क्रियाशील बनाउन शिक्षकले सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीकेन्द्रित सिकाइ क्रियाकलापबाट सिकाइ प्रभावकारी हुने, विषयवस्तुलाई अन्तरसम्बन्धित गर्न सहज हुने,बालबालिकाहरूले व्यवहारकुशल तथा जीवनोपयोगी सिप आर्जन गर्न सक्ने र उनीहरूमा रहेको प्रतिभा प्रष्फुटन सहज हुने भएकाले सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा विद्यार्थीकेन्द्रित र बालमैत्री शिक्षण विधि अपनाउनुपर्ने छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रम सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया देहायबमोजिम सञ्चालन गर्नुपर्ने छ :

क. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया सञ्चालन गर्दा विद्यार्थीकेन्द्रित र बालमैत्री शिक्षण विधि अपनाई निरन्तर सिकाइमा जोड दिनुपर्ने छ ।

ख. विद्यार्थीको सिकाइलाई केन्द्रबिन्दु मानी सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीको सहभागितामा योजना निर्माण, परियोजना कार्य,क्षेत्र भ्रमण, समस्या समाधान, खोजमूलक अध्ययन, प्रवर्तनमुखी शिक्षण पद्धतिलाई सिकाइ सहजीकरण विधिका रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने छ ।

ग. सिकाइ प्रक्रिया सैद्धान्तिक पक्षमा भन्दा बढी गरेर सिक्ने अवसर प्रदान गर्ने क्रियाकलापमा आधारित हुनुपर्ने छ ।

घ. शिक्षकले सहजकर्ता, उत्प्रेरक, प्रवर्धक र खोजकर्ताका रूपमा भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने छ ।

ङ.	पठनपाठनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई उपलब्ध साधन, स्रोत र आवश्यकताअनुसार उपयोग गर्नुपर्ने छ ।

च.	सबै प्रकारका सिकाइ आवश्यकता र चाहना भएका (अपाङ्गता, अशक्त, असहाय, कमजोर आदि) विद्यार्थीलाई समेट्ने गरी कक्षामा समावेशी सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने छ ।

छ.	भाषिक कठिनाइका कारण सिकाइमा बाधा नहुने सुनिश्चित गर्न यथासम्भव बालबालिकाको मातृभाषा, घरमा बोल्ने भाषामा सञ्चार गरी सिकाइ क्रियाकलापमा सक्रिय सहभागी हुन सक्ने वातावरण तयार गर्नुपर्ने छ ।

ज.	सिकाइ क्रियाकलापमा शिक्षक र सिकारु बिचको अन्तरक्रिया, समूह सिकाइ, सिकाइका लागि मूल्याङ्कन, शिक्षक शिक्षक सहकार्य,शिक्षक-समुदाय सहकार्य जस्ता सहकार्यलाई बढावा दिनुपर्ने छ ।

झ.	सिकाइ र दैनिक जीवनसँग विषयवस्तुको तालमेल, पूर्वअनुभवमा आधारित ज्ञान तथा सिप विकास, व्यवहारकुशल सिप र सिकाइबिचको सहसम्बन्ध हुने गरी जीवन्त अनुभवसँगको तादात्म्य कायम गर्नुपर्ने छ ।

ञ.	बालकेन्द्रित, सिकाइकेन्द्रित, अनुभवकेन्द्रित, उद्देश्यमूलक र विविधतामा आधारित सिकाइ सहजीकरण विधिको प्रयोग गर्नुपर्ने छ ।

ट.	सिकारुको रुचि र सिकाइ गति एवम् सिकारुको सक्रिय सहभागितामा सिकाइ क्रियाकलाप चयन र कार्यान्वयन गर्दै स्वस्फूर्त सिकाइमा जोड दिनुपर्छ ।

ठ.	सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया छनोट गर्दा:सक्षमता तथा सिकाइ उपलब्धिहरू : विषयवस्तुको स्वरूप, बालमनोविज्ञान, स्रोत साधनहरूको उपलब्धता, विद्यालय वातावरण र शिक्षण सिकाइ परिस्थिति, समय र विद्यार्थी सङ्ख्या र शिक्षकको योग्यता, क्षमता आदि कुराहरूलाई ध्यान दिनुपर्छ ।

५.१ सम्भाव्य केही शिक्षण सिकाइ विधिहरू

क्रियाकलापमुखी सिकाइमा जोड दिई कक्षा १-३ मा सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि प्रयोग गर्न सकिने केही विधि र प्रक्रिया उदाहरणकारूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । शिक्षकले यी र अन्य क्रियाकलापमुखी र विद्यार्थीकेन्द्रित सिकाइ विधि तथा प्रक्रिया छनोट गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापसञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

१.	कथाकथन एवम् गीत

२.	आगमन विधि

३.	भूमिका निर्वाह

४. निर्माणात्मक कक्षा

५. सहयोगात्मक कक्षा

६. परियोजना कार्य

७. छलफल र प्रश्नोत्तर

८. अन्वेषण, अनुसन्धान तथा खोज

९. प्रविधियुक्त कक्षा

१०. सिर्जनात्मक कार्य

११. समस्या समाधान

१२. खेल विधि

१३. प्रयोगात्मक विधि

१४. भ्रमण विधि

१५. प्रदर्शन

१६. स्वाध्ययन तथा छलफल

१७. अन्तरक्रिया

१८. उदाहरण र प्रयोग

६. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

आधारभूत तहको कक्षा १–३ मा औपचारिक प्रकृतिको आवधिक परीक्षा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन अर्थात् निर्णयात्मक प्रयोजनको परम्परागत पद्धतिको मूल्याङ्कनले बालबालिकालाई सिकाइका लागि प्रोत्साहन गर्ने र सिकाइमा सहयोग गर्ने कार्यमा योगदान गर्न सक्दैन भन्ने कुरालाई आत्मसात् गरिएको छ । यस सन्दर्भमा विद्यार्थी मूल्याङ्कनले उनीहरूलाई सिकाइका लागि प्रोत्साहन गर्नुका साथै सिकाइ सुधारका लागि मार्गप्रशस्त गर्नुपर्दछ भन्ने दृष्टिकोणमा आधारित भई कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनका प्रक्रिया, रणनीति तथा साधनहरू प्रयोग गर्नु आवश्यक छ । कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनका लागि विभिन्न किसिमका साधनहरू प्रयोग गरेर विद्यार्थीको सिकाइको निरन्तर लेखाजोखा गरी शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा अभ्यास गरी सिकाइ सुधारमा उपयोग गरिन्छ ।

६.१. मूल्याङ्कन विधि र प्रक्रिया

कक्षा १-३ मा निश्चित समयावधिमा विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा गर्ने नभई निरन्तर, नियमित तथा कक्षा क्रियाकलापको अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ । कक्षाकोठामा सिकाइ क्रियाकलापको योजना तथा सञ्चालन निर्धारित सिकाइ उपलब्धि तथा तिनको विस्तृतीकरणका आधारमा ती सिकाइ उपलब्धि प्राप्त गर्न सक्ने किसिमले गर्नुपर्दछ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा पनि ती सिकाइ उपलब्धि विद्यार्थीले के कति हासिल गर्न सके भन्ने लेखाजोखा गर्न सकिने प्रक्रिया र साधन प्रयोग गर्नुपर्छ । यस्तो मूल्याङ्कन सिकाइ क्रियाकलापकै अभिन्न अङ्गका रूपमा नियमित रूपमा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुपर्दछ ।

कक्षा १-३ का प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित गरी राखिनुपर्छ । कार्यसञ्चयिका फायललाई विद्यार्थीको कक्षाकार्य, परियोजनाकार्य, उपलब्धि परीक्षा, विद्यार्थीमा आएको व्यावहारिक परिवर्तनको अवलोकन, हाजिरी आदिका माध्यमले अद्यावधिक गर्नुपर्छ । विद्यालयमा पठनपाठन भएका विषयवस्तु र विद्यार्थीको उपलब्धिका बारेमा प्रत्येक महिना वा निश्चित विषयवस्तु वा विषयक्षेत्रको अध्ययन पूरा गरेपछि अभिभावकलाई जानकारी पठाउने व्यवस्था गरी कार्यसञ्चयिकामा त्यसको अभिलेख उल्लेख गर्नुपर्ने छ । यस तहमा गृहकार्यलाई अनिवार्य नगरी कक्षाकार्यमै बढी जोड दिने भए पनि आवश्यक भए केही गृहकार्य पनि दिन सकिने छ तर दैनिक र एकै दिनमा विभिन्न विषयक्षेत्रमा गृहकार्य दिनु भने उपयुक्त हुँदैन । विद्यार्थीको मूल्याङ्कनमा यथाशक्य वास्तविक कार्य (Authentic task)समावेश गर्नु उपयुक्त हुने छ ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि निम्न प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्नेछ :

१. मूल्याङ्कनलाई सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा कक्षा क्रियाकलापसँगै एकीकृत गरी सिकाइ सुधारमा निरन्तर प्रयोग गर्नुपर्छ ।

२. सिकाइ उपलब्धि र तिनको विस्तृतीकरण तयार गरी सोहीअनुसार सम्भाव्य मूल्याङ्कन विधि, प्रक्रिया र साधनको तयारी गर्नुपर्छ ।

३. दैनिक कक्षा क्रियाकलापसँगै विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा गरी सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई सुधारात्मक सिकाइ प्रक्रियाद्वारा निर्धारित न्यूनतम सिकाइ सुनिश्चित गरी सबै विद्यार्थीलाई थप सिकाइका लागि अवसर प्रदान गर्नुपर्छ ।

४. विद्यार्थीको सिकाइ स्तरको मूल्याङ्कन गर्दा मूलतः विद्यार्थीले विभिन्न सिकाइ क्षेत्रमा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि हासिल गरे वा नगरेको परीक्षण गर्नुपर्छ ।

५. विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कनमा विषयकगत सिकाइ क्षेत्रमा अपेक्षित ज्ञान, बुझाइ, प्रयोग क्षमता परीक्षण गर्नका लगि उपयुक्त साधन तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्नुपर्छ ।

६. मूल्याङ्कनका क्रममा आवश्यक व्यवहार कुशल सिपमा प्राप्तिमा विद्यार्थीको हासिल गरेका सक्षमताको पनि लेखाजोखा गरी आवश्यकतानुसार सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार गर्नुपर्छ ।

७. मूल्याङ्कनपश्चात् कुनै विद्यार्थीले अपेक्षित नतिजा प्राप्त गर्न नसकेमा सुधारात्मक शिक्षण सिकाइको प्रक्रियाअनुरुप विद्यार्थीको सिकाइ सुधार गरी अपेक्षित सिकाइ सुनिश्चित गर्नुपर्छ । पटकपटकको सुधारात्मक शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाबाट पनि न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न नसक्ने विद्यार्थीका उपचारात्मक शिक्षणको प्रबन्ध गर्नुपर्छ ।

८. मूल्याङ्कनको नतिजालाई विषयक्षेत्र तथा सिकाइ उपलब्धिअनुसार अभिलेखीकरण गर्नुपर्छ । विद्यार्थीको व्यक्तिगत फायल खडा गरी मूल्याङ्कनको नतिजाका साथै अन्य सान्दर्भिक विवरण सहितको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित गरेर राख्नुपर्छ ।

९. मूल्याङ्कन नतिजाको अभिलेखलाई विद्यार्थीको सिकाइ अवस्था पहिचान गर्न, भावि सिकाइको योजना निर्माण गर्न र सिकाइ उपलब्धिको प्रगतिको अभिलेखका रूपमा विद्यालय, शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकले आवश्यकतानुसार प्रयोग गर्नुपर्छ ।

१०. विद्यार्थीलाई स्वमूल्याङ्कन तथा प्रतिविम्बन गर्न र सिकाइ सुधारको आवश्यकता तथा उपाय पहिचान गर्न शिक्षक तथा अभिभावकले प्रेरित गर्नुपर्छ ।

११. विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाहरूको मूल्याङ्कनका लागि उनीहरूलाई उपयुक्त हुने गरी मूल्याङ्कन प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्नेछ ।

६.२ मूल्याङ्कनका तरिका र साधन

क.सं.	मूल्याङ्कनका तरिका	मूल्याङ्कनका साधन
१	कक्षा सहभागिता	अवलोकन, रुजू सूची, रुब्रिक्स र श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न, फाराम, घटना वर्णन
२	मौखिक कार्य	प्रश्न, चित्र, पठन सामग्री, सन्दर्भ, घटना, श्रव्य तथा दृश्य सामग्री
३	लिखित कार्य	प्रश्न, छोटा परीक्षा, घटना, सन्दर्भ, पठन सामग्री, श्रव्य तथा दृश्य

क्र.सं.	मूल्याङ्कनका तरिका	मूल्याङ्कनका साधन
		सामग्री
४	परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य	रुजू सूची, रुब्रिक्स र श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न
५	कार्य सम्पादन तथा प्रदर्शन	अवलोकन, रुजू सूची, रुब्रिक्स वा श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न
६	सहपाठी मूल्याङ्कन	अवलोकन, रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम
७	स्वमूल्याङ्कन	रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम
८	अभिभावकको प्रतिक्रिया	रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम
९	कुराकानी, छलफल	अवलोकन, रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम

६.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित कार्यघण्टा

क्र.सं.	विषयक्षेत्र	कार्यघण्टा		
		कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
१	हाम्रो भाषा,सँस्कृति, इतिहाँस र साँस्कृतिक सम्पदा	४०	४०	३२
२	हाम्रो भूगोल र प्रकृतिक सम्पदा	४५	४०	४२
३	हाम्रो सिप तथा कला	५०	५०	५०
४	पेसाा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	२५	३०	३६
	जम्मा	**१६०**	**१६०**	**१६०**

हमार रानपरोश

विषयसूची

परिच्छेद : १
परिचय

१ पृष्ठभूमि

पाठ्यक्रम बनैना वो हरबखत सारसज्जा करना एक्ठो प्रक्रिया हो । समाजके माग वो सिखारुनके जरुरतके आधारपर पाठ्यक्रममें समसामयिक, विश्वव्यापी वो स्थानीय विषयवस्तुकेहेंन मिलाईक परठ । कौनो तहमे अध्ययन करुइया विद्यार्थीमें व्यवहारकुशल और जीवनोपयोगी सिप वो सक्षमता विकास करेकलग पाठ्यक्रम और पाठ्यसामाग्रीकेहेंन सिकारुमैत्री बनैना कोशिस करजाइठ । यीहे क्रममें राष्ट्रिय पाठ्यक्रम स्वरुपके सैद्धान्तिक अवधारणाअनुसार आधारभूत तहके मौजुदा पाठ्यक्रममें परिमार्जन कैके एकीकृत पाठ्यक्रम विकास कैगिल बा । पाठ्यक्रमके मौजुदा संरचनाअनुसार आधारभूत तहमें कक्षा १-३ में साप्ताहिक ५ पाठ्यघण्टक दरसे वार्षिक १६० पाठ्यघण्टक मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप वो कक्षा ४-८ में साप्ताहिक ४ पाठ्यघण्टक दरसे वार्षिक १२८ घण्टाक मातृभाषा/स्थानीय विषय मिलाईल बा । स्थानीय विषयअन्तर्गत मातृभाषा और स्थानीय ज्ञान, सिप वो प्रविधिमें आधारित विषयसँगे सम्बन्धित क्रियाकलाप मिलाजाई । यी अन्तर्गतके सिर्जनात्मक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलापकेहेंन औरे विषयक्षेत्रके क्रियाकलापसँगे फें सम्बन्धित कराए सेकजाइठ । स्थानीय तह विद्यालयके सहभागितामें स्थानीय विज्ञ, अभिभावक और शिक्षकनके सहयोगमें स्थानीय विषयक पाठ्यक्रम विकास कैके कार्यान्वयनमें लानेकतन् नीतिगत व्यवस्था अनुरुप यी पाठ्यक्रम तैयार करल बा ।

२ विद्यालय शिक्षाके राष्ट्रिय उद्देश्य

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसार विद्यालय शिक्षाके राष्ट्रिय उद्देश्य तरे देहलहस् हुईः

(क) हरेक लरकनमें अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन कैके व्यक्तित्व विकास करना ,

(ख) सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रके मूल्य और मान्यताप्रति प्रतिबद्ध, राष्ट्र वो राष्ट्रियताप्रति बफादार, स्वाभिमानी, सामाजिक और साँस्कृतिक विविधताकेहेंन सम्मान करना, चरित्रवान्, नैतिकवान् और जिम्मेवार नागरिक तैयार करना,

(ग) श्रमप्रति सम्मान और सकारात्मक सोच हुईल, रोजगार वो स्वरोजगारउन्मुख, उत्पादनशील, उद्यमशील और सिपयुक्त नागरिक तैयार करना,

(घ) व्यक्तिके सामाजिकीकरणमें सहयोग कर्ति सामाजिक सद्भाव और सहिष्णुता वो राष्ट्रिय एकता बलगर करनाईक लग सहयोग करना,

(ङ) प्राकृतिक और राष्ट्रिय सम्पदा वो पर्यावरणके संरक्षण, संवर्धन वो सदुपयोग कर्ति दीगो विकासमें योगदान करना सचेत नागरिक बनैंना,

(च) हरेक मनैंनमे शान्ति, मानव अधिकार, समानता, समावेशिता वो सामाजिक न्यायके मान्यताअनुरूपके आचरण विकास कर्ति समतामूलक, समावेशी, न्यायपूर्ण वो समाजवादउन्मुख राष्ट्र निर्माणमें मद्दत करना,

(छ) राष्ट्रिय और अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमें प्रतिस्पर्धी, आधुनिक सूचना और सञ्चार प्रविधि प्रयोग करेसेक्ना विश्वपरिवेश सोहाईल दक्ष जनशक्ति तैयार करना,

(ज) वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिप, सिद्धान्त और प्रविधिके प्रयोग करेसेक्ना वैज्ञानिक सुझबुझ हुईल वो खोज और अनुसन्धानमुखी जनशक्ति तैयार करना,

(झ) रचनात्मक और समालोचनात्मक चिन्तन करना, जीवनोपयोगी सिप हुईल, सहिष्णु वो भाषिक सक्षमतामें निपुण नागरिक तैयार करना,

(ञ) नेपाली मौलिक कला, संस्कृति, सौन्दर्य, आदर्श और वैशिष्ट्यकन्के संरक्षण, संवर्धन वो फैलिनाओर अभिप्रेरित होके नेपाली पहिचानमें गौरव करना नागरिक बनैंना,

(ट) जलवायु परिवर्तन वो प्राकृतिक और मानव सिरजाइल प्रकोपप्रति सचेत रहती सम्भावित जोखिम न्यूनीकरण और विपद् व्यवस्थापन करेक्लग सिपार वो लायक नागरिक तैयार करना,

(ठ) सामाजिक न्यायमें आधारित समृद्ध राष्ट्र निर्माणकेलग आवश्यक मानव संसाधनके विकास करना ।

३.विद्यालय शिक्षाके तहगत संरचना वो उमेर

नेपालके विद्यालय शिक्षा आधारभूत वो माध्यमिक कहिके कुल मिलाके दुई तह बा । एक वरष अवधिके प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाके पाछे कक्षा १ से कक्षा ८ तकके जम्मा आठ वरषके आधारभूत शिक्षा कायम करल बा, ओस्तहिं कक्षा ९ से १२ तकके चार बरष अवधिके शिक्षाकेहेंन माध्यमिक शिक्षा कायम बरल बा । माध्यमिक शिक्षा साधारण, परम्परागत वो प्राविधिक और व्यावसायिक करके तीन मेंरके हुई । माध्यमिक शिक्षाके प्राविधिक और व्यावसायिक धारओर थप एक वरष अवधिक व्यावहारिक अभ्यास फें मिलाजाई । बालमनोविज्ञान, सिखारुनके उमेर वो सिखाइ क्षमतास्तरके आधारमें विद्यालय शिक्षाके तहगत वो कक्षागत खाका देहाय बमोजिमके हुई :

विद्यालय शिक्षाके तहगत वो कक्षागत संरचना

विद्यालयके तह	कक्षा	उमेर समूह	सिखाइ क्षमतास्तर
प्रारम्भिक बालविकास वो शिक्षा	प्रारम्भिक बाल विकास वो शिक्षा	४ वरष	

विद्यालयके तह	कक्षा	उमेर समूह	सिखाइ क्षमतास्तर
आधारभूत	कक्षा १- ३	५ से ७ वरषसम	तह १
	कक्षा ४ - ५	८ से ९ वरषसम	तह २
	कक्षा ६ - ८	१० से १२ वरषसम	तह ३
माध्यमिक	कक्षा ९ - १०	१३ से १४ वरषसम	तह ४
	कक्षा ११ - १२	१५ से १६ वरषसम	तह ५

४. शिक्षाके माध्यम

घोडाघोडी नगरपालिकामें बहुसाँस्कृतिक वो बहुभाषिक समुदायक बसोवास रहलेक ओरसे यहाँक बहुत जातजाति वो साँस्कृतिक पृष्ठभूमि रहल मनैं बैठ्ठैं । यी नगरपालिकामें प्रायहस् समुदायमें मिश्रित प्रकारके बसोबास हुईल ओरसे विद्यालयमें फें तमानुक भाषिक और साँस्कृतिक पृष्ठभूमिक विद्यार्थीहुँक्रे रहठैं । यहाँके विद्यालयमें भाषिक दृष्टिसे मिश्रित कक्षा हुईलेक ओरसे ढेउरहस् विद्यालयमें द्विभाषिक और बहुभाषिक अवस्था रहल बा ।

तमानुक भाषिक पृष्ठभूमि रहल लरकवैंह विद्यालयमें भर्ना हुइबेर घरपरिवार वो समुदायमे ओइन प्रयोग करटी रहल भाषाकेहेँन प्रयोग करके सिखाइ क्रियाकलाप सञ्चालन करलपर सिखाइ सहज वो प्रभावकारी हुई । दोसुर भाषाम शिक्षण सिखाइ सुरु करेबेर भाषा नाइ बुझ्लेसे लरकवन विद्यालय और कक्षाकोठामें नाइ मजा लगना, कक्षा छोरना वो भगना, शिक्षण सिखाइ क्रियाकलापमें सहभागी नाइ फें हुइना । ओइसन भाषाक समस्यासे शिक्षणके क्रममे देहना ज्ञान, सिप ओइने सहजुल्ले प्राप्त करे नाइ सेक्ना वो ओइनमें निरासता सिर्जना होके कक्षा छोरना, विद्यालय आइक नाइ मन लग्ना जैसिन समश्या सिर्जना हुइटी अन्तमें नियमित रूपसे विद्यालयमे पठैना समस्या सिर्जना हुइ सेकठ । लरकन ओइनके मातृभाषाके माध्यमसे शिक्षण करे सेक्लेसे शिक्षण प्रक्रिया रुचिकर वो प्रभावकारी हुइटी समग्रमें शिक्षाके गुणस्तरमें अभिवृद्धि कैना सहयोग पुग्ना और औरे भाषाक सिखाइमें फें मातृभाषाक सिखाइसे सकारात्मक प्रभाव पारठ । ऐसिके सुरुक तहके लरकैंह अपन-अपन भाषामे पढ्रे पैलेसे सिखाइ सहज हुइनकसंघे पहिलेक भाषामें आधारभूत दक्षता हाँसिल नाइकरलसम अपरिचित नाइजानल दोसर अथवा तेसर भाषाकेहेंन शिक्षणके माध्यम भाषाके रूपमें प्रयोग करना उपयुक्त नाइ मानजाइठ । लरकनकेहँन घरपरिवार वो समुदायमें प्रयोग करना भाषामें शिक्षण करलपर कक्षामें ढउरसे ढेउर अन्तरक्रिया हुइ वो सिखाइ सहजिल वो हलहल् हुइनकसंगे औरे भाषाके सिखाइमें फें पहिला भाषाके सिप सङ्क्रमण सहज हुइना अनुसन्धानसे फें देखाइल तथ्यकेहेंन दृष्टिगत कैके मातृभाषा वो घरपरिवार और

समुदायमें बोल्ना भाषासे सिखाइ क्रियाकलाप सञ्चालन करना वो द्वि वा बहुभाषी लरका हुइलपर कक्षामें सिखाइ सहजीकरणकेलग द्वि वा बहुभाषाके प्रयोग हुइ सेक्ना वातावरण तैयार करके सिखाइ क्रियाकलाप सञ्चालन करना उपयुक्त हुइ । यीहे बातकेहेंन ध्यानमें ढरके घोडाघोडी नगरपालिकामें स्थानीय परिवेशमें आधारित बिद्यालयके भाषिक वातावरण अनुकूल हुइना करके नेपाली वो थारु मातृभाषामें यी स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण करके लागु कैगिल बा । उहेसोरसे, यी पाठ्यक्रमकेहें आवश्यकता वो औचित्यक आधारमें औरे भाषामें फें सहजीकरण करेक पर्ना बा ।

५. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) पाठ्यक्रम ढाँचा और संरचना

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) में एकीकृत स्वरूपके पाठ्यक्रम हुइना बा । सिखाइके क्षेत्र (Themes) पहिचान करके विषय वो सिखाइके क्षेत्रके आधारमें बहुविषयात्मक (Multidisciplinary) और अन्तरविषयगत (Interdisciplinary) ढाँचामें पाठ्यक्रम आधारित बनैना बा । ऐसिके एकीकृत विषयक्षेत्रकेहेंन मिलाई नाई सेक्ना सिखाइ उपलब्धिकेहेंन मिलाई सेक्ना कैके विषयगत सिखाइ क्षेत्र फें रहे सेकी । भाषागत विषयसँगे सम्बन्धित विषयक्षेत्र पठनपाठन सम्बन्धित भाषामेंही करेक पर्ना बा । ऐसिन पाठ्यक्रम क्रियाकलापमुखी हुई । यी, विद्यार्थीहुँक्रनमें विषयवस्तुके ज्ञानकेसंघे ढेउरहस् सिपके विकासमें फें दिई ।

यी तहमें लरकवैंह अपन मातृभाषामें सिख्ना अवसर पैहीं । आधारभूत तह (कक्षा १-३) में विद्यार्थीहुँक्रन भाषा, गणित, विज्ञान, स्वास्थ्य वो शारीरिक शिक्षा, सामाजिक अध्ययन, सिर्जनात्मक कला, मातृभाषा और स्थानीय विषयके सिखाइ क्षेत्र प्रदान करेक परी । एकीकृत सिद्वान्तअनुसार विषयसम्बन्धी क्रियाकलाप, पाठ्यघण्टा (Credit hour) वो वार्षिक कार्यघण्टा ऐसिके हुई :

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) के पाठ्यक्रम संरचना

क्र. स.	विषयसम्बन्धी क्रियाकलाप	पाठ्यघण्टा (Credit hour)	वार्षिक कार्यघण्टा
१	भाषिक सिप विकास सम्बन्धी क्रियाकलाप (नेपाली)	५	१६०
२	भाषिक सिप विकास सम्बन्धी क्रियाकलाप (अङ्ग्रेजी)	४	१२८
३	गणितीय सिप विकास सम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
४	विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षा सम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८

५	सामाजिक अध्ययन, चारित्रिक विकास और सिर्जनात्मक कला सम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
६	मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तु सम्बन्धी क्रियाकलाप	५	१६०
जम्मा		२६	८३२

६. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) का सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) के उद्देश्य, लरकवन औपचारिक शिक्षासँघे परिचित करैना वो आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान वो सिप और जीवनोपयोगी सिपकेसंघे व्यक्तिगत स्वास्थ्य और सरसफाइसम्बन्धी बानीक विकास करना अवसर दिई । ओइने अप्ने रहल प्राकृतिक और सामाजिक वातावरणसँगे परिचित वो सचेत हुइहीं । यी तहके पाठ्यक्रम लरकनके उमेरगत क्षमता और रुचिकेहेंन ध्यान देहटी एकीकृत सिद्धान्तअनुसार विकास करना बा ।

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) के सक्षमता देहायबमोजिम हुइना बा :

१. आधारभूत भाषिक और सञ्चार सिपके विकास वो प्रयोग,
२. आधारभूत गणितीय अवधारणा वो सिपके विकास वो प्रयोग,
३. अनुशासन, सदाचार वो स्वावलम्बन जैसिन सामाजिक और चारित्रिक गुणके विकास,
४. विज्ञान, वातावरण, सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञानके विकास,
५. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी वो जीवनोपयोगी सिप (Life skills) के विकास,
६. कला और सौन्दर्यप्रति अभिरुचि वो सिर्जनात्मकताके विकास,
७. अपन परिवेशमें परिचित होके ढेउरहस् जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान वो समभावके विकास ।

७. कार्यान्वयन योजना

पाठ्यक्रम बनैना और कार्यान्वयन करना गतिशील प्रक्रिया हुईलेक ओरसे यकर निर्माण वो कार्यान्वयन सहज रेखीय पद्धतिक रूपमें नाई होके अन्तरसम्बन्धित चक्रके रूपमे रहेक परठ । पाठ्यक्रमके सन्दर्भनके विश्लेषण करके

अवधारणा विकास, पाठ्यक्रमके मस्यौदा तैयार, ढेउरहस् सरोकारवालनसे रायमसवारा लैके ओकर उहे रायमसवारक उपयुक्तताके आधारमें सामिल कैके यी पाठ्यक्रम तैयार करल बा ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ से निर्दिष्ट करल अनुसार विद्यालय तहके पाठ्यक्रम संरचनामें भर परके तैयार करल यी पाठ्यक्रम कार्यान्वयन करेकलग विद्यालय और शिक्षकन्केलग् आवश्यक पर्ना पाठ्यक्रम निर्देशिका, शिक्षक निर्देशिका, लरकनकेलग् आवश्यक पाठ्यपुस्तक, अभ्यासपुस्तिका, सन्दर्भ सामान लगायतके सिखाइ सामान विकास करके ओकर परीक्षण और सुधार करना आवश्यक बा कलेसे, ओ औरेओर लावा विषवस्तु वो सिखाइ प्रक्रियामें निपुण हुइना करके शिक्षकके विकास वो छनौट करना पाठ्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयनकेलग अनिवार्य बा । विद्यमान शिक्षक तैयारी वो शिक्षक पेसागत विकास कार्यक्रममें परिमार्जन आवश्यक देखाइल बा । अस्तेकरके पाठ्यक्रमके लावा ढाँचाअनुसारके शिक्षण सिखाइ कार्य सञ्चालन करके लरकनमें आशा कैगिल सक्षमता हाँसिल कराइकलग शिक्षण सिखाइ विधि और प्रक्रियामें सुधार कैके क्रियाकलापमुखी वो विद्यार्थीकेन्द्रित बनैना आवश्यक बा, वो लरकनके मूल्याङ्कनकेहेंन शिक्षण सिखाइ प्रक्रियक अभिन्न अङ्गके रूपमें प्रयोग करके विद्यार्थी मूल्याङ्कनकेहेंन सिखाइके रूपमें वो सिखाइकलग् उपयोग करेक पर्ना बा ।

विद्यालय तहमें राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ से देहल पाठ्यक्रम संरचना और आधारअनुसार निर्माण करल कक्षा १-३ के यी पाठ्यक्रमके कार्यान्वयनके तालिका यहाँ प्रस्तुत करल बा ।

पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तालिका

कक्षा	१	२	३
कार्यान्वयन वर्ष	शैक्षिक सत्र २०७७	शैक्षिक सत्र २०७८	शैक्षिक सत्र २०७८

८. पाठ्यक्रम विकास, स्वीकृति वो परिमार्जन

विद्यालय शिक्षाके राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपसे मार्गदर्शन करलअनुसार स्थानीय पाठ्यक्रमके विकास वो परिमार्जन स्थानीय तहसे करना बा । पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक वो पाठ्यसामाग्रीक विकास और बनैना प्रक्रियामें महिला, आदिवासी/जनजाति समूह, दलित, अपाङ्गता हुइल, सीमान्तकृत समूहके मनैं, अभिभावक, शिक्षक, नागरिक समाज वो मानव अधिकार और बालअधिकार विशेषज्ञन समेतके व्यापक प्रतिनिधित्व करैना बा । संगसंगे स्थानीय तहमें पाठ्यक्रम विकाससम्बन्धी कार्य हुइबेर फें विशेषज्ञसहित सरोकारवालानके समावेशी प्रतिनिधित्व करैना बा । स्थानीय तहसे विकास करना स्थानीय पाठ्यक्रमके स्वीकृतिके संस्थागत व्यवस्था स्थानीय तहसे करना बा । पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक वो पाठ्यसामानक विकास करेबेर तोकल प्रक्रियाअनुसार करना बा । पाठ्यक्रमके अद्यावधिक परिमार्जन और सुधार करना कार्य तरे देहल अनुसार करेक पर्ना बा :

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपसे निर्देश करलअनुसार स्थानीय पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक वो पाठ्यसामाग्रीक विकास करना बा ।

- आवश्यकतानुसार स्थानीय पाठ्यक्रम और पाठ्यपुस्तककेहेंन हरेक वरष अद्यावधिक करे परना बा ।
- सामान्यतया हरेक पाँच वरषमें समसामयिक परिमार्जन करे परना बा ।
- सामान्यतया हरेक दश वरषमें पुनरावलोकन कैके समयानुकूल बद्ले परना बा ।

परिच्छेद : २

स्थानीय पाठ्यक्रम : हमार रानपरोश

१. परिचय

लरकन अपन आँजरपाँजर वो रानपरोशके सामाजिक, भौतिक, साँस्कृतिक लगायतके अवस्थासँगे परिचित हुइलेसे, सिखाइकेहेंन दैनिक जीवनसापेक्ष बनैना वो समाजेकसँग जोरे सेक्लेसे ओइनहिन वातावरणसँगे अन्तरक्रिया करती समायोजित हुइना सहज पर्थिन । पहिलेक बितल अनुभवसे सिखेकलग, वर्तमान अवसरके खोजमें सामिल हुइना वो भविष्यप्रति सचेत रहेकलग और अप्ने वो अप्ने रहल वातावरणके सरसफाइ, संरक्षण वो संवर्धनमें आगे लागके शारीरिक सबलतकलग स्वच्छ वो तन्दुरुस्त रहना जीवनशैली अवलम्बन करके, सिर्जना वो कलाके माध्यमसे सकारात्मक वो असल और समाजोपयोगी नागरिकके रूपमें तैयार रहेकलग सहयोग पुगी कहिके हमार स्थानीय विषयक्षेत्रके स्थानीय पाठ्यक्रम "हमार रानपरोश" विकास करल बा । आधारभूत तह (कक्षा १-३) के हमार स्थानीय विषयक्षेत्रके पाठ्यक्रममें लरकवन सामाजिक वो भौतिक वातावरणप्रति रुचि जगैना, अपन आँजरपाँजरके वातावरणके पहिचान करना, वैज्ञानिक सोच विकास करना, सरसफाइ वो संरक्षण और स्वास्थ्यप्रति सचेत हुइना, कला वो सङ्गीतप्रति रुचि जगैना सिर्जनात्मक प्रतिभाक विकासमें सहयोग करना विषयवस्तु सामिल करके उत्पादनशील वो बहुत हरिफ नागरिकके जग बैठैना उद्देश्य लेह्ले बा । यी पाठ्यक्रम, सहभागितात्मक और क्रियाकलापमुखी शिक्षण सिखाइकेहेंन जोर देहटी लरकन सिर्जनशील और खोजउन्मुख करना वो दैनिक समस्या समाधानके सिप विकासमें सहयोग करना लक्ष्य लेह्ले बा ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ के संरचनाअनुसार आधारभूत तह (कक्षा १-३) में हमार स्थानीय विषयके पाठ्यक्रम बनाइल बा । यी विषयक्षेत्रके पाठ्यक्रममें मूलतः सामाजिक अध्ययन, चारित्रिक विकास, विज्ञान वो वातावरण, स्वास्थ्य और शारीरिक वो सिर्जनात्मक कला जैसन सिखाइके क्षेत्रके विषयवस्तुकेहेंन सामिल करल बा । यी कक्षामें स्थानीय सामाजिक क्षेत्र अन्तर्गत रहल अपन वो अपन परिवार और परोसी, परम्परा, सामाजिक मूल्य वो मान्यता, नागरिक चेतना, भूगोल, इतिहास वो आर्थिक क्रियाकलाप लगायतके विषयवस्तु सामिल करल बा । अपन जानल वो आँजरपाँजरके अध्ययनसे लरकन अप्नहीं अपनहें चिन्ना वो परिवार और परोसिनसे घुलमिल हुइना, संस्कृति और परम्परासे चलल् सामाजिक चालचलन, नियमसे परिचित हुइना, बढ़िया नागरिकमें हुइक पर्ना मानवीय गुण, अधिकार वो कर्तव्यके पहिचान कैके सामाजिकीकरणमें जोर देहना, लरकवन अप्ने रहल ठाउँ वो क्षेत्रके भौगोलिक स्वरूपसे परिचित करैना, अपन वो अपन परिवार, समुदायके

पहिलेक बितल सम्बन्धमें खोजीनिति करेकलग उम्कैना वो ओइनहिन साँची (चिम्मर) होके परिवार और स्थानीय समुदायके आर्थिक क्रियाकलापके बारेम जानकारी लेहेकलग उम्कैना आशा करल बा । मनैंया, समाज वो राष्ट्रकलग बढ़िया वो सिपार नागरिक तैयार करेकलग लरकनमें छोट्टेसे सूचना और प्रविधि वो वातावरण चिन्हाके ओइनमें वैज्ञानिक सोच, चिन्तन वो अभिवृत्तिउपर सकारात्मक भावनक विकास करेकलग विद्यालय शिक्षाके प्रारम्भिक कक्षासे हि प्रविधि और वातावरणके विषयवस्तु सामिल करल बा । लरकनमें कलाप्रति अनुराग बर्हाइकलग् वो मौलिक और सिर्जनात्मकप्रतिभा विकास करेकलग् कला क्षेत्रके ढेउरहस् विषयवस्तुन् सामिल करल बा । आधारभूत तहके कक्षा १-३ में स्वस्थ जीवनशैली, वातावरणीय सफाइ वो उपचारके क्षेत्र फें सामिल कैगिल बा । मनैक शारीरिक, मानसिक, सामाजिक वो संवेगात्मक पक्षक विकास अर्थात् सर्वाङ्गीण विकासमें सहयोग पुगाइकलग् स्थानीय परम्परागत खेलकुद फें सामिल करल बा ।

२. तहगत सक्षमता

- परिवार, समुदाय वो घोराघोरीक इतिहास पहिचान वा सम्मान ।
- स्थाानीय मातृभाषाक पहिचान वो अपन मातृभाषाक प्रयोग ।
- सामाजिक, साँस्कृतिक वो धार्मिक गतिविधिक पहिचान और सम्मान वो सामिल हुइना ।
- स्थानीय रहनसहन वो सँस्कृतिक पहिचान, सम्मान वो सामिल हुइना ।
- स्थानीय सङ्घ संस्थक पहिचान, महत्व बोध वो उपयोग ।
- अपन समुदाय वो नगरपालिकाके भौगोलिक स्वरुपके जानकारी वो नक्साङ्कन ।
- अपन आँजरपाँजरके मौसम पहिचान वो सचेतना ।
- अपन आँजरपाँजरके प्राकृतिक सम्पदाक पहिचान, संरक्षण वो उपयोग ।
- परिवारिक, स्थानीय वो पेसागत कलाक पहिचान, संरक्षण, वर्गीकरण, निर्माण, अभ्यास वो प्रयोग ।
- स्थानीय गीत, वादन वो नाचकोरके चिन्हारी और अभ्यास ।
- माटी वो पत्तासे बन्ना सामान (दोनापतरी) और जाती बिशेषके खाद्य परिकार तयारी ।
- खरपटवार विरुवक पहिचान वो उपयोग ।
- स्थानीय परम्परागत खेलकुदमें आधारित शारीरिक क्रियाकलापमें सामिल हुइना वो अभ्यास ।
- सूचना वो सञ्चारके साधनके चिन्हारी वो उपयोग ।
- परिवार, रानपरोसके और स्थानीय क्षेत्रके आर्थिक क्रियाकलापके उपयोग ।
- कामके सम्मान, साँची (चिम्मर) वो समाजिक मेलमिलाप ।

- कृषि, पर्यटन, छोट वो घरेलु उद्योग व्यवसायके पहिचान वो महत्वक बोध ।
- परिवारिक वो सामाजिक आदर्श वो शिष्टाचारके नियम पालना ।

३. कक्षागत सिखाइ उपलब्धि

कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
१. आपन पारिवारिक पृष्ठभूमि बतैना । २. अपन मातृभाषामें बोल्ना । ३. पारिवारिक रहनसहन वो संस्कार बतैना । ४. परिवारमें मनैना तरतिउहार परभके नाउँ कहना । ५. अपन गाउँघर वो अरोसपरोशी गाउँमें हुइल ऐतिहासिक वो धार्मिक स्थानके नाउँ बतैना । ६. गाउँटोलके सामाजिक सङ्घ संस्थान्के नाउँ कहना । ७. घरके बुदीबुदु वो दाईबाबान् आदरसत्कार करना । ८. अप्ने बैठल ठाउँक् नाउँ वो अवस्थिति	१. अपन समुदायके सामान्य परिचय बतैना । २. स्थानीय ठाउँमें बोल्ना ढेउरेक भाषानके सूची बनैना । ३. स्थानीय मातृभाषाके कुछ शबद् बुझ्ना, बोल्ना वो बत्कोही (वाक्य) बनैना । ४. अपन जात वो समुदायके रहनसहन वो संस्कारके परिचय देहना । ५. स्थानीय तरतिउहार वो मेला वजारीक परिचय देहना । ६. अपन वडा वो समुदायमें रहल साँस्कृतिक सम्पदनके नाउँ कहना । ७. वडास्तरके सामाजिक सङ्घ संस्थनके नाउँ कहना । ८. रानपरोसके नातपाँत, गुरू मान्यजनहुँक्रन आदर, सत्कार, शिष्टाचार वो सहयोग करना ।	१. घोराघोरीक सामान्य इतिहास बत्वैना । २. स्थानीय मातृभाषामें बातचित करना । ३. स्थानीय क्षेत्रके रहनसहन वो संस्कारके परिचय देहना । ४. स्थानीय स्तरमें मनैना धार्मिक और सांस्कृतिक क्रियाकलापके परिचय देहना । ५. स्थानीय तरतिउहारमें करना मुख्य मुख्य क्रियाकलाप बतैना । ६. स्थानीय क्षेत्रमें रहल साँस्कृतिक सम्पदनके परिचय देहना । ७. स्थानीयतहके सङ्घ संस्थनके नाउँ बतैना । ८. समुदायमें मिलके बैठ्ना । ९. घोडाघोडी नगरपालिकाके अवस्थिति वो सिवाना बतैना । १०. नगरपालिकाके भौगोलिक स्वरुप बतैना वो रेखाङ्कन करना । ११. अपन नगरपालिकाक् भित्तर रहल

कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
बतैना । ९. अपन घर और विद्यालयक आँजरपाँजरके जमिनके स्वरुप बतैना । १०. अपन गाउँक डगरा, सरकवा, कुलवा, लदिया, तलवा वो बनवक नाउँ बतैना । ११. स्थानीय क्षेत्रके हावापानी वो मौसम कहना । १२. वातावरणके मुख्य तत्वन कहना । १३. स्थानीय गाउँघरके लदिया वो तलवक नाउँ कहना । १४. अपन गाउँक वो विद्यालयके आँजरपाँजर रहल रुखवाबरिखवा चिन्ना । १५. अपन गाउँक वो विद्यालयक आँजरपाँजर रहल	९. अपन वडाके अवस्थिति वो सिवाना बतैना । १०. अपन टोल समुदाय वो ओकर रानपरोसके भौगोलिक स्वरुप बतैना वो रेखाङ्कन करना । ११. अपन वडाक भित्तर रहल गाउँ, तलवा, मैदान, लदिया, सरकवा चिन्ना वो नाउँ कहना । १२. स्थानीय क्षेत्रके हावापानी वो मौसमेक बारेम कहना वो लिख्ना । १३. वातावरणके तत्वनके सूची बनैना । १४. स्थानीय लदिया वो तलवक सूची बनैना । १५. लदिया वो तलवक फाइदा बतैना । १६. गाउँ और लग्घेक वनवम् रहल मुख्य मुख्य रुखवाबरिखवक् सूची बनैना । १७. स्थानीय खरपट्वार विरुवा चिन्ना । १८. स्थानीय बनवम् मिल्ना पशपरोह चरिचुरुङ्गन चिन्ना । १९. बनवक फाइदा कहना वो	गाउँ, तलवा, मैदान, लदिया, सरकवा चिन्ना वो नाउँ कहना । १२. गाउँसे लैके जिल्ला सदरमुकामसमके सरकवक नाउँ वो दूरी बतैना । १३. स्थानीय क्षेत्रके हावापानी वो मौसमके विवरण देहना । १४. वातावरणके तत्वनके परिचय देहना । १५. स्थानीय लदिया, तलवा वो पानीक और औरे स्रोतनके उपयोग बतैना । १६. घोराघोरी तलवक सामान्य परिचय देहना । १७. स्थानीय रुखवाबरिखवक् सूची बनाके वर्गीकरण करना । १८. सामुदायिक वनवक फाइदा और महत्व कहना । १९. खरपट्वार विरुवक उपयोग वो महत्वके सूची बनैना । २०. स्थानीय जंगली जनावरन्के महत्व बतैना । २१. स्थानीय प्राकृतिक सम्पदनके संरक्षणके उपाय बतैना वो संरक्षणमें सामिल हुइना । २२. विद्यालयमें बाल फुवरिया बनैंना

कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
पशपरोह चरिचुरुङ्गनके नाउँ बतैना । १६. फुलवरीया और रुखवाबरिखवाक हेरविचार करना । १७. घरपरिवारके परम्परागत अपन मौलिक कला बिल्गैना सरसमान वो जिनिस चिन्ना । १८. माटीसे बनैना चिजनके नाउँ कहना वो ढेउरेक मेंरमेराइक रुप बनैना । १९. अप्नहीं सुनल स्थानीय गीत गइना । २०. एकल वो सामूहिक नाँच नच्ना । २१. स्थानीय बाजागाजाके नाउँ बतैना । २२. परम्परागत स्थानीय खेलके नाउँ कहना वो लिख्ना । २३. सिखाइमें प्रयोग हुइना विद्युतीय उपकरणके नाउँ बतैना ।	लिख्ना । २०. फुलवरीया वो बारीक हेरचाह करना । २१. घरपरिवार और अरोसीपरोशीनके परम्परागत मौलिक कला बिल्गैना सरसामन वो जिनिसके परिचय देहना । २२. माटीसे ढेउरेकमेंरके चिज बनैना । २३. स्थानीय सरसामानके प्रयोग करके खेलौना बनैना वो सिख्ना (अभ्यास) करना । २४. अपन जानल स्थानीय गीत गइना । २५. स्थानीय गीतमें नँच्ना । २६. स्थानीय बाजागाजा बजाइक सिख्ना । २७. समुदायमें चलल् परम्परागत स्थानीय खेलके पहिचान करना वो खेल्ना । २८. सिखाइमें प्रयोग हुने विद्युतीय उपकरणके नाउँ कहना वो लिख्ना । २९. सिखाइमें मोबाइलके प्रयोग करना ।	वो संरक्षण करना । २३. परम्परागत मौलिक कला बिल्गैना सरसामान वो जिनिसके वर्गीकरण करना वो प्रयोग बतैना । २४. माटीसे ढेउरेक मेंरके चिज बनैना वो रङ भरना । २५. खरबासे जइना चिजबिजके प्रयोग करके ढेउरेक मेंरमेराइक कामलग्ना चिज बनैंना सिख्ना । २६. घरपरिवारमें खइना विशेष परिकार निन्धना तरिका बतैना । २७. स्थानीय गीतमें ताल मिलाके नाँच नाँचे जन्ना । २८. स्थानीय बाजा बजैना सिख्ना । २९. स्थानीय खेलके पहिचान, खेल खेलके देखैना वो फें आउर सिख्ना । ३०. सिखाइमें मोबाइल वो कम्प्युटरके प्रयोग करना । ३१. स्थानीय पेसा व्यवसायके उदाहरण सहित परिचय देहना । ३२. स्थानीयस्तरके आर्थिक क्रियाकलापेक बारेम् खोजी करना वो बतैना । ३३. अपन नगरपालिकामें उत्पादन

कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
२४. मोबाइलके परिचय दहना । २५. घरपरिवारके मनैंनसे करना काम बतैना । २६. घरमें आम्दानी हुइना क्रियाकलाप बतैना । २७. घरके रोजिक कामकाज वो खानपानकेलग् खरिद करना वो बेंचना जिनिसके नाउँ कहना । २८. खेतीपातीक धन्धा कहना । २९. स्थानीय पर्यटकीय स्थानन्के नाउँ बतैना ।	३०. कम्प्युटरके सामान्य परिचय देहना । ३१. रानपास और सङ्घरियनके परिवारके मनैंनके करना काम बतैना । ३२. रानपास वो गाउँघरके आयआर्जनके हरचाली बतैना । ३३. गाउँघरमें उत्पादन हुइना चिज वो ओकर प्रयोग और बेंचबिखनके स्थिति बतैना । ३४. खेतिकिसानी पेसासे मिलल् कामके पहिचान करना वो सूची बनैना । ३५. सामुदायस्तरमें चलल् उद्योग व्यवसायके नाउँ कहना । ३६. स्थानीय पर्यटकीय स्थानके परिचय देहना ।	हुइल वो बनल चिजके उपयोग करना । ३४. खेतिपातीक फाइदा बतवैना । ३५. बारीक परिचय देहना । ३६. स्थानीय स्तरमें चलल् उद्योग व्यवसायक परिचय वो महत्व बतैना । ३७. खेतिपातीमें भर परल उद्योगके परिचय देहना । ३८. घोराघोरी नगरपालिकामें रहल पर्यटकीय स्थानके सूची तैयार करना । ३९. स्थानीय पर्यटकीय स्थानके परिचय देहना । ४०. पर्यटकीय स्थानके रुपमें घोराघोरीक महत्व बतैना ।

४. विषयवस्तुक विस्तृतीकरण

यी विषयमें कक्षागत रुपमें लरकनसे हासिल करना सिखाइ उपलब्धिक विस्तृतीकरण तरे देहल तालिकामें प्रस्तुत करल बा :

४.१ कक्षा १ : विषयवस्तुक विस्तृतीकरण

वार्षिक पाठ्यघण्टा = १६०

क्षेत्र	**विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि**	**विषयवस्तुक विस्तृतीकरण**	**सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप**	**सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया**	**पाठ्यघण्टा**
१. हमार भाषा, सँस्कृति, इतिहास वो साँस्कृतिक सम्पदा					४०
क. हमार इतिहास	● अपन परिवारिक पृष्ठभूमि बतैना ।	● अपन परिवार अजकल बैठल ठाउँ वो छाराकैके आइल ठाउँक नाउँ, ● परिवारके पृष्ठभूमी: - अपन जन्मल स्थान वो जनम् मिति - दाईक लैहर (मामाघर) - बाबाक मामाघर (बुदीक लैहर) - बुदीबुदु, और परिवारके किसनवक परिचय ● अपन परिवारके मनैनसे पर्ना नाता, नाउँ, पंघत, उमेर, ● अपन परिवारके भाषा, अपन जात (पाँत) वो धरम ।	● अपन परिवार अजकल बैठल ठाउँ वो छाराकैके आइल हो कलेसे कौन ठाउँसे आइल हो उ ठाउँक नाउँ कहेक लगैना, ● लरकन अपन बुदीबुदु, दाईबाबा, दादा भइया, दिदीबहिनीयनके नाउँ, थर (पाँत) वो ओइनके उमेर कहेक लगैना, ● अपन परिवारके भाषा, अपन जात वो धरम कहेक लगैना ।	● तोहाँर बुदीबुदुनके नाउँ वो थर (पाँत) का हो ? ● तोहाँर दाई वो बाबा कई-कई वरषके बाटैं ? ● तोहाँर परिवारमें कौन धरम मन्ठैं ? ● तोहाँर घरेक मुख्य मनैं के होईंह ?	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
ख. भाषा	• अपन मातृभाषामें बोल्ना ।	• मातृभाषा जस्तेः डंगौरा, देवखरिया, रफ्फटिया, कठरिया, राजी वो डोट्याली अस्ते औरे फें ।	• हरेक लरकन कौनो फें विषयमें अपन-अपन मातृभाषामें बोलेक लगैना, • समूहमें कौनो फें विषयमें संवाद करेक लगैना, • लरकन चित्र देखाके मातृभाषामें चित्रक बारेक बतवाइक लगैना, • लरकन अपन-अपन मातृभाषामें गीत गइटी-गवैटी नाचेक लगैना ।	• तोहाँर बोल्ना भाषाक नाउँ का हो ? • तोहाँर अपन भाषामें गीत गाऊ । • लरकनके क्रियाकलाप अवलोकन ।	५
ग. सँस्कृति, रहनसहन वो संस्कार	• पारिवारिक रहनसहन वो संस्कार बतैना, • घरेक बुदीबुदु वो दाईबाबान आदर सत्कार करना ।	• सगोल परिवार (दुदीबुदु वो दाईबाबा, काकाकाकी, दादुभइया, दिदीबहिनीयाँ अस्ते औरे नाता फें) । • एकसरुवा परिवार (दाईबाबा, दादुभइया, दिदीबहिनीया अस्ते औरे नाता फें) । • भलमन्सा, चिराकी, सोरहिनियाँ, बड्घरिया, गुरुवा, केसौका, मुखिया, कटवाल अस्ते और फें । • घरेक अङगनम देवतनके थनवा, तुलसीक मठवा । • पहिरान (लेहङ्गा, चोलिया, गटिया ,चुनरी, ब्लाउज, अंगीया, अंगौछा, भेगुवा, लँगौटी, दौरा, सुरुवाल,	• सगोल वो एकसरुवा परिवारके चित्र देखैटी कैसिन परिवारके हो, कहिके कहेक लगैना, • समुदायके पहिरानके चित्र और चिजबिज दखैना, • समूह बनाके अपन घरे खइना चिजके नाउँ कहेक लगैना, • तरतिउहारेक दिनं खइना खानपिनके बारेम् गिलमत करेक लगैना, • घरे ढेउरेक समयमें करना संस्कार वो क्रियाकलाप (जस्तेः जनमदिन, कुलपुजा, भोज, व्रतबन्ध) बारेम गिलमत केरक लगैना, • लरकन आदर सत्कार कर्ति रहल चित्र देखैना, भिडियो फें देखैना वार समूहमें अभिनय करेक लगौना ।	• एकसरुवा परिवारमें के-के रहठ ? • सगोल परिवारमें के - के रहठ ? • अपन घरपरिवारके मनैंनके घल्ना लुग्गक नाउँ बताऊ । • तुँह आज का-का खैना चिज खइलो ? • तोहाँर जनम दिन कब परठ ? • घरेम अपनसे बरवार मनैंनहें कैसिके ढोग	१५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
		टोपी, गुन्यु, चोली, जामा, घाँघर, भोटो, पटुका, लुङ्गी, सारी ,धोती, चौबन्दी अस्ते औरे लुग्गा फें) । ● खानपिन जस्तेः दालभात, कपुवा, चटनी, मछरी, घोंघी, सुतही, खँरिया बरिया, ढिकरी, सेलरोटी, लाउन, बाबर, डुब्का, बारा फुरौला, मस्यौरा, खुरमा, कसार, फिनी, अनर्सा अस्ते औरे खइना चिज फें) । ● घरेम ढेउरहस् समयमें करना संस्कार वो क्रियाकलाप (जस्तेः जनम दिन, कुलपुजा, न्वारन, पास्नी, चुडाकर्म विवाह, ब्रतबन्ध, मृत्यु सँस्कार, देवाली, तुलसी पूजा) । ● अपन घरपरिवार भित्तरके नातेदारहें मर्यादा अनुसार ढोग, भेंट, सलाम, दण्डवत्, प्रणाम, नमस्कार, बह्रिया बोलिचाली ।		लग्ठो ?	
घ. चाडपर्व	परिवारमें मनैना तरतिउहार वो परभके नाउँ कहना ।	● स्थानीय तरतिउहार जस्तेः माघी, अतवारी, गौरा, लवाङ्गीपूजा,	● घरपरिवारमें मनैना तरतिउहारके नाउँ कहेक लगैना,	● स्थानीय तरतिउहारके नाउँ	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
		गुरही, चिरै भग्ना, ओल्के, बिसु अस्ते औरे तरतिउहार फें ।	• गाँउघरमें मनैना तरतिउहारके सूची बनाके उहे तरतियहामें करना पूजापाठ, खानपीन, नाचगान वो औरे क्रियाकलापके बारेम् चित्र देखैटी गिलमत करेक लगैना । • समूहगत रुपमें अभिनय करेक लगैना ।	कहो ।	
ङ. स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदा	• अपन गाउँघरेक वो रानपरोशी गाउँमें रहल ऐतिहासिक वो धार्मिक स्थानके नाउँ बतैना ।	• स्थानीय धार्मिक वो ऐतिहासिक सम्पदाक जस्तः घोरीघोराक थनवा, सीताकुवा, महोन्याल मन्दिर, बुट्काबाबा, असनाबाबा, बेलपत्री शिवबाबा मन्दिर, मड़वा (मरवा), चर्च, गुम्बा, कुवा अस्ते औरे फें ।	• लरकन स्थानीय गाँउक भ्रमण कराके वहाँक मठ मन्दिर, चैत्य, गुम्बा, घ्याङ्ग, चर्च, मस्जिद अस्ते औरे फें चिजके पहिचान करना वो करैना, • समूहगत रुपमें चित्र देखैना वो मन्दिरके नाउँ कहना बतैना, • सुन्ना वो देख्ना सामाननके प्रदर्शन करना ।	• चित्र हेरके मन्दिर, मस्जिद, चर्च वो गुम्बा चिन्हो ।	५
च. सामाजिक सङ्घ संस्था	• गाउँटोलमें रहल सामाजिक सङ्घ संस्थानके नाउँ कहना ।	• सामाजिक सङ्घ संस्था जस्तः महिला समूह, खोप केन्द्र, बाल क्लब, सामुदायिक वन समिति, टोल विकास समिति, युवा क्लब अस्ते और संस्था फें ।	• समूहगत रुपमें चित्र प्रदर्शन करर्ना, • स्थानीय सङ्घ संस्थनके बारेम् कहेक लगैना, • अभिनय करेक लगैना ।	• सामाजिक सङ्घ संस्थनके नाउँ कहो । • चित्र हेरके नाउँ बताओ ।	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
२. हमार भूगोल वो प्राकृतिक सम्पदा					४५
क. हमार भूगोल	• अपन बैठल ठाउँक नाउँ वो अवस्थिति बतवैना, • अपन घरेक और विद्यालयक आँजरपाँजरके जमिनके स्वरुप बतैना, • अपन गाउँक डगरा, सरकवा, कुलवा, लदिया, तलवा वो वनवक नाउँ बतैना, • स्थानीय क्षेत्रके हावापानी वो मौसमके बारेम कहना ।	• अपन गाउँघरेक नाउँ वो ठेगाना, • घरेक वो विद्यालयक आँजरपाँजरके धरातलीय स्वरुपके परिचय (ढेङ्ग, चेब्धुर, बरोबर, खेतवा, बारी फुलवरि वो चउर अस्ते और फें, • अपन गाउँक डगरा, सरकवा, कुलवा, लदिया, तलवा अस्ते और फें ओकर नाउँ । • हावापानी वो साह (घाम, जार, वरषा, हिउँद, सिरेटो, सुख्खा, बदरी, पाला, ढुण्ढी, आँधीबौखा अस्ते और चिज फें) ।	• लरकन ओइनके गाउँक नाउँ पुँछके कहेक लगैना, • गाउँबस्तीक चित्र देखैती चिन्हें वो कहेक मौका देना, • अपन गाउँघर लग्घे दाहिनबाउँ और तरे उप्पर रहल डगरक नाउँ पुँछ्ना वो गिलमत करैना, • अप्ने रहल गाउँठाउँक बनौट जस्तेः सोप्पहा, खाल्हउँच, बरोबर, लदियक किनारे, ढेंङ्ग स्थान कैसिन बा कहिके गिलमत करैना, • कक्षाकोठक बाहेर लैजाके आँजरपाँजरके भू-बनावट देखैना वो ओकर सामान्य नक्सा बनाइक लगैना, • कक्षाकोठक बाहेर लैजाके आँजरपाँजरके हावापानी वो साहेक अवलोकन करेक लगैना । • चित्र, सुन्ना देख्ना सामानक देखाके गिलमत करे लगैना ।	• अपन गाउँक नक्सा हेरके डगरा देखाओ । • गाउँक डगरा, सरकवा ओस्ते और फें लग्घेक कौन ठाउँ पुगे सेकजाइठ ? कहो । • तोहाँर भ्रमण करल ठाउँ कैसिन बा ? कहो । • आजीक दिन कैसिन बा ? • तराईमें कैसिन हावापानी मिलठ ?	२०

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
ख. प्राकृतिक सम्पदा	६. वातावरणके मुख्य तत्वकबारेम कहना, ७. स्थानीय गाउँघरेक लदिया, वो तलवक नाउँ कहना, ८. अपन गाउँ वो विद्यालयक आँजरपाँजर रहल रुखवाबरिखवक पहिचान करना, ९. अपन गाउँक वो विद्यालयक आँजरपाँजर मिल्ना पशपरोह चरिचुरुङ्गनके नाउँ बतवैना, १०. फुलवरीया और रुखवाबरिखवक हेरबिचार करना ।	• वातावरणक मुख्य तत्व जस्तेः हावा बयाल, पानी वो माटी, • अपन रहल ठाउँक आँजरपाँजरके समुदायमें रहला तलवा, लदियक चित्र वो नाउँक सूची, - स्थानीय लदिया जस्तेः डोंरा, कन्द्रा, बौरहुवा अस्ते और लदिया फें, - स्थानीय तलवा जस्तेः-घोराघोरी, नकरोर, बैसहुवा अस्ते और तलवा फें, • अपन गाउँघरेम पालल् वो विद्यालयक आँजरपाँजर मिल्ना पशपरोह चरिचुरुङ्गनके नाउँ/चित्र, वो घरपालुवा पशपरोह चरिचुरुङ्गन जस्तेः- गैया, भैंसीनिया, छेगरी भेंरी, मुर्गी, परेवा, बक्टी अस्ते औरे चिरैं फें, स्थानीय वनवम् मिल्ना पशपरोह चरिचुरुङ्गन जस्तेः- मन्जोर, कुटरी, ढौरी, कोइली, मैना, सुग्गा, गरगुई, बनसुव्वर, सम्हा, गिडार, खरहा,	• वातावरणके मुख्य तत्वक (हावा, पानी, माटी) बारेम बतैना, • अप्ने रहल गाउँघरेक प्रचलित कुवा, खाल्हवा, लदिया वो तलवक नाउँ कहना वो देखैना, • लरकनके घरघारीमें पालल् पशपरोह वो चरिचुरुङ्गनके नाउँ कहेक लगैना, • अपन गाउँक वो विद्यालयक आँजरपाँजर मिल्ना जंगली जनावरके चित्र बनाके कक्षाकोठामें देखैना, • स्थानीय गाउँघर वो वनवामें अवलोकन भ्रमण कराके रुखवाबरिखव वो देखल पशपरोह वो जंगली जनावरनके चिन्हा देना वो नाउँ फें बता देना, • विद्यालयमें रहल फुलवरीया और रुखवाबरिखवामें पानी चरहैना, कोर चरहैना काममें लरकन सामिल करैना ।	• वातावरणमें का-का परठ ? • अप्ने रहल गाउँघरेक कुवा, खोल्हवा, लदिया, तलवक नाउँ बताओ । • तोहाँर देखल जंगली जनावरके नाउँ बताओ । • अपन गाउँघरमें रहल फलफूल और रुखवाबरिवनके नाउँ बताओ ।	२५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
		बघवा अस्ते औरे जनावर फें, ● विद्यालयक आँजरपाँजर वो गाउँघरेम रहल रुखवाबरिखवाके नाउँ वो चित्र । जस्तेः- सेखुवा, सिसवा, जाम, आँम, लिचि, खयर, पीपरा, वरगद, कटहर अस्ते और फें, ● फुलरीया वो रुखवाबरिखवक हेरबिचार कर्ति रहल चित्र (जस्तेः- कोर चरहैना, पानी चरहैना, बेह्रवा अगैना अस्ते औरे फें) ।			

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
३) हमार सिप, कला वा प्रविधि					५०
क. हमार सिप वो कला	● घरपरिवारके परम्परागत मौलिक कला बिल्गैना चिजबिज चिन्हे सेक्ना ।	● अपन आँजरपाँजर मिल्ना चिज वो जिनिस जस्तेः कठवासे बनल, माटीसे बनल, पतियासे बनल, कागतसे बनल, बेतबाँससे बनल अस्तहिंक ढेंकी, गोन्द्री, बेरचि, पिरका, खैलर,	● बेतबाँस, कठवा, माटी, पतिया, कागत वो ऊनसे बनल चिज और चित्र जमा कैके कोठामें प्रदर्शन करना, ● शिक्षकुक्के लरकनकेहेंन समूहिक रुपमें चिजके नाउँ कहेक लगैना वो आखिरमें	● चित्र वो चिज हेरके नाउँ बताओ । ● किहिनसे बनल बाटैं, अल्गाके बताओः बक्सा, दोना, खुत्रुकिया, फूला	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		ठेकी, चौकी, चौँठी, जाँतो, माना, पाथी, चर्खा, ढकिया अस्ते औरे चिज फें ।	शिक्षकहुँक्रे बतैना, ● ऐसिन चिज केकर-केकर घरमें मिलठ कहिके गिलमत करैना ।	अस्ते औरे फें ।	
ख) हमार सिरजना	● माटीसे बन्ना चिजके नाउँ कहना वो रुप बनैना, ● अपन सुनल वो जानल स्थानीय गीत गइना, ● एकल वो सामूहिक नाँच नँच्ना, ● स्थानीय बाजाक नाउँ कहना ।	● माटीक चिज, रुप औरे चिज जस्तेः पिडग्री, गगरी, डेहरी, कुठ्ली,चल्हा, खुत्रुक्या, माटीक गोली, चिरैं, घोरवा, मिर्चा, आँम, स्याऊ, अमरुत, ठेकी, मछरी अस्ते औरे चिज फें, ● माटी प्रयोग करके ढेउरहस् आकार वो रुप बनैना जस्तेः गुलियार, चापर, बाटुलो वो नम्मा अस्ते औरे फें, ● स्थानीय बाजानके नाउँ जस्तेः मन्दरा, मञ्जिरा, ढोल, डम्फू, हुड्को, शङ्ख, डमरु अस्ते औरे फें, ● स्थानीय गीत जस्तेः देउडा, सखिया, होरीक गीत, धमार, मागर अस्ते औरे फें,	● शिक्षकहुक्रन अप्नहीं कौनो चिजके नमुनाकलग् ओकर रुप बनैना वो देखैना और लरकन समूहगत वो व्यक्तिगत रुपमें माटीक चिज बनाइक लगैना, ● कौनो फें चिजके चित्र देखाके माटीक रुप बनाइक लगैना, ● चित्र प्रदर्शन करके गिलमत करेक लगैना, ● देख्ना सुन्न सामग्री देखाके वो सुनाके श्रव्यदृश्य प्रस्तुती र छलफल नाँच नाँचेक लगैना ।	● माटीसे कौन-कौन चिज करनाई सेक्जाइठ ? ● माटीक आकृति करनाओ (मछरी, चिरैंया, गाडी आस्ते औरे फें) । ● स्थानीय बाजाक नाउँ बताओ । ● तुँह अपन सुनल कौनो स्थानीय गीत गाके सुनाओ । ● नाँच अवलोकन	२५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		• स्थानीय नाँच जस्तेः देउडा, मुङ्ग्रहुवा, सखिया, कठरिया वो राना थारुनके होरिक नाँच अस्ते और नाँच फें ।			
ग) परम्परागत स्थानीय खेल	• परम्परागत स्थानीय खेलके नाउँ कहना वो खेले सिख्ना ।	• परम्परागत स्थानीय खेल जस्तेः नुकिक्साँधा, कौरी नुकावर, बुक्रिभाँरा, गोली खेल्ना, चुङ्गी, आसपास, फुल्ला, छुर, गट्टा अस्तेऔरे फें ।	• स्थानीय खेल खेल्के देखैना, • खेल खेलेक लगैना ।	• तोहार खेलल् खेलके नाउँ बताओ । • खेल अवलोकन ।	१०
घ) सञ्चार प्रविधि	• सिखाइमें प्रयोग हुइना विद्युतीय उपकरणके नाउँ बतैना । • मोबाइलके परिचय देहना ।	• सिखाइमें प्रयोग हुइना विद्युतीय उपकरणाके चित्र जस्तेः मोबाइल, रेडियो, टिभि अस्ते और चिज फें, • मोबाइलके परिचय ।	• सिखाइमें प्रयोग हुइना विद्युतीय उपकरणके चित्र जस्तेः मोबाइल, रेडियो, टिभि अस्ते और फें चिज देखाके गिलमत करेक लगैना, • ढेउरहस् विद्युतीय उपकरण प्रयोग करके दखैना, • मोबाइल देखाके चिन्हैना वो मनबहलैना वो शैक्षिक उपयोगके बारेम् बत्वैना ।	• सिखाइमें प्रयोग हुइना विद्युतीय उपकरणके नाउँ बताओ ।	१०

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
७) पेसा, व्यवसाय वो आर्थिक क्रियाकलाप					२५
क. स्थानीय पेसा व्यवसाय	• घरपरिवारिक सदस्यनसे करना काम बतैना ।	• घरपरिवारके सदस्यहुँके रोजदिन् करना काम जस्तेः खेतीबारीक काम, घरायसी काम जस्तेः डोका बिन्ना, बारीक काम, कठ्वक् काम, गाह्रा लगैना, भुत्ला छट्नाँ, बिग्रल साइकिल बनैना, लुग्गा सिना, पह्रना पह्रैना, कार्यालयक काम अस्ते औरे काम फे ।	• कक्षक लरकन्के घरपरिवारिक मनैं रोजदिन् करना पेसागत कामेक बारेम गिलमत करैना, • विद्यालयक आँजरपाँजरके कौनो एक दुई घरेक मनैनके करना पेसागत कामदेखाके गिलमत करैना ।	• अपन घरेक मनैंनके कामेक बारेम बताओ । • स्थानीय गाउँघरक पेसा व्यवसायक हेरेबेर देखल कामेक बारेम सुनाओ ।	५
ख) स्थानीय आय आर्जन क्रियाकलाप	• घरमें आम्दानी हुइना क्रियाकलाप कहना ।	• घरपरिवारिक सदस्यहुकनके आम्दानी करना डगर जस्तेः - खेतीपातीमें जस्तेः अन्नबाली, तिना, फलफूल, अस्ते औरे चिज फे, - पशुपालनमें जस्तेः गैया, भैंसीनियाँ, छेग्रीभेंरी, सुव्वर अस्ते औरे पालन फें, - चिरैपालनमें जस्तेः मुर्गी, बक्ती, औरे फें, - औरेमें जस्तेः मछरीपालन,	• कक्षक लरकन्के घरेम ओइनके परिवारिक मनैंन् रोजदिन करना कामेक बारेम गिलमत करैना । • विद्यालयक आँजरपाँजरके कौनो एक दुई घर देखाके वा अवलोकन कराके वहाँक मनैन्से करना कामेक जानकारी लेहना ।	• तोहार घरेक आम्दानीक श्रोत का-का बा ? बताओ ।	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघण्टा
		मधरीपालन, खरपट्वार विरुवा अस्ते औरे पालन फें।			
ग) बजार	• घरेक रोजके कामकाज वो खानपानकेलग खरिद वो बेंचबिखन करना चिजबिजके नाउँ कहना।	• आपन घरेम उत्पादन हुइना चिज, ओइन बेल्सना वो बेंचबिखन करना गिलमत् वो बजारेक चित्र कथा।	• हरेक दिन खइना चिजेक बारेम गिलमत करना वो करैना, • बजारेक चित्र देखैना वो घुमैना तब पाछे गिलमत करना वो करैना।	• तुहरे बजारमें का-का लेहठो ? • तुहँनके घरसे बजारमें का-का चिज बेंच जाइठ ? • हाट बजारेम का-का मिलठ ?	५
घ) पेसागत ज्ञान	• खेतीपातीसे सम्बन्धित क्रियाकलाप कहना।	• खेतीपाती जस्तेः अन्नबाली, तिनाबाली, फलफूल, फूला, खरपट्वार बिरुवा अस्ते औरे फें।	• खेतीपातीक क्रियाकलापके बारेम गिलमत करना वो करैना।	• तुहनके बारीम का-का फरठ ? • खेतवम का-का लगैठो ?	५
ङ) पर्यटन	• स्थानीय पर्यटकीय स्थानके नाउँ बतैना।	• स्थानीय पर्यटकीय स्थान जस्तेः घोराघोरी तलवा, चिरैंहा तलवा, बुलबुलिया तलवा, ओजहुवा तलवा, नकरोर तलवा, बुट्काबाबा, अस्नाबाबा, सीताकुवा, बेतहनी अस्ते औरे फें।	• स्थानीय पर्यटकीय स्थानके चित्र और सुन्ना वो देख्ना सामान देखाके गिलमत करेक लगैना।	• स्थानीय पर्यटकीय स्थानके नाउँ बताओ।	५

४.२ कक्षा २: विषयवस्तुक विस्तृतीकरण

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१. हमार भाषा, सँस्कृति, इतिहास वो साँस्कृतिक सम्पदा					40
क) समुदायक इतिहास	• अपन समुदायक बारेम सामान्य परिचय बतैना ।	• समुदायके संरचना जस्तेः जातजाति, थारू, मगर, बाहुन अस्ते औरे फें गुरूङ, राजी, नेवार, क्षेत्री और - धरम जस्तेः हिन्दु, इसाइ, इस्लाम, बौद्ध अस्ते औरे धरम फें, • वडा अध्यक्ष, भलमन्सा, चिराकी, स्वास्थ्य स्वयंसेविकाके अस्ते औरे जनहन्के नाउँ वो परिचय, • अपन गाउँक समुदायके ऐतिहासिक मनैं, पुरान वस्ती, चौबट्टी, डगरा, कुलवा, कुवाँ अस्ते औरे चिज फें ।	• अपन समुदायके जातजाति वो धरमक सूची बनाइक लगैना, • वडा अध्यक्ष, भलमन्सा, चिराकी, स्वास्थ्य स्वयंसेविका अस्ते औरे जनहन्के फें नाउँ कहेक लगैना, • अपन गाउँक समुदायके ऐतिहासिक मनैयाँ खोजेक वो चिन्हेंक लगैना, • पुरान वस्गित, चौबट्टी, डगरा, कुलवा अस्ते औरे चिजके पहिचान करेक लगैना ।	• अपन समुदायके नाउँ बताओ रे ! लरको । • तुहँन गाउँमें कौन-कौन जात वो थरके मनैं बाटैं ? बताओ । • तुह्रन गाउँम पुराना चिज का-का बाटैं ? बताओ ।	५
ख) समुदायमें बोल्ना मातृभाषा	• स्थानीय ठाउँम बोल्ना ढेउरहस् भाषाक सूची बनैना, • स्थानीय मातृभाषाक कुछ शब्द बुझ्ना, बोल्ना वो वाक्य बनैना ।	• ढेउरहस सामुदायक भाषा जस्तेः थारू डंगौरा, देउखरिया, रझटिया कठरिया ओस्तहीं नेपाली, डोटेली, मगर, नेवारी, राजी अस्ते औरे भाषा फें,	• हरेक लरकन अपन-अपन समुदायमें बोल्ना मातृभाषक नाउँ कहेक लगैना, • अपन-अपन मातृभाषामें समूहगत रूपमें संवाद करेक	• अपन मातृभाषक नाउँ कहो । • अपन मातृभाषम लय मिलाके गीत गाओ । • तुहन गाउँम बोल्ना मातृभाषा का-का होईंह ?	5

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		• स्थानीय गाउँघरम बोल्ना भाषाक अक्षर/लिपि ।	लगैना, • सुन्ना सामानक प्रयोग करके मातृभाषाक पहिचान करेक लगैना, • चित्र/चिज देखाके मातृभाषामें वर्णन करेक लगैना, • कुछ स्थानीय भाषा वो नेपाली भाषाके शब्दभण्डारके सूची बनैनामें गिलमत करना ।		
ग) स्थानीय रहनसहन वो सँस्कृतिक परिचय	• अपन जातिक वो समुदायक रहनसहन वो संस्कारके बारेम परिचय देहना, • रानपरोशेक नातापाँत, गुरू वो अपनसे बरवार मनैंन आदर, सत्कार, शिष्टाचार वो सहयोग करना ।	• स्थानीय पूजापाठ और मेला परभ जस्तेः हरेरी पूजा, अरौटी, धुरिया पूजा, लवाङ्गी पूजा/न्वाङ्गी, मोहन्याल जाँत, माघी मेला, दही चउ़र खइना, दुलहा दुलहीक पुतला बनाके खेल्ना, दिदीबहिनीयन् अग्रासन् वो पहुरा देहना अस्ते औरे चिज फें, • बरघरिया, गुरूवा, चिरकिया, केसौका, सोरहिनिया, मुखिया, जोगीया, सन्यासी, कटुवाले, पण्डित, बैदवा अस्ते औरे मनैं फें, • भोज भतेर जस्तेः भोजव्याह,	• पहिरन देखाके जातिन चिन्हेंक लगैना, • लरकनके अपन-अपन गाउँघरेम हुइटी रहना संस्कृतिक गतिविधि जस्तेः कथा, पूजापाठ, छठ्ठी, भोजब्याह, पास्नी अस्ते औरे सँस्कृति फें ओकर बारेम फें कहेक लगैना, • सुन्ना देख्ना सामानसे साँस्कृतिक झाँकी (सोंड) देखाके गिलमत करैना, • संस्कारअनुसार अभिवादन	• तुहँन टोलके मनैं कैसिन-कैसिन पहिरान लगैठैं कहो । • तरतिउहार जस्तेः हरेरी पूजा, अरौटी, धुरिया पूजा, लवाङ्गी पूजा/न्वाङ्गीमे का-का करठैं ? • तुहरे अपनसे बरवार मनैंन भटैलेसे वो विदा होइबेर कैसिक अभिवादन करठो ?	15

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		व्रतबन्ध, भण्डारा अस्ते आरे संस्कार फें, ● परिवारमें लगाइना लुगरा (पहिरान) जस्तेः लेहङ्गा, गटिया, चोलिया, फरिया, जामा, घँघरा, पटुका, दौरा सुरुवाल अस्ते वो, -गरगहना जस्तेः बाला, मुन्द्री, तिलहरी, पाइजेब, अँङ्गठी, चुरिया, पोते, कन्ठी, करधुन, बाली, कल्ली, हार अस्ते औरे फें, ● अपन रानपरोशेक नातागोता, भिक्षु, गुरू, पण्डित, जोगीया, सन्यासी, वैदवा, मानल कमनैं और बरवार मनैंन आदर वो छोट मनैंन माया करना वो टुव्वर लरका, बेसाहारा मनैंन प्रती सहयोगी भावनक विकास ।	जस्तेः ढोग, नमस्ते, प्रणाम, सलाम, दण्डवत् करेक लगैना, ● आदारसत्कार करटिरहल चित्र वो भिडियो फें देखैना, ● बेसहारा मनैंन सहयोग करना अभिनयात्मक खेल खेलैना ।		
घ) स्थानीय तरतिउहारेक परिचय	● स्थानीय तरतिउहार, मेला बजार, जात्रा अस्ते औरे फें परिचय देहना ।	● स्थानीय तरतिउहार वो परभ जस्तेः माघी, अतवारी, गौरा, लवाङ्गीपूजा, बिसु, ओल्के, गुरही अस्रैना, चिरै भग्ना अस्ते औरे फें नाउँ और	● समूहगत रूपमें मनैना तरतिउहारके नाउँ पुँछना वो कहेक लगैना वो टिपोट करना,	● स्थानीय तरतिउहार नाउँ बताओ । ● माघेक दिन का करठैं ?	5

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		परिचय ।	• ढेउरहस् तरतिउहारेक चित्र देखाको परिचय दहना वो गिलमत करैना, • समूहिक रूपमें अभिनय करेक लगैना ।		
ङ) स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदानके परिचय	अपन वडा वो समुदायमें रहल साँस्कृतिक सम्पदाक नाउँ कहना ।	• स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदा जस्तेः घोरीघोरक देवथनवा, महोन्याल मन्दिर, सीताकुवामें करना पूजा वो मूर्ती पूजा, • बुट्काबाबा, असना बाबा, बेलपत्री शिव बाबा, मरवामें करना पूजा, • चर्च, गुम्बा, मस्जिदके पहिचान अस्ते औरे सम्पदा फें ।	• स्थानीय धार्मिक और सांस्कृतिक स्थानमें घुमाफिराके देखल चिज वो बात टिपोट करेक लगैना वो गिलमत करैना, • स्थानीय सँस्कृतिक सम्पदाक बारेम समूहमें गिलमत करेक लगैना, • समूहगत रूपमें चित्र देखैना वो मन्दिरके नाउँ कहेक लगाके गिलमत करैना ।	• घोरीघाराक थनवँम केकर पूजा हुइठ ? • तुहँन घरेक लग्घे वो आँजरपाँजर रहल मन्दिरके नाउँ बताओ ?	5
च) वडा स्तरके सामाजिक सङ्घसंस्था	• वडा स्तरके सामाजिक सङ्घसंस्थनके नाउँ कहना ।	• वडा स्तरके सामाजिक सङ्घसंस्था जस्तेः महिला समूह, बाल क्लब, सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति,	• सामाजिक जुटेहलक चित्र देखैना, • स्थानीय सङ्घसंस्थनसे करल	• तुहँन वडामें रहल सङ्घसंस्थनके नाउँ बताओ । • चित्र हेरके नाउँ बताओ ।	5

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		जुनियर रेडक्रस सर्कल, युवा क्लब, वडा स्तरीय बरघरिया सञ्जाल, वडा स्तरीय खोप केन्द्र अस्ते औरे समूह फें ।	कामके बारेम गिलमत करैनो, ● सामाजिक सङ्घसंस्थासे करल कामके अभिनय करेक लगैना ।		

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
२. हमार भूगोल वो प्रकृतिक सम्पदा					४०
क) हमार भूगोल	● अपन वडाक अवस्थिति वो सिवाना बतैना, ● अपन टोल समुदाय वो ओकर आँजरपाँजरके भौगोलिक स्वरुप बतैना वो रेखाङ्कन करना, ● अपन वडाभित्तर रहल गाउँ, तलवा, मैदान, खाल्हवा, सरकवा चिन्हा वो नाउँ बतैना, ● स्थानीय क्षेत्रके हावापानी वो मौसम कहे वो लिखे सेक्ना ।	● नक्सामें वडाक अवस्थिति देखैना, ● स्थानीय गाउँक भौगोलिक स्वरुप जस्तेः सोप्पहा, बरोबर, खोल्हवा, तलवा ओस्ते औरे फें चिजके जानकारी, चित्र और विवरण, ● लग्घेक गाउँक भौगोलिक स्थिति जस्तेः सिवाना, स्वरूप, बरोबर, सोप्पहा, डगरा, खोल्हवा, बनवा अस्ते औरे फें चिजके नक्सा वो विवरण, ● स्थानीय क्षेत्रके हावापानी वो मौसम जस्तेः घाम, जारे, वरषा, हिउँद, बदरी, शितलहरी, पाला, हुस्सु, सिरटो,	● स्थानीय गाउँक भौगोलिक स्थितिक बारेम बताके अवलोकन वो घुमफिर करैना, ● सोप्पहा, बरोबरके परिभाषा वो स्वरूपके बारेम गिलमत करैना, ● अपन नगरपालिकाक नक्सा देखाके गाउँ और वडाक सिवानक बारेम गिलमत करके रेखाङ्कन करेक लगैना, ● रानपरोशी गाउँक क्षेत्र घुमफिर करैना वो दुई गाउँक बिचके भौगोलिक फरक वो एक्केहस्	● गाउँक स्वरूपके बारेम् कहो । ● नगरपालिकाक नक्सा हेरके अपन वडा देखाओ । ● स्थानीय गाउँ वो रानपरोशी गाउँक बीचके फरक, एक्केहस् बिल्गैना लग्ना बरोबर, खोल्हवा, तलवा अस्ते औरे फें रुपके बारेम बताओ । ● तुँहन गाउँकेहेंन अल्गैना सिवाना जस्तेः खोल्हवा, बनवा, पहार, डगरा, वा चौबट्टी बताओ । ● अपन बैठल क्षेत्र, गाउँ वो टोलके नाउँ कहो ।	१५

		तुँवालो, सुख्खा, आँधीबौखा अस्ते औरे मौसम फें ।	लग्ना ओकर बारेम गिलमत करैना, ● दुई गाउँकेहेंन अल्गैना खाल्हवा, डगरा, बनवाँ, चौबट्टी अस्ते औरे चिज फें ओकर बारेम गिलमत कराके ओकर नाउँ वो ठाउँक बारेम जानकारी देहना, ● कक्षाकोठा बाहेर लैजाके आँजरपाँजरके हावापानी वो मौसम देखैना, ● चित्र, सुन्ना वो दखैना सामान देखाके गिलमत करैना ।	● अपन बैठल क्षेत्र, गाउँक मौसम वो हावापनीक बारेम् कहो ।	
ख) प्राकृतिक सम्पदा	● वातावरणके तत्वनके सूची बनैना, ● स्थानीय लदिया वो तलवक सूची बनैना, ● लदिया वो तलवक फाइदक बारेम बतैना, ● गाउँ और लग्घेक बनवम रहल मुख्य रुखवाबरिखवक सूची बनैना, ● स्थानीय जडिबुटीहरूको पहिचान गर्न ,	● वातावरणके मुख्य तत्व जस्तेः हावाबयाल, पानी, माटी, खरपटवार, जंगली जनावर अस्ते औरे चिज फें, ● अपन बैठल ठाउँक रानपरोशके समुदायमें रहल तलवा, लदियक चित्र वो नाउँक सूची, –स्थानीय लदिया जस्तेः-डोरा, कन्द्रा, बौरहुवा, सख्ली काँह्रा अस्ते औरे लदिया, –स्थानीय तलवा जस्तेः घारीघोरा, नकरोर, चिरैंहा, बैसहुवा, ओजहुवा	● वातावरणके मुख्य तत्व जस्तेः बयाल, पानी, माटी, खरपट्वार, जंगली जनावर अस्ते औरे चिजके बारेम फें गिलमत करैना, ● स्थानीय लदिया, तलवा चिन्हार्के सूची बनाइक लगैना, ● विद्यालय लग्घे रहल पानीक स्रोत देखाके ओकर प्रयोग वो फाइदक बारेम बताके गिलमत करैना,	● वातावरणके तत्वक नाउँ बताओ । ● अपन बैठल गाउँघरेक वो वडामें रहल लडियक वो तलवक सूची बनाओ । ● लदिया वो तलवक फाइदा बताओ । ● अपन गाउँघर वो वडामें मिल्ना रुखवाबरिखवक सूची तैयार करो । ● स्थानीय जङ्गलमा पाइने खरपट्वार बिरुवक नाउँ बताओ । ● अपन देखल जंगली जनावरनके नाउँ	२५

	• स्थानीय बनवम् मिल्ना जनावर वो चिरैं और ओइनके खैना चिजके करे सेक्ना, • बनवक फाइदा कहे वो लिखे सेक्ना, • फुलवरीया और बारीक हेरविचार करना ।	अस्ते औरे तलवा फें, • लदिया वो तलवास हुइना फाइदा जस्तेः सिंचाइ करना, बिजुली निकरना, लाऊ चलैना, लदियम पौंढ्ना, मछरीपालन करना अस्ते औरे फाइदा, • स्थानीय गाउँघरमें वो बनवम मिल्ना रुखवाबरिखवा फलफूलके चित्रसे पहिचान करना जस्तेः सेखुवा, सिसवा, जाम, खैयर, करमा, सेमरा अस्ते औरे रुखवाबरिखवा फें, • स्थानीय खरपटवार बिरुवा जस्तेः बेल, बेसार, तीतपतीया, औंरा, हर्रा, तुलसी, निम, गुरजवा, घोरताप्रे, बर्रा, बच, घ्युकुमारी अस्ते औरे बिरुवा फें, • स्थानीय जङगली जनावर वो चरिचुरुङ्गनके नाउँ वो चित्र जस्तेः ढौरी, मजोर, परेवा, सुग्गा, कौवा, चित्तर, खरहा, गिदरा, बघवा अस्ते औरे जनावर फें, • स्थानीय जङगली जनावर वो चरिचुरुङ्गनके आहारा जस्तेःघाँस, किराफटिङ्गा, सिकार अस्ते औरे आहार फें,	• अपन गाउँ, वडा वो विद्यालयक आँजरपाँजरके स्थानीय बनवा घुमाफिराके देखैना वो रुखवाबरखवा चिन्हैना अस्तहेंक आकर नाउँ फें लिखेक लगैना, • स्थानीय गाउँघरमें मिल्ना खरपटवारिक बिरुवक नाउँ टिपोट करना वो चित्र देखाके गिलमत करैना, • लरकन अपन बैठल ठाउँ वो वडाक आँजरपाँजर मिल्ना जंगली जनावरके नाउँ, चित्र, खाना, ओस्तहेक बासस्थानके आधारमें परिचय देहना, • बनवक फाइदक फाइदक बारेम गिलमत करैना, • विद्यालय आँजरपाँजर घुमाफिराके वातावरणके अवस्थाबारेम बतावैना वो आँजरपाँजर कुरकुट रहे वा सफासुग्घर रहे ओकर बारेम गिलमत करैना, • विद्यालयमें रहल फुलवरीया और रुखवाबरिखवम पानी	वो आहारा बताओ । • बनवा हुइलेसे वो रहलेसे का फाइदा हुइठ ? • रुखवाबरिखवक हेरचाह कैसिक कर जाइठ ?	

		● ब्नवासे हुइना फाइदा जस्तेः घरसंघा, काठी, भ्काला पतिया, घाँस, खरपटवार बिरुवा, सोत्तर अस्ते और चिज फें, ● फुलवरीया और रुखवाबरिखवक हेरबिचार ।	चरहैना वो कोर चरहैनामें लरकन सामिल कराके सिखैना ।		

क्षेत्र	**विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि**	बिषयवस्तुक बिस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याकन प्रक्रिया	पाठ्य भार
३) हमारे सिप, कला और प्रविधि					५०
क) हमार सिप वो कला	● घरपरिवार और आँजरपाँजर परम्परागत मौलिक कला बिल्गैना चिजके परिचय देहना ।	● घरपरिवार वो आँजरपाँजर मिल्ना वस्तुक चित्र वो सामान : ● बेतबाँससे बनल सामान जस्तेः कुर्सी, डोका, पेटार, टेबल, डिलिया, थुन्से, डेला, सुप्पा, मुढा, बख्खारी, बेना (पड्खा) अस्ते और चिज फें, ● कठवासे बनल सामान जस्तेः पिर्का, टेबुल, हर, जुवा, खराउँ, आरी, पलरा, चट्वा, डबला, मन्दरा, तबला, साराङ्गी, खटिया अस्ते और चिज फें, ● माटीस बनल सामान जस्तेः डेहरी, चुल्हा, टायल, कुठ्ली, खुत्रुक्किया,	● ढेउरहस् मेंरमेंराइक चिज, चित्र देखाके लरकनहें नाउँ कहेक लगैना, ● वो उहे चिज केकर केकर घरेम् बा, पुँछ्ना, ● वो उहे चिजके नाउँ वो काम पुँछ्के सल्लाहमसवारा देहना, ● परम्परागत मौलिकता बिल्गैना सामान कक्षाकोठम प्रदर्शन करना, ● परम्परागत मौलिकता बिल्गैना सामानक चित्र बनाके कक्षाकोठाम प्रदर्शन करना, ● अपन घरेक आँजरपाँजर रहल वो परम्परागत मौलिकता बिल्गैना सामान देखाके उहे सामानक प्रयोगके बारेम् पुछ्ना,	● चित्र हेरके नाउँ बताओ । ● वस्तु हेरके ओकर काम बताओ । ● डोका का काममें प्रयोग हुइठ ? ● तुहँनके घरेम कठवासे बनल का-का चिज बाटैं ? बताओ ।	५

		मकल, इटा, दिया अस्ते औरे चिज फें, ● ऊनसे बनल सामान जस्तेः स्विटर, पन्जा, मोजा, टोपी, गलबन्दी, गलैंचा, राडी, कमरा आस्ते औरे चिज फें, ● पतियासे बनल सामान जस्तेः दोना पतरी, फिरफिरिया अस्ते औरे चिज फें, ● कागतसे बनल सामगी जस्तेः फूला, पटेङ्गवा, लाउ आस्ते औरे चिज फें, ● औरे सामान जस्तेः लढ़िया, कुवाँ, हेल्का, डिलिया, जाल, खराउँ, झुक्का, ढकिया, छतरी, टपरी, गोन्द्री, डोका, बेंरची, ठेकी, पिर्का, डोकनी, ढेंकी, खटिया, डोली, डोला, भख्खारी, ढकिया, थुन्से, लढ़िया, लहरू, झुक्का, डेहरी, चुल्हा, भौका, भौकी, वोखल, चकिया (जाँतो), हर, जुवा, किल्वाही (दाँते), हेंगा, कुवाँ, जरूवा, गेड्ली, खोरिया अस्ते औरे चिज फें ।	● शिक्षकहुँक्रे अपनहीं माटीक मेरमेराइक सामान बनाके देखैना ।		

ख) हमार सिरजना	• माटीसे ढेउरहस् मेरमेराइक चिज बनैना, • स्थानीय सामानक प्रयोग करके खेलौना बनैना अभ्यास करना, • अपनं जानल स्थानीय गीत गइना, • स्थानीय गीतमें नाँच नच्नाँ, • स्थानीय बाजा बाजैना अभ्यास करना ।	• माटीसे बनल ढउरहस् मेरमेराइक चिज (भाँरा) जस्तेः गगरी, भँकरी, टुँईया, दिया, करुवा अस्ते औरे भाँरा फे, • माटीसे बनल ढउरहस् मेरमेराइक खेलौना जस्तेः घोंचिया, रथ, लह्रिया वो लहरु, पिंङ्गरी, गुरही, पुट्ली, गेंद अस्ते औरे खेलौना फें • स्थानीय गीत जस्तेः देउडा, माँगर, सखिया, झुमरा, होरीक गीत, भैली, तीज अस्ते औरे गीत फें, • स्थानीय नाँच जस्तेः देउडा, मुङ्ग्रहवा, सखिया, होरीक नाच अस्ते औरे नाँच फें, • स्थानीय बाजा जस्तेः मन्दरा, बस्ली, दमाहा, सहनाई, ढोल, डौरा, डम्फु अस्ते औरे बाजा फें ।	• लरकन माटीसे ढेउरहस् मेंरमेंराइक चिज बनाइक लगैना, • स्थानीय चिजके प्रयोग कैके ढेउरहस् मेंरमेंराइक खेलौना बनाइक लगैना, • नमुना प्रदर्शन, सामूहिक और व्यक्तिगत अभ्यास वो प्रस्तुत करेक लगैना ।	• माटीसे केराक नमुना बनाके देखाऊ । • स्थानीय औरे सामान (जस्तेः कागत, खरपट्वार) से खेलौना बनाओ ओ देखाओ । • तोहाँर सुनल स्थानीय गीत गाके सुनाओ । • अब्बे तुँह गइलो उहे गीतके नाउँ बताओ । • गीत वो मन्दरक तालमें नाँचो । • अब्बे नँच्लो उहे नाँचेक नाउँ बताओ ।	२०
ग) हमार खेल	• समुदायमे चलल् परम्परागत स्थानीय खेल पहिचान करना वो खेल खेल्ना ।	• परम्परागत स्थानीय खेल जस्तेः कोइली दिदी री......, लोचिक डण्डा, गुल्ली खेल्ना, कौरी नुकावर, नुकिकसाँधा, बुक्रिभाँरा, गोली खेल्ना, एक्ठी खेल, छुर, लक्कुढाल, टिपु, घरबसावर, खुँटासटावर अस्तहीं औरे खेल फें ।	• शिक्षकहुँक्रे नमुना रुपमें देखाके निर्देशन देहटी खेल खेलेक लगैना ।	• स्थानीय खेलके नाउँ कहो । • समूहमें संघरियनसंघ कौनो फें खेल खेलो ।	१०

घ) सञ्चार प्रविधि	• सिखाइमें प्रयोग हुइना विद्युतीय उपकरणके नाउँ कहना वो लिख्ना, • सिखाइमें मोबाइलके प्रयोग करना, • कम्प्युटरके सामान्य परिचय देहे सेक्ना ।	• सिखाइमें प्रयोग हुइना विद्युतीय उपकरणके नाउँ जस्तेः क्याल्कुलेटर, मोबाइल, रेडियो, टिभि, कम्प्युटर अस्तहिं औरे सामान फें, • मोबाइलके प्रयोग जस्तेः लरका फुसलैना गीत, नाँच, चिज देखैना, चित्र बनैना वो रङ भर्ना, हिसाब सिख्ना अभ्यास करना अस्ते औरे चिज फें हेर्ना वो सिख्ना, • कम्प्युटरके प्रयोग जस्तेः विद्युतीय उपकरण हो, बहुउपयोगी चिज हो, सञ्चार वो सिखाइमें सहायता करठ अस्ते औरे उपयोग फें, • हार्डवेयर जस्तेः माउस, किबोर्ड, मोनिटर, सिपियु अस्ते औरे चिज फें, • कम्युटर खोल्ना वो बन्द करना अभ्यास ।	• सिखाइमें प्रयोग हुइना विद्युतीय उपकरणके नाउँ कहना वो लिखेक लगैना, • मोबाइल देखाके बालगीत लगायत लरकन सुफलैना गीत, नाँच, बह्रिया वो मनबहलैना चिज देखैना, • चित्र बनैंना वो रङ भर्ना, हिसाब सिखेकलग अभ्यास करैना, • ढेउरहस् मेंरमेंराइक कामलग्ना एप्सके प्रयोगके बारेम देखैना, • लरकन अपनहीं अभ्यास करना मौका देना, • कम्प्युटर देखाके हार्डवेयर चिन्हैना, • कम्प्युटरके सामान्य परिचय वो प्रयोग बतैना, • कम्युटर खोल्ना वो बन्द करना अभ्यास करैना ।	• सिखाइमें प्रयोग हुइना विद्युतीय सामान का-का होइंह ? बताओ । • तुँहरे मोबाइलसे का चिज सिखे सेक्बो ? • कम्प्युटरके हार्डवेयरके नाउँ कहो । • कम्प्युटर कैसिन उपकरण हो ? • कम्प्युटर खोलके वो बन्द कैके देखाओ ।	१५

क्षेत्र	**विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि**	**विषयवस्तुक विस्तृतीकरण**	**सम्भावितशिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप**	**सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया**	**पाठ्य घण्टा**
७) पेसा, व्यवसाय वो आर्थिक क्रियाकलाप					३०

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावितशिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
क) स्थानीय पेसा, व्यवसाय	• आँजरपाँजर और संघरियनके परिवारके घरेक मनैंनके करना काम बतैना ।	• घरपरिवार और आँजरपाँजरके मनैंनके रोजके करना काम जस्ते: खेतीपाती, पशुपालन, व्यापार व्यवसाय, नोकरी, मजदुरी, वैदेशिक रोजगार अस्ते औरे काम फें ।	• परिवार और आँजरपाँजरके मनैंनके रोजहस् करना पेसागत और व्यवसायिक कामके बारेम गिलमत करना वो करैना, • विद्यालय लग्घेक कौनो एक दुईठो घर देखाके उहाँक मनैंनके करना पेसागत कामेकबारेम जानकारी लेहनाँ, • ढेउरहस् तमानुक पेसा व्यवसाय बिल्गैना चित्र, सुन्ना वो देख्ना सामान देखाके गिलमत करना वो करैना ।	• तुहँन परिवार और आँजरपाँजरके घरेक मेनैंनके करना पेसागत काम (व्यवसाय) के सूची बनाओ ? • तुहँन संघरियनके घरेक मनैं का-का पेसागत काम (व्यवसाय) करठैं ?	५
ख) स्थानीय आय आर्जन क्रियाकलाप	• आँजरपाँजर और गाउँघरेक आयआर्जनके क्रियाकलाप बतैना ।	• परिवार, आँजरपाँजर और संघरियनके परिवारनके मैंनसे आयआर्जनकेलग करना काम जस्ते: घरेलु व्यवसाय जस्ते: गलैंचा, राडी, पाखी, टोपी, झोला, थाङका अस्ते औरे व्यवसाय फें, • अस्ते औरे व्यवसाय जस्ते: कठवक मिस्त्री, घर बनैंना मिस्त्री, मिल चलैना, पानी मिल चनैना, दुकान चलैना अस्ते औरे काम फें ।	• खेतीपाती, मछरीपालन, मधरीपालन जैसिन आय आर्जनके कामहस् बिल्गैना चित्र दखैना, आयआर्जनकेलग हुइटीरहल कामेक जगहम् घुमफिर करैना वो गिलमत करैना, • ढेउरहस् तमानुक आय आर्जनके पेसा व्यवसाय बिल्गैना, सुन्ना वो देख्ना सामान देखैना ।	• तुहँन संघरियनके घरेक मनैं वो आँजरपाँरके घरेक मनैंनके आय आर्जनके काम का-का हो ?	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावितशिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
ग) बजार	• गाउँघरमें उत्पादन हुइना चिज, वो ओकर प्रयोग और बेंचबिखनके स्थिति बतैना ।	• गाउँघरमें उत्पादन हुइना चिज जस्तेः घान, गोहुँ, मकै, लाही, तिना तरकारी, आलु, दाल, मिर्चा, बेसार अस्ते औरे जिनिस फें, • बजारमें बेंचबिखन करना जिनिस जस्तेः घान, गोहुँ, मकै, लाही, तिना तरकारी, आलु, दाल, मिर्चा, बेसार अस्ते औरे जिनिस फें, • बजारमें खरिद करना जिनिस जस्तेः लावा लुगरा, जरावर, खैना चिज बिस्कुट, चक्लेट अस्ते औरे चिज फें,	• गाउँघरमें हीं उत्पादन हुइल वो रोजदिन घरेम प्रयोग हुइना वो बाहेरसे खरिदेके लन्ना चिजके सूची तैयार करके गिलमत करना वो करैना, • स्थानीय दुकान वो बजारेक अवलोकन कराके वहाँ रहल चिजेक बारेम गिलमत करैना, • खरिद करुइया वो बेचुइयक भूमिका दखैना वो आकर बारेम् गिलमत करैना ।	• किराना दुकानके परिचय देओ ? • तुहँन गाउँघरेम उत्पादन हुइना वो बजारेम बेंचबिखन हुइना चिजके नाउँ बताओ ।	५
घ) पेसागत ज्ञान	• खेतिपाती पेसासे सम्बन्ध रख्ना क्रियाकलापके पहिचान करना वो सूची बनैंना ।	• खेतिपाती जस्तेः अनाज, तिना तरकारी, फलफूल, फूला, बेम्टी अस्ते औरे अनाज फें, • पशुपालन जस्तेः गैयापालन, भैंसपालन, छेगरीभेंरीपालन, सुव्वरपालन, मुर्घीबक्टीपालन अस्ते औरे पालन फें, • औरे पालन जस्तेः मछरीपालन, मधरीपालन अस्ते औरे पालन फें,	• खेतिकिसानी पेसाकसँगे सम्बन्धित करटी रहल कामके चित्र, सुन्ना वो देख्ना सामान देखैना, अस्तहीं खेतिकिसानी करना ठाउँक देखाके सुचि बनाइक लगैना ।	• खेतिपाती पेसामें का-का काम करेक परठ ?	५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावितशिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		• खरपट्वार बिरुवक खेती जस्तेः लेमनग्राँस, सिट्रोनेला, पामारोजा, मेन्था अस्ते औरे खरपट्वारिक खेति फें ।			
ङ) उद्योग व्यवसाय	• समुदाय स्तरमें चलल् उद्योग व्यवसायके नाउँ कहना ।	• स्थानीय स्तरमें चलल् उद्योग व्यवसाय जस्तेः मिल, इटाभट्ठा, किरानक दुकान, होटल, लुग्गक दुकान, लुगरा सिउइयक दुकान, भुत्ला कट्ना दुकान अस्ते औरे दुकान फें ।	• स्थानीय स्तरमें चलल् वो चलटी रहल दुकान, उद्योग, मिल, ईटा भट्ठा, होटल, लुग्गा सिवैना दुकान, भुत्ला कट्वैना दुकान देखैना और दुकानमें भुत्ला कट्टी रहल चित्र देखाके गिलमत करना वो करैना, • स्थानीय उद्योग व्यवसायक स्थान देखैना वो प्रश्नोत्तर करेक लगैना, • उद्योग व्यवसायके सुन्ना वो देख्ना सामान दखाके गिलमत करैना ।	• तुहँन समुदायमे रहल उद्योगनके सूची बनाओ ?	५
च) पर्यटन	• स्थानीय पर्यटकीय स्थानके परिचय देहना ।	• स्थानीय पर्यटीय स्थान जस्तेः घोराघोरी तलवा, चिरैंहा तलवा, बुलबुलिया, नकरोर, बुट्काबाबा, अस्नाबाबा, सीताकुँवा अस्ते औरे स्थान फें ।	• स्थानीय पर्यटीय स्थानके चित्र और सुन्ना वो देख्ना सामान देखाके गिलमत करना वो करैना ।	• तुहँन समुदायक आँजरपाँजर रहल पर्यटकीय स्थान कौन-कौन हो ?	५

४.३ कक्षा ३: विषयवस्तुक विस्तृतीकरण

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१. हमार भाषा, सँस्कृति, इतिहास वो साँस्कृतिक सम्पदा					३२
क.हमार इतिहास	• घोराघोरीक सामान्य इतिहास बतैना ।	• स्थानीय खिस्सामें आधारित कहानी, • पौराणिक कहानी, • समुदाय वो घोराघोरीक बिचके ऐतिहासिक सम्बन्ध, • घोडाघोडी नगरपालिकाके स्थापना वो परिचय ।	• शिक्षकहुँक्रे खिस्सा सुनाके लरकन बिच बातचित करवैना, • पौराणिक कहानी सुनैना, • घोडाघोडी नगरपालिकाक विवरण प्रस्तुत करना ।	• घोरीघोराक नाउँ कैसिक परल ? • घोडाघोडी नगरपालिकाके स्थापना कब हुइल ? • कौन कौन गाविस केहँन मिलाके घोडाघोडी नगरपालिका बनल ?	४
ख. भाषा	• स्थानीय मातृभाषामें बातचित बतवैना ।	• स्थानीय स्तरमें बोल्ना मातृभाषा जस्तेः नेपाली, डंगौरा, देवखरिया, रफ्कटिया, कठरिया, डोटेली, नेवारी, मगर, गुरूङ अस्ते और जाती फें ।	• अपन मातृभाषामें कौनो विषयमें बोलेक लगैना, • अपन मातृभाषामें संघरियनसँग संवाद करेक लगैना, • ढेउरहस् मातृभाषाक सुन्ना वो देख पर्ना सामान देखैना वो सुनैना ।	• अपन मातृभाषामें अपन परिचय देओ । • अपन मातृभाषामें परिवारके बारेम जानकारी देओ । • थारू भाषाम् संवाद करके सुनाओ ।	४
ग. सँस्कृति वो रहनसहन	• स्थानीय क्षेत्रके रहनसहन वो संस्कारके परिचय देहना, • स्थानीय स्तरमें मनैना धार्मिक और सांस्कृतिक क्रियाकलापके परिचय देहना,	• अपन जाति वो समुदायके खानपिन जस्तेः कपुवा, चट्नी, ढिक्री, खँरिया, फुलौरी, कचौरी बलौरी, लाउन, बाबर, खुर्मा, कसार, सेलरोटी, खिर, खिचडी,	• अपन जातके समुदायक खाना और पहिरनके बारेम गिलमत करेक लगैना पो टिपोट कर्ना । • सगोल परिवार र एकसँरुवा परिवारके चित्र देखाको पारिवारके	• तोहाँर परिवारमें तरतिउहारमें खइना विशेष खाना कौन-कौन चिज हो ? • थारू समुदायमें जन्नी मनैं कैसिन-कैसिन लुग्गा पहिरठैं ?	१२

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	• समुदायमें मिलके बैठना ।	मासके फाँडो, पनडुब्का, भुनेरोटी अस्ते औरे खैनपिन परिकार फें, • लवाङ्गी पूजा, हरेरी पूजा, धुरिया पूजा, मोहन्याल जाँत, देवाली पुजा, तुलसी पूजा अस्ते औरे पूजा फें, • न्वारन, पास्नी, भोजब्याह, व्रतबन्ध, चुडाकर्म, मृत्युसंस्कार अस्ते औरे संस्कार फें, • अपन जाति वो समुदायके पहिरन जस्तेः अंगोछा, धोती, झुलुवा, भेगुवा, लेहङ्गां, चोलिया, गटिया, गुन्यू, चोली, पटुका, जामा, घाँघर, गामन, पछ्यौरी अस्ते आरे पहिरन फें, • परिवारिक करनावट जस्तेः सगोल परिवार वो एकसँरुवा , • सामुदायिक मेलमिलाप जस्तेः मिठ बोली, किहनोसे झगडा नाइ करना, भेद नाइ करना, मिलके बैठ्ना, सामूहिक काम मिलके करना, अगहवा बन्ना सिप ।	संरचनक बारेम गिलमत करैना, • समुदायमें समूहिक रूपमें करना धार्मिक और सांस्कृतिक काम हुइटीरहल चित्र देखाके परिचय देहेक लगैना, • लरकन शिष्टचारसे बौल्ना कौनो संवाद करैना, • सामूहिक खेल खेलैना, • मेलमिलापसे हुइना फाइदक बारेम गिलमत करैना ।	• सगोल परिवार वो एकसरवा परिवारमें का फरक बा ? • लवाङ्गी पूजा कैसिक मना जाइठ ? • न्वारनमें का-का करठैं ? • ऋपनसे बरवार वो छोट मनैंनसंग बोलेबेर शिष्टाचारके शब्द कहो । • मेलमिलापसे हुइना फाइदा का-का हो ?	

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
घ. तरतिउहार	• स्थानीय तरतिउहारमें करना मुख्य मुख्य क्रियाकलाप बतैना ।	• स्थानीय तरतिउहार जस्तेः माघौटा लहान, अट्वारी, गुरिया, हरेरी, लवाङ्गी, ओल्के, गौरा, बिसु, लुतो फाल्ने अस्ते औरे तरतिउहार फें ।	• स्थानीय तरतिउहारेक बारेम लरकन बिच गिलमत करना वो करैना, • स्थानीय तरथिउहार जस्तेः माघी, अट्वारी, गुरिया, लवाङ्गीं, ओल्के, गौरा, बिसु अस्ते औरे तरतिउहारेक बारेम कहना वो टिपोट करना, • स्थानीय तरथिउहारेक विशेषताबारे गिलमत करना वो करैना ।	• तोहाँर समुदायमें मनैना तरतिउहारके नाउँ बताओ । • ओल्के पर्व कैसिके मना जाइठ ?	४
ङ. साँस्कृतिक सम्पदा	• स्थानीय क्षेत्रमें रहल साँस्कृतिक सम्पदक परिचय देहना ।	• स्थानीय साँस्कृतिक सम्पदा जस्तेः घोरीघोरक देवथनुवा मोहन्याल मन्दिर, सीताकुवा, अस्नाबाबा, बुट्काबाबा, शिवमन्दिर, तुलसीक मठ, ढेउरहस् तमानुक चर्च गुम्बा और अस्ते औरे मन्दिर फें ।	• स्थानीय सम्पदक बारेमें लरकवन बिच गिलमत करैना वो टिपोट करना, • लग्घे रहल सम्पदाकेहेंन स्थालगत रुपमें देखाइकलग घुमफिर करैना, • ढेउरहस् तमानुक सम्पदाके सुन्ना वो देख्ना सामान देखाके चिन्हेक लगैना, • मन्दिर, चर्च अस्थे औरे मठमन्दिरमें पूजाआराधना करटी	• तोहाँर घरेम आँजरपाँजर रहल मन्दिर और चर्च वो गुम्बक नाउँ कहो । • मन्दिर वो चर्च गुम्बक बिच का फरक रहठ ? • तुहरे मन्दिर, चर्च वो गुम्बासे का चिज सिख्ठो ? • "सीताकुवा" के परिचय देओ । • घोरीघोरक देवथनवक छोट परिचय देओ ।	४

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			रहल फोटो देखैना, ● धार्मिक स्थानके महत्वक बारेम गिलमत करैना ।		
च. स्थानीय सङ्घ संस्था	● स्थानीयतहके सङ्घ संस्थनके नाउँ वो कामके बारेम बतवैना ।	● स्थानीय स्तरके सङ्घसंस्थ जस्तेः चरा संरक्षण सञ्जाल, पर्यटन बोर्ड, घोडाघोडी सँस्कृति संरक्षण, सन्त समागम, घोडाघोडी प्रतिष्ठान, घोडाघोडी स्तरीय भलमन्सा सञ्जाल, मुक्तकमैया सञ्जाल, रेडक्रस, प्राकृतिक द्वन्द्व रूपान्तरण केन्द्र, सामुदायिक सिखाइ केन्द्र अस्ते औरे संस्था फें, ● भलमन्सा, रेडक्रस वो सामुदायिक सिखाइ केन्द्रके काम ।	● अपन समुदायमें रहल सङ्घसंस्थक बारेम गिलमत करेक लगैना, ● ढेउरहस् तमानुक सङ्घ संस्थक बारेम शिक्षकहुँक्रे बतैना, ● लग्घे रहल कौनो सङ्घसंस्था देखाइक लैजिना, ● लग्घेक कौनो संस्थक कामेक बारेम गिलमत करैना । ● भलमन्सा, रेडक्रस वो सामुदायिक सिखाइ केन्द्रक कामके बुँदागत रुपमें टिपोट करना वो करेक लगैना ।	● तोहाँर समुदायमें रहल संस्थक नाउँ बताओ । ● अधघटहा मनैंनके उपचार वो उद्धार कौन संस्था करठ ? ● प्रौढ शिक्षा पढ्ैना संस्था कौन हो ? ● भलमन्साहुक्रे गाउँम कौन-कौन काम करठैं ?	४
२. हमार भूगोल वो प्राकृतिक सम्पदा					४२
क) हमार भूगोल	● घोडाघोडी नगरपालिकाक अवस्थिति वो सिवाना बतैना, ● नगरपालिकाक भौगोलिक स्वरुप बतैना वो रेखाङ्कन करना,	● नगरपालिकाक नक्सा वो भौगोलिक स्थिति देखैना विवरण, सिवानामें पर्ना औरे पालिकनके नाउँ,	● घोडाघोडी नगरपालिकाक नक्सा देखाके गाउँ बस्ती, भौगोलिक स्वरूप वो भूभागके बारेम गिलमत करना वो करैना,	● नगरपालिकाके नाउँ, अपन वडा वो विद्यालय रहल ठाउँक नाउँ लिखो । ● नगरपालिकाके क्षेत्रफल वो	१५

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	• अपन नगरपालिकाक भित्तर रहल गाउँ, तलवा, मैदान, दुन्दरा, खोल्हवा, लदिया, सरकवा चिन्ना वो नाउँ कहना, • गाउँसे जिल्ला सदरमुकामसमके सरकवा वो दूरी बतैना, • स्थानीय क्षेत्रके हावापानी वो मौसमके विवरण देहना ।	• नगरपालिकामें रहल तलवा, लदिया अस्ते औरे जानकारी फें, • गाउँसे जिल्ला सदरमुकाम, वो नगरपालिकाके केन्द्रसमके दूरी , • हावापानी वो मौसमके विवरण ।	• नक्सामें हरेक वडा चिन्ना चिन्हाँ लगैना, • नगरपालिकाके चारुओरिक सिवाना, औरे पालिका, जिल्लक बारेम गिलमत करना वो करेक लगैना, • नगरपालिका वो अपन गाउँक नक्सा बनाइक लगैना, • अपन घर, विद्यालयसे स्थानीय नगरपालिकाक केन्द वो जिल्ला सदरमुकाम जैना डगरा देखैना दूरी अनुमान करेक लगैना, • स्थानीय क्षेत्रक हावापानी वो मौसमेक बारेम गिलमत कराके बताइक लगैना ।	सीवानम रहल औरे पालिकाके नाउँ कहो । • घोडाघोडी नगरपालिकाके भौगोलिक स्वरूपके बारेम बताओ । • जिल्ला सदरमुकामके नाउँ वो गाउँसे सदरमुकाम जोरना सरकवक दूरी बताओ । • अपन-अपन नगरपालिकाके नक्सा बनाके अप्ने बैठल वडा देखाओ । • घोडाघोडी क्षेत्रके हावापानी वो मौसम कैसिन बा ?	

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
ख) प्राकृतिक सम्पदा	• वातावरणके तत्वनके परिचय देहना, • स्थानीय लदिया, तलवा वो पानीक औरे मुहानके उपयोग बतैना, • घोराघारी तलवक सामान्य परिचय देहना, • स्थानीय रुखवाबरिखवाक सूची बनाके वर्गीकरण करना । • सामुदायिक वनवक फाइदा और महत्व कहना, • खरपट्वार बिरुवक उपयोग वो ओकर महत्वक सूची बनैना, • स्थानीय जंगली जनावरके महत्व बतैना, • स्थानीय प्राकृतिक सम्पदनके संरक्षण करना उपाय बतैना वो संरक्षणमें सामिल हुइना, • विद्यालयमें बाल फुलवरिया बनैना वो संरक्षण करना ।	• वातावरणका तत्वनके परिचय, • लदिया वो तलवक उपयोग जस्तेः सिंचाइ, बिजुली निकरना, लाउ चलैना, मछरी वो गोह जैसन जनावरके संरक्षण करना, पर्यटन क्षेत्रके विकास अस्ते औरे संरक्षण वो विकास कैना, • घोडाघोडी तलवक सामान्य परिचय जस्तेः नामकरण, अवस्थिति, आकार, क्षेत्रफल, गहिराइ, खरपट्वार बिरुवा वो जंगली और पानीमें रहना जनावर, • स्थानीय रुखवाबरिखवक सूची वो वर्गीकरण तालिका, • सामुदायिक वनवक परिचय वो ओकर फाइदा जस्तेः कठवा कबरवा, काठी, पत्ता, खरपट्वार बिरुवा, पर्यटन, वातावरण संरक्षण, आर्थिक उपार्जन अस्ते औरे फाइदा फें, • स्थानीय खरपट्वार बिरुवा जस्तेः	• वातावरणके तत्व जस्तेः हावा, पानी, माटी, रुखवाबरिखवा, जीव वो जनावर अस्ते औरे फें तत्वक बारेम गिलमत करना वो करैना, • लरकन स्थानीय क्षेत्र घुमाके वहाँ रहल तलवा, लदिया अस्ते औरे चिजके फें सूची बनवाके गिलमत करैना, • स्थानीय क्षेत्रमें रहल लदिया, तलवक फाइदक बारे गिलमत करैना, • शिक्षकहुँक्रे घोडाघोडी तलवक परिचय देहना, • स्थानीय गाउँ और बनवामें घुमाफिराके रुखवाबरिखवक सूची बनाके बर-बर वो छोट-छोट रुखवा, और भ्रेङ्गलिक वर्गीकरण करेक लगैना, • लरकन ओइनके गाउँक लग्घे रहल सामुदायिक वनवक नाउँ पुँछके ओइनके परिवारेक मनैं उहे	• बयालसे हुइना फाइदा कहो । • लदिया वो तलवक फाइदा लिखो । • घोडाघोडी तलवक कैसिन आकार बा ? • स्थानीय बनवम् मिल्ना रुखवाबरिखवाक सूची बनाके वर्गीकरण करो । • तोहाँर गाउँक सामुदायिक बनवक फाइदा बताओ । • स्थानीय बनवम् मिल्ना खरपट्वार बिरुवाक सूची बनाके ओइनके उपयोग कहो । • गाउँक लग्घेक बनवम् मिल्ना जंगली जनावरनके सूची बनाके महत्व बताओ । • प्राकृतिक सम्पदाके संरक्षण काकरे करेक परठ ? • बाल फुलवरिया बनैना वो ओकर संरक्षण कैसिक करे सेक्जाइ ?	२७

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		तुलसी, निम, कुरला, पुदैना, बच, पुरैनक फुला, गुरजवा, हरर्रा, बरर्रा, औंरा, बेसार, हडचुरा, तीतपत्ती, घोरताप्रे, खैयर, जाम, कच्चे केरा, चरीअमिलो, पाखनबेद, पाँचऔंले, बिरेनुन, ज्वानो, मेथी, जैफल, लरसुन, पथ्थरचट्टा वो घ्युकमारी अस्ते औरे बिरुवा फें, ● खरपटवार बिरुवक फाइदा जस्तेः चोटपटक लागल, घाउ खाटी ठिक पर्ना, जुरी भगैना, खोंखीढाँखी भगैना, अनाज हुइल बेलम पचैना, पथरी ठिक पर्ना, हड्डी जोरना अस्ते औरे फाइदा फें, ● बनवक जनावर जस्तेः बनसुव्वर, बघ, चितुवा, निल गैया, बाँदर, लोखरैल, न्योवरीया, चित्तर, सम्हरा, खरहा, हँथीया अस्ते औरे जनावर फें ओइनके चित्र सहितके विवरण वो महत्व जस्तेः वातावरण सन्तुलन, पर्यटकीय क्षेत्रके विकास,	सामुदायिक वनवा मन्से लेहल फाइदक बारेम पुँछना, ● शिक्षकहुक्रे सामुदायिक बनवक परिचय वो फाइदा बतैना, ● स्थानीय गाउँ और बनवक आँजरपाँजर लग्घहीं घुमैना फिरैना वो खरपट्वार बिरुवक सूची बनैना, चित्र फें देखैना वो उहे खरपट्वार बिरुवक उपयोगके बारेम बतैना, ● स्थानीय बनवम् मिल्ना प्रमुख जंगली जनावर चरिचुरुङ्गनके महत्वक बारेम स्थानीय जन्नहा (विज्ञ) मनैंनके उपस्थितिमें लरकनके बिचमें गिलमत करैना, ● स्थानीय क्षेत्रमें रहल प्राकृतिक सम्पदक सूची बनाके ओइनके महत्व वो संरक्षण बारेम गिलमत करैना, ● विद्यालयमें बाल फुवरिया बनैना वो ओकर संरक्षण करेरक लगैना ।		

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		राष्ट्रिय पहिचान अस्ते ओरे पहिचान फें, ● प्राकृतिक सम्पदनके संरक्षण जस्तेः रुखवा लगैना बेंरह्वा लगैना, ढिकवा उठैना, सरसफाइ, भू-क्षय, बाढ वो ओडरा कट्नासे बचैना वो संरक्षण, ● बाल फुवरिया बनैना वो संरक्षण ।			
३) हमार सिप, कला वो प्रविधि					५०
क) हमार सिप और कला	● परम्परागत मौलिक कला बिल्नैना चिजके वर्गीकरण करना वो प्रयोग बतैना ।	● बेतबाँसके सामान जस्तेः कुर्सी, डोका, पेटार, टेबुल, मुडा, बखारी, बेंना, सुप्पा, डेला, थुन्से, डिलिया अस्ते और सामान फें, ● कठवासे बनल सामान जस्तेः पिर्का, टेबुल, कुर्सी, हर, जुवा, खराउँ, आरी, चौकी बेलना, पलरा, चट्वाडबला, मन्दरा, तबला, सारङ्गी, हत्तासो, खटिया, बक्सा, दराज, खुर्पेटो, दाप अस्ते और सामान फें, ● माटीसे बनल सामान जस्तेः डेहरी,	● बेंतबाँससे करनाइल सामान वा चित्र देखाके नाउँ कहेक लगैना, ● उहे सामान ककर-केकर घर समुदायमें मिलठ वो ओहिके किहिम प्रयोग कर जाइठ वो कैसिके कर जाइठ कहिके लरकनसे प्रश्नोत्तर करैना, ● उहे सामान रहल ठाउँमें लरकन घुमैना वो ओकर प्रयोग करके देखैना, ● उहे करनाइल सामानके आधारमें वर्गीकरण करेक लगैना ।	● माटीसे बनल स्थानीय सामान का- का होइह ? ● तोहाँर घरेम बेतबाँस, ऊन वो कठवासे करनाइल का-का चिज बाटैं ? कहो ।	४

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		कुठ्ली, चूल्हा, टायल, ईंटा, दिया, मकल, खुत्रुक्किया अस्ते औरे सामान फें, • ऊनसे बनल सामानहरू जस्तेः स्वीटर, पन्जा, मोजा, टोपी, गलबन्दी, राडी, गलैंचा, कमरा अस्ते औरे सामान फें, • पतियासे बनल सामान, • पैंरासे बनल सामान, • कागतसे बनल आकृतिहरू जस्तेः फूला, लाउ अस्ते औरे आकृति फें ।			
ख) हमार सिरजना	• माटीसे ढेउरहस् मेरमेराइक चिज बनैना वो ओम्ने भर्ना, • खरबासे जैना चिज प्रयोग करके ढेउरहस् तमानुक काम लग्ना चिज बनैना अभ्यास करना, • घरपरिवारमें खइना मिठ् परिकार निंन्धना तरिका बतैना, • स्थानीय गीतमें ताल मिलाके नाँच नाँचे जन्ना,	• माटीसे बनल ढेउरहस् मेरमेराइक चिज जस्तेः भाँरा, चिरैं, फलफूल अस्ते औरे चिज फें, • गमला, बेना, बेर्री, रुमाल, झोला, झौव्वा, टोपी, रसरी, माला, सजैना सामान, खेलौना, चकटी अस्ते औरे सामान फें, • ढिक्री, खँरिया, खिर, सिन्की (गुन्द्रुक), भुनेरोटी, डुब्का, बारा,	• माटीसे मेरमेराइक सामान बनाके रङ भरेक लगैना, • खरबासे जैना सामानके प्रयोग करके तमानुक काम लग्ना सामान बनैना अभ्यास करेक लगैना, • विशेष अवसरमें खइना परिकार बनैना तरिका बारमे गिलमत करना वो करैना, • उहे परिकार निन्धेबेर चाहल	• अवलोकन • डुप्का बनैना तरिका कहो । • खँरिया बनाइकलग का-का सामानके जरुरत परठ ? • स्थानीय बाजा बजाइक लगाके शिक्षकहुक्रे अवलोकन करना । • गीत अनुसार नाँच अवलोकन करना ।	२०

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	• स्थानीय बाजा बजैना अभ्यास करना ।	मस्यौरा, फुलौरा, कसार, अनर्सा, चटनी, खिचडी, चाकु अस्ते आरे खानाक परिकार फें, • स्थानीय गीत जस्तेः देउडा, माँगर, सखिया, झुमरा, होरीक गीत, भैली, देउसी, तीजेक गीत अस्ते औरे गीत फें, • स्थानीय नाँच जस्तेः देउडा, मुङ्ग्रहुवा, सखिया, होरीक नाँच अस्ते औरे नाँच फें, • स्थानीय बाजा जस्तेः मन्दरा, बाँसुरी, दमाहा, सहनाई, ढोल, डम्फु अस्ते औरे बाजा फें ।	सामान वो निन्धना तरिकक् बारेम लरकन बतैना, • स्थानीय गीत लरकनहें समूह वो व्यक्तिगतरुपमें गाइक लगैना, • लरकनहें समुह वो अकेलहीमें फें नाँचेक अभ्यास करैना, • स्थानीय बाजा शिक्षक वा स्रोत शिक्षकसे बजवैना वो लरकन एकेलही वा समूहमें बजाइक लगैना ।		
ग) हमार खेल	• स्थानीय खेलके पहिचान, प्रदर्शन वो अभ्यास करना ।	• परम्परागत स्थानीय खेल जस्तेः नुकिकसाँधा, कौरीनुकावर, बुक्रिभाँरा, गोली खेल्ना, एक्ठी खेल, घरबसावर, बोल बघुवा, घर सटावर, टाँरा चिरावर, छूर, रुमाल लुकाइ अस्ते औरे खेल फें ।	• शिक्षकहुक्रे सम्बन्धित खेलके विधि बतैना, • विधि अनुसार खेल खेलेक लगैना ।	• परम्परागत स्थानीय खेलेक नाउँ कहो ? • नुकिकसाँधा खेल कैसिक खेलठैं ?	१०
घ) सञ्चार प्रविधि	• सिखाइमें मोबाइल वो कम्प्युटर बेल्सना ।	• मोबाइल वो कम्प्युटरके प्रयोग जस्तेः फोटो खिंच्ना, गीत वो कविता सुन्ना, भिडियो हेर्ना, अक्षर	• मोबाइल वो कम्प्युटरके प्रयोग करके फोटो खिच्ना, गीत वो कविता सुन्ना, भिडियो हेरना,	• अवलोकन । • मोबाइल वो कम्प्युटरसे का-का	१६

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		लिख्ना, चित्र बनैना अस्ते औरे काम फें, • कम्प्युटरमें Notepad वो Paint Application को सामान्य प्रयोग ।	अक्षर लिख्ना, चित्र बनैना अभ्यास करैना, • कम्प्युटरमें Notepad र Paint Application के सामान्य प्रयोग करना अभ्यास करैना ।	काम करे सेक्जाइठ ?	
७) पेसा, व्यवसाय वो आर्थिक क्रियाकलाप					३६
क) स्थानीय पेसा, व्यवसाय	• स्थानीय पेसा व्यवसायके उदाहरण सहित परिचय देहना ।	• स्थानीय स्तरमें चलल् और चल्ती रहल पेसा व्यवसाय जस्तेः खेतिपातीाा, व्यापार व्यवसाय, नौकरी, ज्यालादारी मजदूरी, वैदेशिक रोजगार अस्ते औरे काम फें, • खेतिपातीक काम जस्तेः पशुपालन, मछरीपालन, मधरीपालन, फलफूल खेती, कौसीखेती, फूला खेती, खरपट्वार बिरुवक खेति अस्ते खेति फें, • व्यापार व्यवसाय जस्तेः किराना दुकान, हार्डवेयर दुकान, होटल अस्ते औरे व्यवसाय फें, • नोकरी जागिरी जस्तेः शिक्षक,	• गाउँ घरमें हेरेक लगाके वहाँक मनैंनसे करना पेसा, व्यवसायक बारेम जानकारी लेहेक लगैना, • मेंरमेराइक पेसा व्यवसाय बिल्गैना चित्र, सुन्ना वो देख्ना सामान प्रदर्शन सहित गिलमत करैना, • मेरमेराइक पेसा व्यवसायसँग सम्बन्धित कामके उदाहरण सहित चित्र, सुन्ना वो देख्ना सामान देखैना और गिलमत करैना ।	• स्थानीय पेसा, व्यवसायके उदाहरण सहित परिचय देओ ? • तोहाँर गाउँघरेम करना मेंरमेंराइक खेतिपातीक कामके सूची तैयार करो ।	४

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		कर्मचारी, वकिल अस्ते औरे जागिर फें ।			
ख) स्थानीय आय आर्जन क्रियाकलाप	• स्थानीय स्तरके आर्थिक क्रियाकलापके खोजी करना, बतैना वो बतवैना ।	• स्थानीयस्तरके मनैनके आय आर्जनकेलग करना काम जस्तेः खेतीपातीमें अन्न बाली, तिना तरकारी, फलफूल, फूला, अस्ते औरे फें जस्तेः पशुपालनमें गैयापालन, भैंसपालन, भेरीछेगरीपालन, सुव्वरपालन, ओस्तहीं पंक्षीपालनमें जस्तेः मुर्गीपालन, बक्टीपालन, परेवापालन, बटइपालन, टर्कीपालन औरे जस्तेः मछरीपालन, मधरीपालन, खरपट्वार बिरुवा खेति, कौसीखेती, स्वःरोजगारमें दुकान चलैना व्यवसाय, व्यवसायिक तिना तरकारी खेति अस्ते औरे खेति फें ।	• स्थानीयस्तरके मनैनसे आय आर्जनकेलग करना काम जस्तेः खेतिकिसानीमें अन्न बाली, तिना तरकारी, फलफूल, फूला, अस्ते औरे काम, पशुपालनमें गैयापालन, भैंसपालन, भेरीछेगरीपालन, सुव्वरपाल, पंक्षीपालनमें मुर्गीपालन, बक्टीपालन अस्ते मछरीपालन, मधरीपालन, खरपट्वार बिरुवक खेति, कौसीखेति, स्वःरोजगारमें दुकान चलैना, व्यवसायिक तिना तरकारी खेति अस्ते औरे ढेउरे मेरिक खेतिक बारेम गिलमत, अवलोकन भ्रमण करैना, चित्र देखैना, सुन्ना वो देख्ना सामानके प्रदर्शन करैना ।	• स्थानीय स्तरके आय आर्जनके क्रियाकलापके सूची तैयार करो ?	४
ग) बजार	• अपन नगरपालिकामें उत्पादित और करनाइल चिजके उपयोग करना ।	• स्थानीय उत्पादनके वस्तुक प्रयोग, • स्थानीय उत्पादनके बजारके बारेम जानकारी ।	• स्थानीय गाउँम उत्पादन हुइल रोजाना गाउँघरेम प्रयोग हुइना सामानके सूची बनाके प्रस्तुत	• स्थानीय गाउँघरके दुकानमें बेंचेकलग ढरल सामान मन्से कौन-कौन सामान गौहींमें	४

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			करना वो गिलमत करैना, • स्थानीय उत्पादनके प्रयोगके अवस्था वो सम्भावनक खोजी करेक लगैना, • स्थानीय उत्पादनके प्रयोगके महत्व बोध करैना ।	उत्पादन हुइल होइह ? बताओ • स्थानीय स्तरमें उत्पादन हुइल चिज कहाँ-कहाँ बेंच जाइठ ? • हमरे काकरे स्थानीय चिजहीं प्रयोग करे परठ ?	
घ) पेसागत ज्ञान	• खेतिपातीसे हुइना फाइदा बतैना, • बारीक परिचय देहना ।	• खेतिपातीक फाइदा जस्तेः आम्दानी, ताजा अन्नबाली, फलफूल, तिना तरकारी, रोजगारी, कच्चा पदार्थके स्रोत अस्ते औरे फाइदा फें, • बारीक परिचय जस्तेः घरेक आँजरपाँजर तिना तरकारी लगैना जग्गा, • बारी बनैना जस्तेः बारीक जग्गा जोत्ना, घेरबार करना, मल दरना, बिया बोइना, पानी लगैना, फह्रुवा कोदल्ची अस्ते औरे काम फें ।	• खेतिकिसानीसे हुइना आर्थिक फाईदा, रोजगार बारेम गिलमत करैना, • बारीक अवलोकन भ्रमण करैना, • चित्र, सुन्ना वो देख्ना सामग्री देखैना ।	• खेतिपातीक पेसासे स्थानीय मनैंन पुग्ना फाइदक बारेम चर्चा करो । • बारी बनाइकलग का-का चिज चाहठ ?	८
) उद्योग व्यवसाय	• स्थानीय स्तरमें चलल् वो चल्टी रहल उद्योग व्यवसायक बारेम परिचय वो ओकर महत्व बतैना,	• स्स्थानीय स्तरमें चलाइल उद्योग व्यवसाय जस्तेः मिल, ईंटा भट्ठा, दुकान, होटल, होमस्टे अस्ते औरे	• स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका पसल, उद्योग, मिल, इटाभट्टा,होटल आदिको चित्र	• घोडाघोडी नगरपालिकामें रहल उद्योगनके सूची तैयार करो । • खेतिपातीमेंकिल भरपरल उद्योगनके	८

क्षेत्र	विशिष्ट उद्देश्य/सिखाइ उपलब्धि	विषयवस्तुक विस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	• खेतिपातीम्किल भरपरल उद्योगके परिचय दहना ।	व्यवसाय फें, • स्थानीय स्तरमें चलाइल उद्योग व्यवसायक महत्व जस्तेः रोजगारी, स्थानीय उत्पादनके बजार, आम्दानी अस्ते और उत्पादन वो बजार फें, • खेतिपातीमकिल भरपरल उद्योग जस्तै : कुटानी पिसानी मिल, चिनी मिल, हाटवजार, दुध डेरी अस्ते और उद्योग फें ।	प्रदर्शन, अवलोकन भ्रमण, छलफल, प्रश्नोत्तर गराउने, • उद्योग व्यवसाय बिल्गैना सुन्ना वो देख्ना सामान देखाके गिलमत करना वो करैना, • खेतिपातीमें भरपरल उद्योग बिल्गैना चित्र, सुन्ना वो देख्ना सामान देखाके गिलमत करैना ओकरसंगसंगे अवलोकन भ्रमण फें करैना ।	महत्व उल्लेख करो ।	
च) पर्यटन	• घोडाघोडी नगरपालिकामें रहल पर्यटकीय स्थानके सूची तैयार करना, • स्थानीय पर्यटकीय स्थानके परिचय देहना, • पर्यटकीय स्थानके रूपमें घोराघोरीक महत्व बतैना ।	• स्थानीय पर्यटकीय स्थान जस्तेः घोडाघोडी तलवा, चिरैंहा तलवा, ओजहुवा तलवा, बैसहुवा तलवा, बुलबुलिया, नकरोर तलवा, बुट्काबाबा, अस्नाबाबा, सीता कुवा अस्ते और पर्यटन क्षेत्र फें ।	• स्थानीय पर्यटकीय स्थानके चित्र देखैना वो गिलमत करैना ओकरसंगसंगे सुन्ना वो देख्ना सामानक फें देखैना, • घोडाघोडी पर्यटकीय स्थानके डकुमेन्ट्रि देखैना, • स्थानीय पर्यटकीय स्थानके अवलोकन भ्रमण करना वो करैना ।	• घोडाघोडी नगरपालिकामें रहल पर्यटकीय स्थानके सूची तैयार करो । • बुलबुलियक परिचय देओ । • पर्यटकीय स्थानके रूपमें घोडाघोडी तलवक महत्व स्पष्ट पारो ।	८

५. सिखाइ सहजीकरण प्रक्रिया

सिखाइ सहजीकरण प्रक्रिया लरकाकेन्द्रित, सान्दर्भिक वो सिखाइकलग सहयोगी हुइक परठ । यी योजनाबद्ध वो सिखाइ उपलब्धि उन्मुख वो प्रतिफल केन्द्रित हुइक परठ । सहजीकरण प्रक्रिया लरकन उत्प्रेरित करना, हरिफ बनैना वो रुचि जगैना फें हुइक परठ । यी प्रक्रियामें लरकन, सक्रिय सिखाइ क्रियाकलापमें भाग लेहना वो आवश्यकता परलपर सल्लाहमसवारा लैके सिखाइमें सुधार करे सेक्ना अवसर हुइकपरठ । यी प्रक्रिया सिखारु वो सिखाइके विविधताकेहँन सम्मान करना वो सकहुँन मिलैना समावेशी सिद्धान्तमें आधारित फें हुइकपरठ । एक्के मेंरके सिखाइ सहजीकरण विधि हरदम् वो सक्कुओर उपयुक्त नाइ हुइसेक्ना हुइलेक ओरसे एक्के विषयवस्तु सिखाइकटन् फें विविध विधि अप्नाइ सेकजाइठ । उहेओरसे शिक्षण विधिके छनोट करेबेर सकभर विविधता कायम करेकपरठ । सिखाइ सहजीकरण विधिके चयन करेबेर मुख्य रूपमें लरकनके पहिलेक ज्ञान, रुचि, क्षमता, चाहना, ओइनके तहगत स्तर, विषयवस्तुके स्वरूप लगायत उपलब्ध हुइसेक्ना स्रोतसाधन, वातावरणीय अवस्था इत्यादिकेहँन फें विचार करे परठ ।

प्रारम्भिक कक्षामें लरकाकेन्द्रित शिक्षण सिखाइ क्रियाकलापमें जोर देती कक्षाकेहँन जीवन्त बनाइकलग वो लरकन क्रियाशील बनाइकलग शिक्षककेहेंन सहजकर्ताके भूमिका निभाइक पर्ना बा । लरकाकेन्द्रित सिखाइ क्रियाकलापसे सिखाइ प्रभावकारी हुइना, विषयवस्तुकेहेंन एकआपसमें सम्बन्ध जोरना सहज हुइना, लरकवैंह व्यवहारकुशल और जीवनोपयोगी सिप आर्जन करे सेक्ना वो ओइनमें रहल प्रतिभा प्रष्फुटन करना सहज हुइना, हुइलेक ओरसे सिखाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालन करेबेर लरकाकेन्द्रित वो बालमैत्री शिक्षण विधि अपनाइक पर्ना बा ।

स्थानीय पाठ्यक्रम सिखाइ सहजीकरण प्रक्रिया देहाय बमोजिम चलाइक पर्ना बा :

क. सिखाइ सहजीकरण प्रक्रिया सञ्चालन करेबेर लरकनकेन्द्रित वो लरकामैत्री शिक्षण विधि अपनाके निरन्तर सिखाइमे जोर देहे पर्ना बा ।

ख. लरकनके सिखाइकेहेँन केन्द्रबिन्दु मानके सिखाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालन करे पर्ना बा । लरकनके सहभागितामें योजना निर्माण, परियोजना कार्य, क्षेत्र भ्रमण, समस्या समाधान, खोजमूलक अध्ययन, प्रवर्तनमुखी शिक्षण पद्धतिकेहेँन सिखाइ सहजीकरण विधिक रूपमें कार्यान्वयन करेक पर्ना बा ।

ग. सिखाइ प्रक्रिया सैद्धान्तिक पक्षमें से बढ्के सिख्ना अवसर प्रदान करेक पर्ना बा वो क्रियाकलापमें आधारित हुइक पर्ना बा ।

घ. शिक्षककहुँक्रन सहजकर्ता, उत्प्रेरक, प्रवर्धक वो खोजकर्ताक रूपमें भूमिका निर्वाह करेक पर्ना बा ।

ङ. पठनपाठनमें सूचना और सञ्चार प्रविधिकेहैंन खोजलेसे मिलना साधन, स्रोत वो आवश्यकताअनुसार उपयोग करेक पर्ना बा ।

च. सब प्रकारके सिखाइ जरुरी वो चाहना हुइल (अपाङ्गता, अशक्त, असहाय, कमजोर सब) लरकन फें मिलैना कहिके कक्षामें समावेशी सिखाइ सहजीकरण प्रक्रिया अपनाइक पर्ना बा ।

छ. भाषिक कठिनाइक कारण सिखाइमें बाधा नाइहुइना सुनिश्चित करेलग यथासम्भव लरकनके मातृभाषा, घरमें बोल्ना भाषामें सञ्चार करके सिखाइ क्रियाकलापमें हरिफ सहभागी हुइ सेक्ना वातावरण तयार करेक पर्ना बा ।

ज. सिखाइ क्रियाकलापमें शिक्षक वो सिखारु और सिखारु वो सिखारु बिचके अन्तरक्रिया, समूह सिखाइ, सिखाइके मूल्याङ्कन, शिक्षक शिक्षक सहकार्य, शिक्षक-समुदाय सहकार्य जैसिन सहकार्यकेहैंन बढावा देहे पर्ना बा ।

झ. सिखाइ वो जिन्गीसँग विषयवस्तुक तालमेल, पूर्वअनुभवमें आधारित ज्ञान और सिप विकास, व्यवहारकुशल सिप वो सिखाइबिचके सहसम्बन्ध हुइना मेंरके जीवन्त अनुभवसँघे तादात्म्य कायम करेक पर्ना बा ।

ञ. लरकाकेन्द्रित, सिखाइकेन्द्रित, अनुभवकेन्द्रित, उद्देश्यमूलक वो विविधतामें आधारित सिखाइ सहजीकरण विधिके प्रयोग करेक पर्ना बा ।

ट. सिखारुके रुचि वो सिखाइ गति और सिखारुके हरिफ सहभागितामें सिखाइ क्रियाकलाप छन्ना वो कार्यान्वयन करती स्वस्फूर्त सिखाइमें जोर देहे पर्ना बा ।

ठ. सिखाइ सहजीकरण विधि और प्रक्रिया छनोट करेबेरः सक्षमता और सिखाइ उपलब्धिः विषयवस्तुके स्वरूप, बालमनोविज्ञान, स्रोत साधन जरुरत पर्लेसे मिल्ना, विद्यालय वातावरण वो शिक्षण सिखाइ परिस्थिति, समय वो लरकनके सङ्ख्या वो शिक्षकनके योग्यता, क्षमता सब बातकेहैंन ध्यान देहे पर्ना बा ।

५.१ सम्भाव्य कुछ शिक्षण सिखाइ विधि

क्रियाकलापमुखी सिखाइमें जोर देती कक्षा १-३ में सिखाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालनकेलग प्रयोग करे सेक्ना कुछ विधि वो प्रक्रिया उदाहरणके रूपमें प्रस्तुत करल बा । शिक्षकन यी वो औरे क्रियाकलापमुखी वो बालकेन्द्रित सिखाइ विधि और प्रक्रिया छानके शिक्षण सिखाइ क्रियाकलाप सञ्चालन करेक पर्ना बा ।

१. कथाकथन और गीत
२. आगमन विधि
३. भूमिका निर्वाह
४. निर्माणात्मक कक्षा
५. सहयोगात्मक कक्षा
६. परियोजना कार्य
७. गिलमत् वो प्रश्नोत्तर
८. अन्वेषण, अनुसन्धान और खोज
९. प्रविधियुक्त कक्षा
१०. सिर्जनात्मक कार्य
११. समस्या समाधान
१२. खेल विधि
१३. प्रयोगात्मक विधि
१४. भ्रमण विधि
१५. प्रदर्शन
१६. स्वाध्ययन और गिलमत्
१७. अन्तरक्रिया
१८. उदाहरण वो प्रयोग

६. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

आधारभूत तहको कक्षा १–३ मा औपचारिक प्रकृतिको आवधिक परीक्षा सञ्चालन करके लरकनके सिखाइक मूल्याङ्कन अर्थात् निर्णयात्मक प्रयोजनके परम्परागत पद्धतिक मूल्याङ्कनसे लरकन सिखाइकलग प्रोत्साहन करना वो सिखाइमे सहयोग करना काममें योगदान करे नाइसेकठ कहनाबात आत्मसात् करल बा । यी सन्दर्भमें लरकनके मूल्याङ्कनसे ओइनहिंन सिखाइकलग प्रोत्साहन करना संसंगे सिखाइ सुधारकेलग मारग प्रशस्त करेक परठ कहना दृष्टिकोणमें भरपरके कक्षाकोठाम भरपरल मूल्याङ्कनके प्रक्रिया, रणनीति और साधनके प्रयोग करना जरुरी बा । कक्षाकोठामें भरपरल मूल्याङ्कनकेलग ढेउरहस् साधनके प्रयोग करके

लरकनके सिखाइकेहेंन निरन्तर लेखाजोखा करके शिक्षण सिखाइ प्रक्रियक अभिन्न अङ्गके रूपमें अभ्यास करके सिखाइ सुधारमें उपयोग करठैं ।

६.१. मूल्याङ्कन विधि वो प्रक्रिया

कक्षा १-३ में निश्चित समयावधिमें लरकनके सिखाइके लेखाजोखा कर्ना कहिके नाइहोके निरन्तर, नियमित और कक्षा क्रियाकलापके अङ्गके रूपमें प्रयोग करेक परठ । कक्षाकोठामें सिखाइ क्रियाकलापके योजना और चलैना निर्धारित सिखाइ उपलब्धि और ओकर विस्तृतीकरणके आधारमें उहे सिखाइ उपलब्धि पाइ सेक्ना किसिमले करेक परठ । लरकनके मूल्याङ्कनमें फें उहे सिखाइ उपलब्धि लरकनसे का-कत्ना हाँसिल करे सेक्नैं कहना बात लेखाजोखा करे सेक्ना प्रक्रिया वो साधन प्रयोग करेक परठ । ऐसिन मूल्याङ्कन सिखाइ क्रियाकलाप केहीं अभिन्न अङ्गके रूपमें नियमित रूपमें चलाके लरकनके सिखाइ सुधारकेलग निरन्तर पृष्ठपोषण देहटी रहेक परठ ।

कक्षा १-३ के हरेक लरकनके कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित कैके राखेक परठ । कार्यसञ्चयिका फायलकेहेंन लरकनके कक्षाकार्य, परियोजनाकार्य, उपलब्धि परीक्षा, लरकनमें आइल व्यावहारिक बदलावके अवलोकन, हाजिरीक माध्यमसे अद्यावधिक करेक परठ । विद्यालयमें पठनपाठन हुइल विषयवस्तु वो लरकनके उपलब्धिक बारेम हरेक महिनम् वा निश्चित विषयवस्तु वा विषयक्षेत्रके अध्ययन पूरा करल पाछे अभिभावकन जानकारी पठैना व्यवस्था मिलाके कार्यसञ्चयिकामें ओकर अभिलेख उल्लेख करेक परठ । यी तहमें गृहकार्यकेहेंन अनिवार्य नाइ बनाके कक्षाकायमेहीं बहुत जोर देहलेसे फें आवश्यक परलपर कुछ गृहकार्य फें देहे सेक्जाइ, लकिन हरेकदिन वो एक्के दिनमें ढेउरेक विषयक्षेत्रमें गृहकार्य देहना उचित नाइ हो । लरकनके मूल्याङ्कनमें सेक्लेसे वास्तविक कार्य (Authentic task) सामिल कर्ना उपयुक्त हुइसेकठ ।

लरकनके मूल्याङ्कनके लग तरे देहल प्रक्रिया अवलम्बन करेक पर्ना बा :

१. मूल्याङ्कनकेहेँन सिखाइ क्रियाकलापके एक्के अङ्गके रूपमें कक्षा क्रियाकलापसँगे एकीकृत करके सिखाइ सुधारमें निरन्तर प्रयोग करेक परठ ।

२. सिखाइ उपलब्धि वो ओकर विस्तृतीकरण तयार करके ओस्तहिंक सम्भाव्य मूल्याङ्कन विधि, प्रक्रिया वो साधनके तयारी करेक परठ ।

३. दैनिक कक्षा क्रियाकलापसँगे लरकनके सिखाइके लेखाजोखा करके सिखाइमें पाछे परल लरकनकेहेँन सुधारात्मक सिखाइ प्रक्रियासे निर्धारित न्यूनतम सिखाइ सुनिश्चित करके सक्कु लरकन थप सिखाइके लग अवसर प्रदान करेक परठ ।

४. लरकनके सिखाइ स्तरके मूल्याङ्कन करेबेर मूलतः लरकवैंह धेउरे वो भिन्न सिखाइक्षेत्रमें अपेक्षित सिखाइ उपलब्धि हाँसिल करनैं वा नाई करनैं परीक्षण करेक परठ ।

५. लरकनके सिखाइक मूल्याङ्कनमें विषगत सिखाइ क्षेत्रमें अपेक्षित ज्ञान, बुझाइ, प्रयोग क्षमता परीक्षण करेकलग उपयुक्त साधन और प्रक्रिया प्रयोग करेक परठ ।

६. मूल्याङ्कनके क्रममें आवश्यक व्यवहारकुशल सिप प्राप्तिमें लरकवैंह हासिल करल सक्षमताके फें लेखाजोखा करके जरुरत अनुसार सिखाइ क्रियाकलापमें सुधार करेक परठ ।

७. मूल्याङ्कनके पाछे कौनो फें लरका अपेक्षित नतिजा प्राप्त करे नाई सेकलमें सुधारात्मक शिक्षण सिखाइके प्रक्रियाअनुरुप लरकक् सिखाइ सुधार करके अपेक्षित सिखाइ सुनिश्चित करेक परठ । पटकपटकके सुधारात्मक शिक्षण सिखाइ प्रक्रियासे फें न्यूनतम सिखाइ उपलब्धि हासिल करे नाई सेक्ना लरकाके उपचारात्मक शिक्षणके प्रबन्ध करेक परठ ।

८. मूल्याङ्कनके नतिजाकेहैंन विषयक्षेत्र और सिखाइ उपलब्धिअनुसार अभिलेखीकरण करेक परठ । लरकनके व्यक्तिगत फायल खडा करके मूल्याङ्कनके नतिजाकसंगे औरे सान्दर्भिक विवरणसहितके कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित करके धरे परठ ।

९. मूल्याङ्कन नतिजाके अभिलेखकेहैंन लरकनके सिखाइ अवस्था पहिचान करेकलग, भावि सिखाइके योजना निर्माण करेकलग वो सिखाइ उपलब्धिके प्रगतिके अभिलेखके रूपमें विद्यालय, शिक्षक, लरका और अभिभावक मिलकेसंगे जरुरत अनुसार प्रयोग करेक परठ ।

१०. लरकाहें स्वमूल्याङ्कन और प्रतिविम्बन करेरकलग वो सिखाइ सुधारके जरुरत और उपाय पहिचान करेकलग शिक्षक वो अभिभावकहुँके मिलके प्रेरित करेक परठ ।

११. विशेष जरुरी हुइल लरकनके मूल्याङ्कनके लग ओइनहिन उपयुक्त हुइना मूल्याङ्कन प्रक्रिया अवलम्बन करेक पर्ना बा ।

मूल्याङ्कनके तरिका वो साधन

क्र.सं.	मूल्याङ्कनके तरिका	मूल्याङ्कनके साधन
१	कक्षा सहभागिता	अवलोकन, रुजू सूची, रुब्रिक्स वो श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न, फाराम, घटना वर्णन
२	मौखिक कार्य	प्रश्न, चित्र, पठन सामग्री, सन्दर्भ, घटना, श्रव्य और दृष्य सामग्री

३	लिखित कार्य	प्रश्न, छोटा परीक्षा, घटना, सन्दर्भ, पठन सामग्री, श्रव्य और दृष्य सामग्री
४	परियोजना और प्रयोगात्मक कार्य	रुजू सूची, रुब्रिक्स वो श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न
५	कार्य सम्पादन और प्रदर्शन	अवलोकन, रुजू सूची, रुब्रिक्स वा श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न
६	सहपाठी मूल्याङ्कन	अवलोकन, रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम
७	स्वमूल्याङ्कन	रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम
८	अभिभावकके प्रतिक्रिया	रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम
९	बातबतवैना, गिलमत	अवलोकन, रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम

६.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित कार्यघण्टा

क्र.सं.	**विषयक्षेत्र**	**कार्यघण्टा**		
		कक्षा १	**कक्षा २**	**कक्षा ३**
१	हमार भाषा, सँस्कृति, इतिहाँस वो साँस्कृतिक सम्पदा	४०	४०	३२
२	ह्मार भूगोल वो प्रकृतिक सम्पदा	४५	४०	४२
३	ह्मार सिप और कला	५०	५०	५०
४	पेसा, व्यवसाय वो आर्थिक क्रियाकलाप	२५	३०	३६
	जम्मा	**१६०**	**१६०**	**१६०**